

”OLEN MUUTAKIN KUIN SEPPO PAPERILLA”
Asunnottomien lainrikkojien kokemuksia osallisuudesta
palvelujärjestelmissä

Anastasia Lapintie

Opinnäytetyö
Toukokuu 2012
Sosionomi YAMK
Tampereen ammattikorkeakoulu

TAMPEREEN AMMATTIKORKEAKOULU

Tampere University of Applied Sciences

TIIVISTELMÄ

Sosiaalialan koulutusohjelma
Sosiaalialan ylempi AMK -tutkinto

LAPINTIE, ANASTASIA:

”Olen muutakin kuin Seppo paperilla”

Asunnottomien lainrikkojien kokemuksia osallisuudesta palvelujärjestelmissä

Opinnäytetyö 76 sivua, josta liitteitä kaksi sivua.
Toukokuu 2012.

Tämän opinnäytetyön tavoitteena oli laadullisen tutkimuksen keinoin tarkastella asunnottoman lainrikkojen osallisuuden kokemuksia palvelujärjestelmissä. Tutkimuskysymyksiä olivat 1) Minkälaisia kokemuksia vailla asuntoa olleilla lainrikkajilla on palvelujärjestelmissä? ja 2) Mitkä tekijät lainrikkojen näkökulmasta estävät ja edesauttavat asunnon saamista? Teoriaosiossa taustoitettiin asunnottomuutta yleisenä ilmiönä sekä lainrikkojen asunnottomuutta erityisilmiönä. Osallisuus jaoteltiin haastatteluaineiston perusteella kolmeen ulottuvuuteen: jäsenyys/kansalaisuus, vastuullisuus, sekä dialogisuus. Näillä alakäsitteillä on yhteys empowermentin käsitteeseen. Aineisto kerättiin fokusryhmähaastatteluina. Haastattelut toteutettiin osana Silta-Valmennusyhdistyksen Nimi ovesa -osahanketta, jossa mallinnettiin ja kehitettiin vankilasta asunnottomana vapautuvien palveluita Tampereella.

Tulokset jaoteltiin asunnottomuus-, vankila-, avuntarve- ja kansalaisuuspuheeseen. Asunnottomuuspuheessa tehtiin irtiotta asunnottoman ulkopuolelta asetetuista rooleista. Syntyi kuva, että rikollisuus on vähemmän stigmatisoivaa kuin asunnottomuus. Toisaalta asunnottomuus on myös valinta, kun halutaan jatkaa rikosuraa. Vankilapuheena haastateltavat kertoivat vaikeuksista hoitaa asioitaan vankeusaikana, laitosen elämän passivoitavasta ja leimaavasta vaikutuksesta, vankiloiden sekä vankien välisestä epätasa-arvoisuudesta, asteittaisen vapautumisen tarpeesta sekä siihen liittyvästä tuesta. Avuntarvepuheena haastateltavat kuvaavat avun tarvettaan, pyrkimyksiään tai toiveitaan saada apua, tai päätöksestään olla edes hakematta sitä. Kansalaisuuspuheessa haastateltavat keskustelevat oikeuksista, vastuusta ja velvollisuuksista, tasa-arvosta, subjektiudesta, luottamuksesta sekä yhteiskuntaan kuulumisesta.

Osallisuus palvelujärjestelmissä on yhteiskunnan reuna-alueilla elävien ihmisten kannalta myös osallisuutta koko yhteiskunnasta, koska muut kiinnepohdat voivat olla heikkoja. Kokemuksilla on siis suuri merkitys, ja ne voivat vaikuttaa ihmisten toimintaan enemmän kuin faktat. Lainrikkojien kohtaaman torjunnan sekä ulkopuolisuuden kokemusten määrän vuoksi on huomattavaa, että tähän opinnäytteeseen haastatellut halusivat tulla kuulluiksi ja nähdyiksi ihmisinä roolin tai kategorian takana. Heillä oli myös hyviä kokemuksia räätälöidyistä palveluista, työntekijän erityisosaamisesta sekä luottamuksellisista suhteista. Kansalaisuus ei saisi päästä katkolla, jos halutaan mahdollistaa lainrikkojen elämänmuutos.

Asiasanat: osallisuus, jäsenyys, vastuu, dialogi, asunnottomuus, lainrikkaja, seurauspedagogiikka

ABSTRACT

Tampere University of Applied Sciences
Master's Degree Programme in Social Services

LAPINTIE, ANASTASIA:

"I am more than a name on paper"

How Homeless Lawbreakers Have Experienced Involvement in Service Systems

Master's thesis 76 pages, appendices two pages. May 2012.

The purpose of this qualitative research was to study the experiences of involvement of homeless lawbreakers in service systems. The theoretical part looks into homelessness as a phenomenon and lawbreakers as a special group within the homeless population. Involvement is seen as constituting of three dimensions: membership/citizenship, responsibility and dialogue. These dimensions are linked to empowerment. The material was collected through focus group interviews.

Four main themes were found in the interview discourse: homelessness, prison, need for help and citizenship. Interviewees tried to detach from the stigmatizing role of a homeless person, but at the same time homelessness was sometimes a conscious choice for those planning to continue criminal behaviour. The prison discourse was about the difficulties of arranging things such as housing during the sentence, stigmatization, inequality, the need for progressive release and re-entry into society. The discourse on need for help dealt with the actions and hope for getting help, but also making the decision to not to seek for it at all. Citizenship was discussed in the context of rights and responsibilities, equality, being a person and a part of the society.

For marginalized people, involvement in service systems is also involvement in society as their other contact points can be very weak. Experiences can influence a person's behaviour more than facts. As lawbreakers face so much rejection and experience themselves as outsiders, it is vital to notice that the interviewees had also had good experiences as service users and wanted to be heard as authentic persons. Prison and homelessness put people's active citizenship on hold, which makes it more difficult for lawbreakers to change their lives.

Key words: involvement, membership, responsibility, dialogue, homelessness, law-breaker

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ.....	2
ABSTRACT.....	3
1 JOHDANTO.....	5
2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TARKOITUS	7
3 ASUNNOTTOMUUS ILMIÖNÄ.....	11
3.1 Tarveharkintaisista asuntomarkkinoista asunto ensin -periaatteeseen	12
3.2 Lainrikkajat asunottomien marginaalissa.....	15
4 OSALLISUUDEN ULOTTUVUUKSIA.....	18
4.1 Osallisuus yhteisöllisenä ja yhteiskunnallisena suhteena.....	18
4.2 Empowerment.....	20
4.3 Dialogi.....	21
4.4 Vastuunkanto ja seurauspedagogiikka.....	22
5 MENETELMÄLLISET LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTUS.....	25
6 TULOKSET.....	31
6.1 Asunottomuuspuhe.....	33
6.2 Vankilapuhe.....	35
6.3 Avuntarvepuhe	41
6.3.1 Avun saantiin ei uskota	41
6.3.2 Torjuntaa kuntatasolla.....	47
6.3.3 Kontrolli aiheuttaa vastareaktion.....	48
6.3.4 Kohderyhmäosaamista ja ihmisenä kohtaamista.....	50
6.4 Kansalaisuuspuhe.....	52
6.4.1 Vastuunkanto.....	52
6.4.2 Subjektius.....	54
6.4.3 Kansalaisluottamuksen lunastaminen.....	56
6.5 Asunnon saamiseen vaikuttavat tekijät.....	57
6.5.1 Estävät tekijät.....	57
6.5.2 Edistävät tekijät.....	61
7 POHDINTA.....	65
LÄHTEET.....	69
LIITTEET.....	75
Liite 1: Suostumuslomake	75
Liite 2: Kutsu haastatteluun.....	76

1 JOHDANTO

Tässä tutkimuksessa tarkastellaan asunnottomien lainrikkojien osallisuutta palvelujärjestelmissä. Aihe on noussut omasta työkokemuksestani asunnottomien lainrikkojien tukiasumisen parissa. Suomalaisessa asuntopolitiikassa on erityisesti kahdessa viimeisimmässä hallitusohjelmassa panostettu pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämiseen ja nostettu vankilasta asunnottomana vapautuvat erityisryhmänä esiin. Siitä huolimatta tehtävää on vielä paljon. Esimerkiksi Tampereella lainrikkojien kanssa työskentelevät ammattilaiset toivat vuosikausia esiin kohderyhmän asunnottomuutta ja asumispalvelujen tarvetta ennen kuin asiaan alkoi tulla muutosta. Asumispalvelut ovat kaikkien käyttäjien kohdalta selvästi parantuneet, mutta paikkoja tarvitaan lisää, eivätkä tarjolla olevat asumismuodot sovellu kaikille. Jotta tarpeet ja palvelut – ei vain asunto vaan asumisen, elämisen tuki – kohtaisivat, on kuultava myös palvelujen käyttäjiä.

Lainrikkajat ovat palvelujärjestelmissä marginaaliryhmä, mutta heidän palvelutarpeensa on usein suuri. Myös rikollisen elämäntavan yhteiskunnalliset vaikutukset ovat merkittäviä. Asiakasryhmänä lainrikkojiin liittyy paljon pelkoja ja ennakkoluuloja, aivan kuten heillä on pelkoja ja ennakkoluuloja palvelujärjestelmää kohtaan. Molemmin puolin vaatimukset ovat kovat: asiakasta vaaditaan sopeutumaan valtavirtaan ja tekemään elämänmuutos, työntekijältä puolestaan vaaditaan tähän laajaa taloudellista ja psykososiaalista tukea. Vankeusaika luo katkoksen yhteiskuntaan ja siellä tapahtuviin muutoksiin, eikä rikosseuraamusasiakkailta yleinen päihdeongelmakaan helpota luottamuksellisen ja vuorovaikutuksellisen asiakas–työntekijä-suhteen syntyä. Omat ja toisten onnistuneet ja epäonnistuneet kohtaamiset palvelujärjestelmässä kumuloituvat tulevaisuuden asioinnissa. Kohdatuksi tulemisen merkitys toistuukin lainrikkojia koskevassa aineistossa.

Toinen toistuvasti esiin nouseva teema lainrikkojia koskevissa tutkimuksissa on asunnon merkitys perustana, josta muuta elämää lähdetään rakentamaan, sillä asunnottomana tämä ei onnistu. Yhteiskunnallinen osallisuus pohjautuu normeihin, joista asunto on yksi keskeisimpiä. Asunnottomuus on siis mitä suurimmassa määrin osallisuutta estävä tekijä. Asunnottomat eivät ole yhtenäinen väestöryhmä, josta lainrikkajat on määritelty jopa asunnottomista huono-osaisimmiksi. Miten näyttäytyy yhteiskunnan reunoilla elävien ihmisten osallisuus?

Osallisuudesta puhutaan paljon, mutta sitä on määritelty vähemmän tai ainakin hyvin yleisellä tasolla. Olen tässä tutkimuksessa rakentanut osallisuuden teoriaa aineistolähtöisesti, sen perusteella, mitä haastatteluaineistosta nousee. Haastatteluaineistoni on niin rikas ja ajatuksia herättävä, että siihen osallistujat ansaitisivat saada ajatuksiaan paljon laajemminkin esille. Olen tätä työtä kirjoittaessani miettinyt sitäkin, uskalletaanko kaikkien asiakasryhmien antaa olla osallisia omissa asioissaan? Kaikki eivät toki myöskään halua olla osallisina tai aktiivisia.

Haluan kiittää haastateltavia ja haastattelut mahdollistaneita työntekijöitä siitä, että tämä aineisto on ylipäätään voitu kerätä. Olen avartavista näkemyksistä erityisen kiitollinen Riitta Granfeltille, Jenni Mäelle, Sampo Järvelälle ja Reino Seppäselle, sekä Nimi ovesa -hankkeen verkostotapaamisiin osallistuneille kokemusasiantuntijoille ja ammattilaisille. Heidän näkemyksensä ja kokemuksensa ovat auttaneet ja innostaneet minua tämän työn kirjoittamisessa. Lisäksi suuri kiitos Silta-Valmennusyhdistykselle siitä, että olen saanut mahdollisuuden olla mukana Nimi ovesa -osahankkeessa osana työtäni ja siten kerätä tämän tutkimuksen aineiston. Kiitos myös ohjaajalleni Outi Wallinille lukuisista työtunneista, sekä kaikille teille, jotka olette auttaneet eri vaiheissa muun muassa oikoluvussa ja aineiston hankinnassa. Olen ottanut huomioon myös esitystilanteissa saamani palautteet.

2 OPINNÄYTETYÖN TAVOITE JA TARKOITUS

Tämän opinnäytetyön tavoitteena on tutkia asunnottoman lainrikkojan osallisuutta palvelujärjestelmissä. Tarkasteltava ilmiö on lainrikkojan asunnottomuus, joka asettaa kehykset tämän yksittäisen asiakkaan palvelujärjestelmissä toimimiselle. Asunnottomuus siis vaikuttaa henkilön mahdollisuuksiin käyttää palveluja tai kuulua palvelujärjestelmien piiriin.

Asunnottoman ongelma toimeentulotukijärjestelmässä on usein vaikeus antaa luotettavaa selvitystä oleskelustaan, mikä taas vaikuttaa siihen, mikä kunta toimeentulotuen myöntäjänä olisi. (Einemäki 20.4.2012.) Myös toimeentulotuen laskentaperusteissa saattaa olla kuntakohtaisia eroja: Oulun seudun sosiaaliasiamies painottaa selvityksessään, ettei asunnottoman toimeentulotuen perusosaa voida rinnastaa yhteistaloudessa asuvaan eli laskea pienempänä kuin yksinäisen talouden (Sosiaali- ja potilasiamies Anna Kaisa Friman 2011). Pirkanmaan kunnissa toimivat sosiaaliasiamiehet esittävät raportissaan 2011 huolensa asunnottomien henkilöiden eriarvoisesta kohtelusta toimialueellaan. Toisissa kunnissa kustannetaan tilapäisasumista esimerkiksi asuntoloissa, toiset ovat valmiita kustantamaan vain tavaroiden varastointia. (Sosiaaliasiamiehen selvitys sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksien ja aseman kehityksestä vuonna 2011, 16. Luettu 10.4. 2012).

Työmarkkinatukeen asunnottomuus ei vaikuta, mutta osoitteen puute voi olla käytännössä este tai hidaste työmarkkinoille tähtäävien toimenpiteiden käynnistämiseksi. Poste restante -osoitteesta työssä käyminen ei välttämättä onnistu, tai sen ei ainakaan oleteta onnistuvan. Asunnottomuudesta muodostuu helposti asiakasta määrittelevä tekijä työmarkkinoilla tai palveluissa. Palveluissa kohtaavat toki asiakas ja työntekijä yksilöinä, mutta sosiaalipolitiikka sekä kuntien ja palvelujärjestelmien paikalliset käytännöt ja asiakaskriteerit vaikuttavat siihen, milloin asunnoton henkilö kuuluu palvelujen piiriin.

Teoriaosiossa taustoitetaan asunnottomuutta yleisenä ilmiönä sekä lainrikkojen asunnottomuutta erityisilmiönä. Osallisuutta tarkastellaan kokemuksellisuuden näkökulmasta ja sen ulottuvuuksia ovat *johonkin kuuluminen* (jäsenyys/kansalaisuus), *vastuullisuus* sekä *kohdatuksi tuleminen ja vastavuoroisuus* (dialogisuus). Näillä alakäsitteillä on yhteys *empowermentin* käsitteeseen. Tarkastelen aineistoani suhteessa näihin osallisuuden

ulottuvuuksiin tarkoitukseni tuoda kuuluviin asiakkaan, asunnottoman lainrikkokojan, ääni – kuinka hän kokee osallisuutensa palvelujärjestelmissä, miten hän osallisuutta käsittelee ja siitä kertoo.

Opinnäytetyöni kohderyhmän asiakkaan roolia ja paikkaa palveluissa määrittelevät yhtäaikaaisesti sekä asunnottomuus että rikostausta – siis kaksinkertainen stigma. Lainrikkokojien asunnottomuus nousee esiin valtaosassa heitä koskevissa tutkimuksissa riippumatta tutkimuksen fokuksista (mm. Kivivuori & Linderborg 2009; Pekkola ja Sundman 2006; Ahonen 2010; Salonen & Solehmainen-Haapanen 2007; Granfelt esim.1998, 2007, 2010; Karjalainen 2010; Karjalainen & Viljanen 2008; Karsikas 2005). Lainrikkokojien osallisuuden tärkeys oman elämänsä muuttamisessa ja suunnittelussa nousee myös esiin osassa tutkimuksista, mutta pääasiassa lainrikkokojat – kuten asunnottomat henkilöt yleisestikin – ovat enemmän toiminnan tai tutkimuksen kohteita kuin kanssatoimijoita. Lainrikkokojien kohdalla tämä selvimmin näyttäytyy rangaistusjärjestelmään liittyvän kontrollin kautta.

Marginalisoitujen väestöryhmien äänen esiin nostaminen on tärkeää, sillä tällä hetkellä yhteiskunnassamme kuulluksi tulevat ovat hyvin toimeentulevia ja koulutettuja, vakituisessa työssä olevia henkilöitä (Nuorteva 2008, 57). Vankien keskuudessa on normaali-väestöön verrattuna huomattavasti enemmän työttömiä, asunnottomia, matalan koulutustason omaavia ja talousvaikeuksista kärsiviä (Kivivuori & Linderborg 2009, 6; 56-57; 175-176; Linderborg 2011.). Yli 80 prosentilla on jokin elämän aikainen päihderiippuvuus (Joukamaa et al 2010, 48). Useisiin lyhytaikaisiin vankeuksiin tuomitut ovat erityisen huono-osaisia. Heidän kotitaustansa on keskimääräistä rikkonaisempi; heillä on yleensä enemmän kouluaikaisia erityistoimenpiteitä, kuten sijoituksia tarkkailuluokalle sekä lastensuojelun väliintuloja; eivätkä he kiinnity usein myöskään jatko-opintoihin. (Kivivuori & Linderborg 2009, 6; 56-57; 175; Linderborg 2011.) Vankien ja päihteiden ongelmakäyttäjien joukossa oppimisvaikeuksia väitetään esiintyvän jopa 50 - 80 prosentilla. Jonkinasteinen tarkkaavaisuushäiriö eli ADHD-piirteitä arvioidaan vangeilla olevan noin kymmenkertaisesti muuhun väestöön verrattuna. Tietoyhteiskunnassa pärjääminen vaatii kirjoittamisen ja lukemisen taitoja, joten huomiotta jäävät lukivaikeudet synnyttävät ongelmakierteitä. (Gullman, Sunimento & Poutala 2011.)

Vuonna 2006 uudistuneeseen vankeuslakiin on kirjattu paljon uusia mahdollisuuksia suunnitelmallisen siviiliin paluun helpottamiseksi. Kaikille vangeille on esimerkiksi teh-

tävä rangaistusajan suunnitelma, jota täydennetään hyvissä ajoin ennen tuomion päättymistä vapauttamissuunnitelmalla. (Vankeuslaki 2005/767.) Käytännössä kaikille vangeille ei ehditä tehdä vapauttamissuunnitelmaa. Kunnissa ei myöskään ole yhtenäistä toimintamallia vankilasta vapautuvien tukemiseksi (Ahonen 2010, 7-8; Salonen & Soilehmainen-Haapanen 2007, 2-3). Lisäksi vankien kokemukset suunnitelmista ja niiden täytäntöönpanosta ovat erilaisia riippuen esimerkiksi sijoitusvankilasta, tuomion pituudesta ja omasta aktiivisuudesta (esim. Ahonen 2010, 46).

Useimmiten lainrikkajien turvaverkot ovat pettäneet ja tähän liittyy osaamattomuutta, alemmuuden tunteita ja irrallisuutta, joihin kuitenkin voidaan vaikuttaa sosiaalityötä ja sosiaalipoliittista järjestelmää kehittämällä (Kääriäinen 1994, 274–282, Karjalaisen & Viljasen 2009, 21 mukaan, ks. myös Lakso & Mäntynen 2011, 14). Vangeilla itsellään on kuitenkin pessimistisiä odotuksia itsestään ja muista (Kivivuori & Linderborg 2009, 172), joten kynnys hakea tai ottaa vastaan apua voi olla korkea. Mikä sitten voi olla yhteiskunnan marginaalissa olevien, subjektiivensa ainakin vankeusajaksi menettäneiden ihmisten kokemus osallisuudesta? Palvelujärjestelmä on rakennettu turvaamaan kansalaisten hyvinvointia ja tasa-arvoa, mutta osa heistä jää kuitenkin palvelujen ulkopuolelle. Lainrikkajien paikka sijoittuu usein järjestelmien reunalle tai ulkopuolelle (mm. Valokivi 2008, 116). Asunnottomat lainrikkajat on jopa määritelty asunnottomien syrjäytyneimmäksi ryhmäksi (Korhonen 2002, 39; Granfeltin 2007, 102 mukaan). Tästä syystä kiinnostuin heidän osallisuuden kokemuksistaan.

Opinnäytetyöni tutkimuskysymyksiä ovat:

1. *Minkälaisia kokemuksia vailla asuntoa olleilla lainrikkajilla on palvelujärjestelmistä?* Mielenkiinnon kohteena ovat osallisuuden kautta nousevat kysymykset: tuleeko asiakas kuulluksi subjektina ja kansalaisena? Minkälaista työntekijän ja lainrikkoja-asiakkaan välinen vuorovaikutus on? Tuleeko rikoksentekijän ja asunnottoman leima näkyväksi palveluissa asioidessa? Millaista on asiakkaan subjektiivisuus ja oma toimijuus?
2. *Mitkä tekijät lainrikkajan näkökulmasta estävät ja edesauttavat asunnon saamista?* Minkälaisia yksilöllisiä syitä asiakas nimeää esteiksi asunnon saantiin? Entä yleisiä, rakenteellisia syitä? Minkälainen vaikutus asiakkaan historialla on asunnon saantiin, ja mitkä asiat tulevat esiin? Millä keinoin asunto on saatu, tai miksi se on menetetty?

Tämän tutkimuksen hypoteesi on, että lainrikkajien on vaikea saada asuntoa, mikä on kuitenkin normaalina pidetyn elämän ja näin ollen yhteiskuntaan integroitumisen, kun-

toutumisen sekä osallisuuden edellytys (vrt. myös Sosiaaliasiamiehen selvitys vuodelta 2011, 12). Lainrikkojien asunnottomuuteen on sekä rakenteellisia että yksilökohtaisia selityksiä. Yksilölliset syyt liittyvät yleisimmin päihteiden ongelmakäyttöön, rikolliseen toimintaan ja laitostumiseen. Rakenteelliset syyt liittyvät esimerkiksi yhteiskunnan sisäänrakennettuihin syrjäyttäviin käytäntöihin ja kuntien erilaiseen resurssointiin (asuntokanta, palvelut). Yhteiskunnallisia normeja noudattavat kansalaiset ovat asuntojonossa etusijalla rikollista ja/tai epäsosiaalisena pidettyä elämää viettäviin nähden, joten vankeusaikana asuntoa hakevat joutuvat helposti suoraan hakemuspäätöksen pohjalta.

Tässä tutkimuksessa käytetty haastatteluaineisto on kerätty osana Nimi ovesa -hanketta. Hankkeessa kehitettiin asunto ensin periaatteen -pohjalta toimivia palveluita sekä asunnottomuuden vähentämiseksi että ennaltaehkäisemiseksi. Keskeinen kehittämismenetelmä oli kuntien ja hankekumppaneiden verkostotyö, jossa asiakasnäkökulmalla ja palveluiden käyttäjien kokemusasiantuntijuudella oli merkittävä rooli. Hanketta rahoitti teknologian ja innovaatioiden kehittämiskeskus TEKES ja koordinoi pääkaupunkiseudun sosiaalialan kehittämiskeskus Socca. Mukana olivat Helsingin, Espoon, Tampereen ja Vantaan kaupungit, Helsingin Diakonissalaitos, Silta-Valmennusyhdistys ja Vailla vakinaista asuntoa ry. Silta-Valmennusyhdistyksen osahankkeen tavoitteena oli vapautuvien vankien asunnottomuutta ennaltaehkäisevän, asunto ensin -periaatteen tukipolun kehittäminen ja mallintaminen. Tätä varten Silta-Valmennusyhdistys haastatelli kokemusasiantuntijoita – rikostaustaisia, asunnottomia tai asunnottomina olleita – heidän kokemuksistaan asunnottomuudesta, asunnonhausta ja palvelujärjestelmästä, sekä kehittämisajatuksistaan. Tämä tutkimus rajautuu haastattelujen tarkasteluun, mutta hankkeessa tuotetulla aineistolla on ollut vaikutusta Silta-Valmennusyhdistyksen omaan palvelutarjontaan ja sidosryhmien kanssa tehtyyn yhteistyöhön.

3 ASUNNOTTOMUUS ILMIÖNÄ

Tässä luvussa tarkastellaan asunnottomuutta ilmiönä, jonka jälkeen käsittelen lainrikkojien asunnottomuuden erityiskysymyksiä. Asunnottomuus voi olla näkyvää tai näkymättöntä, lyhyt- tai pitkäkestoista, ja sen syyt ovat moninaiset. Asunnottomuuden taustalla olevat syyt voidaan jakaa rakenteellisiin, sosiaalisiin sekä henkilökohtaisiin syihin (mm. Jokinen & Juhila 1996, 43). Rakenteellisia syitä ovat esimerkiksi vuokra-asuntojen hintataso tai tarjolla olevien asuntojen koko, sekä pitkät asuntojonot, sosiaalinen tai taloudellinen turvattomuus sekä joihinkin väestöryhmiin kohdistuva syrjintä. Sosiaalisia syitä voivat olla perhetausta, sosiaaliset verkostot ja jotkut alakulttuurit (Juvonen & Varjonen 2006, 5, Nuortevan 2008, 37 mukaan.) Usein asuttamisessa korostuvat asunnottomien ihmisten henkilökohtaiset ominaisuudet ja heidän asumiskykynsä arviointi. (Jokinen & Juhila 1996, 44.)

Asunnottomuuden riskitekijöiksi yksilötasolla on tunnistettu laitoksissa eläminen (lastensuojelulaitokset tai niiden ja sijaisperheiden ketju, psykiatriset sairaalat, vankilat jne.), ongelmat perheessä, koulun keskeyttäminen, päihdeongelmat sekä psyykkiset sairaudet (Lehtonen & Salonen 2008, 30-31). Taloudellisia tekijöitä ovat luottohäiriömerkintä, joka usein johtaa joko suoraan asuntohakemuksen hylkäämiseen tai tavallista suurempien vuokratokuiden vaatimiseen (Särkelä 2009, 57), vuokratästit sekä yleinen pienituloisuus tai köyhyys (esim. Granfelt 2010, 134-135; 143-144). Häiritsevistä käyttäytymisestä aiheutuneet häädöt ovat suurempi taakka kuin maksuvaikeuksista johtuneet häädöt. Häiriötä aiheuttaneilla voi olla taustalla päihde- tai mielenterveysongelma, joten heidän on muita hakijoita vaikeampaa saada asuntoa. Nämä henkilöt voivat joutua elämään pitkään asuntoloissa. (Salovaara-Karstu & Muttilainen, 2004, 96, Nuortevan 2008, 41 mukaan.) Asunnottomuuden psykososiaaliset vaikutukset pahenevat asunnottomuuden pitkittyessä. Psykologien ja sosiologien mukaan kymmenen päivää kadulla riittää murtamaan ihmisen tahdon ja itsetunnon. Somaattiset ja psyykkiset oireet lisääntyvät eniten. Olosuhteet voivat johtaa myös prostituutioon, rikollisuuteen, vahvojen huumeiden käyttöön ja vakaviin mielenterveyshäiriöihin. (Tainio 2009, 37.)

3.1 Tarveharkintaisista asuntomarkkinoista asunto ensin -periaatteeseen

Suhtautuminen asunnottomiin perustui 1900-luvun alkupuolelle saakka pääosin kristilliseen etiikkaan. Työväenliikkeen voimistuessa oikeus ihmisarvoiseen asumiseen alettiin 1800-luvun lopulla nähdä yhteiskunnallisena oikeutena. (Nuorteva 2008, 6-9.)

1960-luvulla asunnottomuus oli varsinkin Helsingissä hyvin näkyvää, mutta sitä pidettiin alkoholistien, työttömien ja irtolaisten ongelmana. Aihe ei noussut poliittiseen keskusteluun ennen kuin vuonna 1967 useita asunnottomia paletui kuoliaaksi ja Marraskuun liikkeeksi nimetty kansanliike alkoi painostaa päättäjiä. Asunnottomuutta ryhdyttiin ratkaisemaan sosiaalihuollon keinoin hoito- ja huoltokodeilla, väliaikaisilla asuntoilla ja yömajoilla. (Kärkkäinen & Hannikainen & Heikkilä, 1998, 17-24, Tainion 2009, 16)

Valtakunnalliseen asunto-ohjelmaan kirjattiin vuonna 1976 erityisen tuen järjestäminen niille henkilöille, joilla on ”poikkeuksellisia vaikeuksia” asunnon hankinnassa tai rahoituksessa; joiden asumiseen tarvitaan erilaisia rakenne- ja varusteratkaisuja, tai joiden asuminen on sidoksissa sosiaalipalveluihin. 1980-luvulla taas asunnottomuus nähtiin enemmän asunnon puutteena, eikä ratkaisuna enää pidetty vain sosiaalihuoltoa ja kontrollia. Asunnottomien joukko ryhmiteltiin ulkona tai väliaikaissuojissa asuviin, tuttavien ja sukulaisten tai iäkkäiden vanhempien luona asuviin sekä laitoksissa asuviin (Taipale & Kaakinen 1988, Särkelän 2009, 56 mukaan). Vuonna 1986 voimaan tullut laki asunto-olojen kehittämistä (919/1985) velvoitti kuntia toimimaan erityisesti asunnottomien ja puutteellisesti asuvien asumisolojen parantamiseksi, sekä asettamaan asunto-olojen kehittämissuunnitelman.

Asuntomarkkinoiden käytännöt kuitenkin edelleen syrjäyttivät yksinäisiä asunnontarvit-sijoita, mikä loi tarpeen erityistoimenpiteille. Tuloksena oli sosiaali- ja terveystoimen toteuttama, psykiatrisia potilaita, alkoholisteja ja lainrikkoojia koskeva ”asuntopolitiikka”, jota Karjalainen (1993, 25) kuvaa ”tarveharkintaisiksi asuntomarkkinoiksi”. Asuntotoimi ulkoisti itsensä näitä asunnonhakijoita koskevasta keskustelusta tuolloin. Roolit ja työnjako asunnottomuuteen ja puutteelliseen asumiseen liittyvissä vi-ranomaiskäytännöissä sekaantuivat. (Karjalainen 1993, 43.) Sosiaalityöntekijöiden rooli vuokra-asuntojen jaossa muodostui kaksijakoiseksi: toisaalta se oli suositusten ja lau-

suntojen antamista, toisaalta sosiaalihuollon organisaatiot hallinnoivat asunnottomille kohdennettuja tukiasuntoja ja asuntoloita (Jokinen & Juhila 1996, 27.) Asuntotoimen rooli asunnottomuuden vähentämisessä on pitkään ollut vähäinen. Hassi-Nuorluodon (2000, 155) haastatteleminen sosiaalitoimen työntekijöiden näkemyksen mukaan sosiaali-toimi joutuu edelleen kompensoimaan asuntomarkkinoiden ja -politiikan puutteita ja heikkouksia.

Asumisratkaisut voivat olla integroivia, toiseutta tuottavia tai osallistavia. Jos ihmiset pakotetaan toiveidensa ja tarpeidensa vastaisiin asumismuotoihin, voivat integrointipyrkimykset vahvistaa syrjäytymistä. (Näkki 2006, 19.) Sosiaalihuollon asunnottomien asuttamisjärjestelmä rakentuu portaittaiselle mallille, jossa asunnon asiakas osoittaa kyvykkyytensä siirtyä asumistasolta toiselle sovitun prosessin mukaisesti (Tainio 2009, 22-23). Asunnottomuuteen liittyvä keskustelu pyörii pitkälti kuntoutus- ja toivottomuusdiskurssin ympärillä: voidaanko asunnon kuntouttaa asumiskykyiseksi vai ei? Asumiskyvyn arviointi on keskeisessä asemassa toimenpiteistä ja asiakkuuksista neuvotellessa (Jokinen & Juhila 1996, 27). ”Ensin hoito ja vasta sitten oma asunto” -näkömyksen taustalla on ajatus siitä, ettei asunto ole ratkaisu ihmisten ongelmiin, vaan on puututtava ensin asunnottomuuden taustalla oleviin ongelmiin. Usein kyse on nimenomaan päihteiden ongelmakäytön vaikutuksista ihmisen asumiskykyyn. Ongelmien hierarkkinen järjestely ei kuitenkaan ole mahdollista. Ilman asuntoa kuntoutuminen on melko mahdotonta, joten asunnolla luodaan edellytyksiä hoidolle. (Swärd 2000, Lehtosen & Salosen 2008, 36 mukaan.)

Kelvollista asuntoa on 1990-luvun loppupuolelta alettu Euroopassa pitää perusoikeutena. Tasa-arvoista oikeutta asumiseen kuvataan myös oikeutena asuntoon. Asunto itsessään ei toisaalta ole oikeus vaan tavara, jota voidaan hallita erilaisin sopimuksin taloudellisen vaihdon puitteissa. Asunnottomien kohdalla sopimukset voivat kuitenkin olla hyvinkin monimutkaisia järjestelyjä välivuokrauksineen ja asumissopimuksineen. Asunnottomat henkilöt ovat toisaalta sopimusosapuolia, toisaalta omaisuuteen (asunto) kohdistuvia riskejä. (Hassi-Nuorluoto 2000, 161-163.) Asunnottomuuden hoito on monissa kunnissa ratkaistu niin sanotulla sosiaalisella vuokra-asuntokannalla, joka mahdollistaa myös positiivisen diskriminoinnin. Joissakin kunnissa se on käytännössä ainoa tapa kartoittaa asunnottoman henkilön tilanne ja tarjota hänelle jokin asumismuoto. Välivuokrausasunnot ovat yleinen tapa asuttaa asuntomarkkinoilla heikossa asemassa oleva henkilö miltei normaaliehdoin, ja näiden

tukiasuntojen vuokrasopimus voidaan myös muuttaa normaaliksi vuokrasuhteeksi. (Karjalainen & Viljanen 2009, 28.)

Lainsäädännöllisiä uudistuksia asunnottomuuden vähentämiseksi on 1980-luvulta tehty pikku hiljaa, mutta 2000-luvulla poliittinen ilmasto on muuttunut. Perustuslain uudistuksen yhteydessä 1995 siihen tehtiin lisäys, jonka mukaan julkisen vallan tehtävänä on edistää jokaisen oikeutta asuntoon ja tukea asumisen omatoimista järjestämistä (Suomen perustuslaki 1919/1995). Vuonna 2004 tuli voimaan laki avustuksista erityisryhmien asunto-olojen parantamiseksi. Tämän lain tarkoituksena oli lisätä erityisryhmiin kuuluvien asuntotarpeisiin soveltuvien ja asumiskustannuksiltaan kohtuullisten vuokra-asuntojen tarjontaa (Särkelä 2009, 4).

Muutaman viime vuoden aikana on Pohjois-Amerikassa ja Euroopassa innostuttu asunto ensin -periaatteesta, joka poikkeaa lineaarisesta portaikkomallista. Asunto ensin -periaatteen lähtökohtana on, että asunto on jokaisen ihmisen oikeus, jota ei tarvitse ansaita. Suomessa tämä periaate on saanut merkittävän poliittisen jalansijan pyrkimyksissä vähentää erityisesti pitkäaikaisasunnottomuutta. Ympäristöministeriön asettaman ”neljän viisaan” ryhmä kiteytti raporttinsa (Nimi ovesa 2007, 13) neljään periaatteeseen:

- asunnottomuutta ei tule hyväksyä missään muodossa
- jokaisella on oikeus omaan identiteettiin ja riittävään yksityisyyteen – nimeen ovesa
- kenenkään ei tarvitse asua ulkona tai kadulla
- ketään ei saa häätää asunnottomaksi eikä kotiuttaa laitoksesta kadulle. On hyväksyttävä asunto ensin -periaate, jonka mukaan asunto on edellytys, joka mahdollistaa muiden ongelmien ratkaisun.

Asunto ensin -periaatetta on toki sovellettu pidempään kuin muutama vuosi, mutta tunnetuksi sen on tehnyt Yhdysvalloissa toimiva Pathways to Housing -järjestö. Järjestön toteuttaman palvelun arvolähtökohtana on, että asunto on perusoikeus, jota ei tarvitse ansaita. Kohderyhmänä ovat kaikkein vaikeimmassa asemassa olevat asunnottomat – psyykkisesti sairaat päihteiden käyttäjät, jotka ovat jääneet asumispalvelujen ulkopuolelle. Pathways to Housing lähtee siitä, että kaikki ihmiset pystyvät asumaan saadessaan oikeanlaista tukea. Asunto mahdollistaa yksilöllisesti suunnitellun kuntoutuksen sekä asukkaan toipumisen. Pathways to Housing toimii kuluttajaorientaatiosta lähtöisin, jol-

loin asiakas osallistuu palvelujen määrittelyyn ja valitsee asuntonsa tarjolla olevista vaihtoehdoista. Asuttamisessa noudatetaan haja-asutusperiaatetta, mutta palvelut vie­dään kotiin ja lähiympäristöön. Asuminen ja hoito pidetään erillään toisistaan: esimer­kiksi päihdeongelmaisen retkahtaminen ei järjestön näkökulmasta ole asumis- vaan hoi­dollinen ongelma, joka ei ole este asumisen jatkumiselle. Häätötilanteissa tukipalvelut jatkuvat ja asiakasta autetaan löytämään uusi asunto. Työskentelyn tavoitteena on turva­ta asuminen ja toipuminen. (Asunto ensin -periaate Yhdysvalloissa 2011.)

3.2 Lainrikkajat asunnottomien marginaalissa

Vankilakierteessä olevat rikoksenuusijat ovat suomalaisen aikuisväestön sairain, köyhin ja syrjäytynein yhtenäinen ryhmä (Hypén 2004, 54). Erityisesti vankilasta vapautuvien asunnottomuuden taustalla on toisaalta palvelujärjestelmän ulkopuolelle joutuminen, toisaalta ongelmien moninaisuus (Karjalainen 2010, 138). Syrjäytyminen – sosiaalisten ja psykososiaalisten ongelmien kasautuminen ja sekoittuminen toisistaan vaikeasti ero­teettaviksi – näkyy lainrikkajien elämässä yhteiskuntapoliittisella, yhteisöllisellä ja yksi­öllisellä tasolla. Yhteiskuntapoliittisella tasolla se näkyy köyhyytenä, työttömyytenä, koulutuksen puutteena ja asunnottomuutena. Yhteisöllisellä tasolla syrjäytyminen näyt­täytyy sidoksina päihde- ja rikoskulttuuriin, yksilötasolla päihde- ja mielenterveysongel­mina, väkivaltana ja särkyneenä vanhemmuutena. (Granfelt 2010, 134-135; 143-144.)

Lainrikkajien asemaa hankaloittavat kovat yhteiskunnalliset asenteet, kuntatalouden kriisi ja se, että ryhmä ei ole poliittisesti legitiimi (Rantala 2004, 44, 77-78, 87; Karsik­kaan 2005, 141-142 mukaan). Asunnottomat ja päihdeongelmaiset vapautuvat vangit jäävät helposti yleisten sosiaalipalveluiden ja päihdehuollon erityispalveluiden ulkopuo­lelle (KRITS 2011, 3). Viranomaiset valikoivat yhä useammin asiakkaitaan muun muas­sa resurssipulan vuoksi. Vapautuvia vankeja ei aina haluta asiakkaaksi, joten heistä tu­lee helposti palveluiden väliinputoajia (Kaurala & Kylämarttila 2011, 5). Vankilassa monet vangit kokevat avun hakemisen niin byrokraattiseksi ja monimutkaiseksi, etteivät edes yritä (Linderborg 2011). Siviilissä vankilasta vapautuvien sekä ehdonalaisvalvon­nassa olevien kohdalla voi puhua miltei torjunnasta, yhdyskuntaseuraamuksissa olevien kohdalla poiskäännyttämisestä ja jopa luukuttamisesta. Poiskäännyttäminen voi tarkoi­taa esimerkiksi ongelman siirtämistä sosiaalihuollon asiaksi, kun kunnallinen asuntotoi-

mi ei asuta vankilasta vapautuvia suoraan. Torjunnassa asiakas määrittää vastoin tahtoaan käytännössä pysyvästi palvelujärjestelmän ulkopuolelle – näitä kokemuksia lainrikkajilla on usein kunnallisessa sosiaalihuollossa. Kuntien erilaiset tilanteet asettavat asunnottomana vapautuvat kotikuntansa perusteella eriarvoiseen asemaan. Toisaalta häiriöistä johtuneiden häätöjen tai vuokratien vuoksi asuntonsa menettäneitä ei usein kunnissa pidetä vakavasti otettavina asunnonhakijoina ilman erityistoimia. (Karjalainen & Viljanen 2009, 14; 28.)

Asunnottomana vapautuvien asunnon saamista ja toisaalta myös asunnon pitämistä vaikeuttavat rikollisen leima, luottotietomerkinnät, velat sekä päihdeongelma. (Granfelt 2007, 101; Pekkola & Sundman 2006, 66-67.) Heidän asuntomarkkinoilla kohtaamansa ongelmat ovat osin samoja kuin (muilla) päihdeongelmista ja mielenterveyden häiriöistä kärsivillä asunnottomilla. Asuminen voi yhtä lailla tukea kuin estää kuntoutumista, ja sopeutuminen tuetun asumisen yhteisöihin on hankalaa. Lainrikkajien kohdalla korostuvat kuitenkin rikolliseen alakulttuuriin, päihteisiin ja väkivaltaan liittyvät kokemukset. Vankilahierarkiassa oman haavoittuvuuden näyttäminen voi kääntyä itseä vastaan, joten pelkojen, epävarmuuden ja ristiriitaisuuden kätkeyminen on ymmärrettävästi lainrikkajille vakiintunut toimintamalli (Tourunen & Perälä 2004). Vankeustuomion jälkeen harva on motivoitunut yhteisöllisiin asumis- tai kuntoutusmuotoihin, joissa on tiukat säännöt (Lehtonen & Salonen 2008, 33). Usein vangeilla on kielteisiä, ennakkoluuloihin perustuvia käsityksiä tuetusta asumisesta, eivätkä he näe asumiseen liittyvän tuen merkitystä omassa elämässään (Granfelt 2007, 107).

Lainrikkajien asunnottomuus kytkeytyy selvästi myös asumisoikeuden lunastamiseen. Sosiaalihuollon asuntopolitiikan painopiste on pitkään ollut niin sanotussa portaikkomallissa (mm. Tainio 2009, 22-23), jossa asiakas etenee asumismuodosta toiseen ”ansaiten” sen käytöksellään. Lineaarinen toimintamalli on kuitenkin haasteellinen varsinkin päihderiippuvaisille, joille on tyypillistä retkahtaa kuntoutumisprosessinsa aikana. Vankien päihderiippuvuus on kymmenen kertaa yleisempää muuhun väestöön verrattuna (Rikosseuraamuslaitos 2010, 18), joten heidän on vaikea onnistua portaikkomallissa ja he saattavat kiertää palveluissa monia kertoja.

Asunnottomana henkilö todennäköisemmin jatkaa rikollista elämäntapaa ja päihteiden käyttöä kuin kykenee niistä irtautumaan. Rikollisen uran päättäminen on usein monivaiheinen psykososiaalinen prosessi, joka vaatii totutusta elämäntavasta, rikollisesta identi-

teetistä ja -verkostosta irtautumista (Ahonen 2010, 11). Palveluitta jääminen tai niissä torjutuksi tuleminen ylläpitävät vankilakierrettä ja asiakkaan ongelmien kumuloitumista. Rikos- ja päihdekierteestä vapautuminen edellyttää oman paikan löytymistä yhteiskunnasta (Granfelt 2010, 131-132). Ahonen (2010, 57-58) pohtiikin, voiko palvelujärjestelmän kyky vastaanottaa vankilasta vapautuva vaikuttaa uusintarikollisuuteen. Yksilön oma motivaatio ei riitä muutokseen, vaan palvelujärjestelmän on pystyttävä vastaamaan myös lainrikkojien tarpeisiin. Lainrikkajat itse näkevät asunnon edellytyksenä sille, että voi elää normaalia elämää tai edes pyrkiä elämänmuutokseen – oli omaa asunnottomuuskokemusta tai ei. (Ks. esim. Ahonen 2010, Salonen & Solehmainen-Haapanen 2007; Karsikas 2005.)

Vaikka asunnottomuus on rikosseuraamusasiakkaiden keskuudessa yleistä, on asunnottomana vapautuvien määrästä vaikea saada selkeää kuvaa. Vuosina 1996 - 2000 vapautui vuositasolla noin 500 vankia vailla asuntoa (Rikoksettomaan elämönhallintaan 2001, 32; Salosen & Solehmainen-Haapasen mukaan 2007, 3). Köyhyyden ja syrjäytymisen vastaisessa kansallisessa toimintasuunnitelmassa vuosille 2003 - 2005 arvioitiin vangeista 40 prosentin olevan asunnottomia vankilaan joutuessaan ja vuosittain vapautuvan 400 - 500 asunnottomana (Näkki 2006, 42). Karjalainen & Viljanen (2009, 24) arvioivat tutkimuksensa perusteella asunnottomana vapautuvien luvuksi 700-800, sillä vuonna 2008 vankiloissa tehtyjen vapauttamissuunnitelmien perusteella lähes kolmasosa vapautuvista oli asunnottomia. Samassa tutkimuksessa kuntien ja työvoimapalvelujen työntekijöiden arvioiden mukaan määrä olisi jopa runsaat puolet. Kaikki eivät vankeusaikana kuitenkaan kerro olevansa asunnottomia (Granfelt 2007, 102). Vapauttamissuunnitelmia ei myöskään tehdä kaikille. Esimerkiksi vuonna 2011 Tampereelle vapautui yhteensä 289 vankia, joista vapauttamissuunnitelma oli tehty 172:lle. Suunnitelmien perusteella 28 prosenttia oli asunnottomia tai asunnon tarpeessa. (Rikosseuraamuslaitos 2012.) Vaikka tilastot eivät kerro koko totuutta, luvut ylittävät moninkertaisesti miltei minkä tahansa muun määritellyn väestöryhmän asunnottomuuden. (Karjalainen & Viljanen 2009, 24.)

4 OSALLISUUDEN ULOTTUVUUKSIA

Tässä luvussa selostan opinnäytetyön keskeisimmät teoreettiset käsitteet, joita ovat osallisuus, dialogisuus, empowerment (valtautuminen) ja seurauspedagogiikka. Dialogisuutta ja seurauspedagogiikkaa tarkastellaan osallisuuden ulottuvuuksina, empowerment on läpileikkaava käsite.

4.1 Osallisuus yhteisöllisenä ja yhteiskunnallisena suhteena

Osallisuuden käsite saa merkityksensä suhteessa muihin käsitteisiin (Hämäläinen 2008, 17). Sitä määritellään muun muassa yhteisöön ja yhteiskuntaan kuulumisen tunteena, mukana olona ja/tai vaikuttamismahdollisuuksina – siis toimintana ja vastuun kantamisena. Laajasti tulkiten osallisuus voidaan nähdä osallistumisena, valtautumisena, omien voimavarojen käyttöönottona ja yhteiskuntaan kiinnittymisenä. (mm. Särkelä 2009, 6-11, 33-34; Kohti aktiivista kansalaisuutta 2005, 48.) Osallisuus on tärkeää niin ihmisen hyvinvoinnille ja mielenterveydelle kuin demokratian toteutumiselle (Savolainen 2011, 155).

Osallisuudesta voidaan erottaa toiminnallinen ja kokemuksellinen taso (Hämäläinen 2008, 22). Osallisuuden kokemus sekä osallistumismahdollisuudet luovat pohjaa yksilön identiteetin rakentamiselle. Osallisuuden kokemus sekä vuorovaikutussuhteet ovatkin erityisen tärkeitä ihmisille, joiden elämässä on paljon rajoja – esimerkiksi työttömyyttä, sairautta tai köyhyyttä (Särkelä 2009, 6-9). Nopeasti muuttuvassa yhteiskunnassa osallisuus voidaan nähdä myös kykynä pysyä mukana muutoksessa (Hämäläinen 2008, 27). Toisaalta valtakulttuurista syrjäytyminen tai syrjäyttäminen luovat myös vastakulttuureita, joissa taas voidaan löytää osallisuuden kokemuksia (Särkelä 2009, 67).

Osallisuus ei ole myötäsnyntistä, vaan jotakin, johon kasvetaan. Yleisesti osallisuutta pidetään tavoiteltavana tilana, joten sen täytyy tuottaa jotakin myönteistä, kuten hyvinvointia. Osallisuus voidaankin nähdä integraationa, kuulumisena yhteiskunnallisiin järjestelmiin sekä yhteisöihin, joiden kautta ylläpidetään ja saavutetaan hyvinvointia, elämisen laatua sekä elämänhallintaa yhteiskunnan jäsenenä. (Hämäläinen 2008, 20-21; 27.) Suomessa yhteiskunnallisen osallisuuden nähdään liittyvän keskeisesti koulutuk-

seen (Hongisto 2005, 12). Hämäläinen (2008, 24-25) jäsentää osallisuutta kansalais- ja poliittisen osallisuuden sekä hyvinvointiosallisuuden kautta. Kansalais- ja poliittinen osallisuus on pitkälti koettua osallisuutta yhteisöissä ja yhteiskunnassa. Hyvinvointiosallisuus taas on osallisuutta taloudellisesta toimeentulosta, sosiaaliturvasta, hyvinvointipalveluista sekä koulutuksesta ja yhteisestä sosiaalisesta pääomasta.

Osallisuutta tarkastellaan kuitenkin usein sen puutteen näkökulmasta: osattomuutena ja syrjäytymisenä (Seppänen 2001, Särkelän 2009, 33 mukaan). Osallisuuden toteutumiseksi voi olla rakenteellisia esteitä. Sosiaalialan työssä yhteiskunnalliset ja rakenteelliset ongelmat näyttäytyvät lähinnä yksilötasolla, joten niiden hahmottaminen asiakkaan tilanteen takana voi olla vaikeaa (Särkelä 2001, 16). Myös käytännön tasolla palveluiden on vaikeaa kohdata asiakkaidensa monia ongelmia. Syitä tähän lienee useita, kuten resurssien vähyys, instituutioiden asettamien vaatimusten, työntekijän ammattietiikan ja asiakkaan käytännön tilanteen asettama ristiriita (Suikkala & Laine 2010, 195), tai kulttuuriset diskurssit – tulkinnat esimerkiksi työttömistä tai asunnottomista (Juhila 2006, 252). Taloudellisiin resursseihin perustuva priorisointi asiakastyössä syrjäyttää ihmisiä yhteiskunnallisesta osallistumisesta sekä vaikuttamismahdollisuuksista itseään koskevaan päätöksentekoon (Autti & Soppela, 2007, 10; Nuortevan 2008, 61 mukaan). Voi myös olla, että asiakas kokee palvelujärjestelmän käytännöt ja kriteerit monimutkaisina, jolloin hänelle on helpompaa jättäytyä tai ajautua järjestelmiin osallistumisen ulkopuolelle (Valokivi 2008, 66-67). Tunne omista vaikutusmahdollisuuksista vaikuttaa siihen, lähteekö asiakas työskentelemään kohti tuntematonta tulevaisuutta vai pysyttävätkö epätyytyttävässä mutta tutussa suunnassa. (Suikkanen at al 2008, Rantasalmen 2008, 15-16 mukaan.)

Osallisuuden ja empowermentin kautta vahvistetaan asiakkaiden kuulluksi tuleamista. Parhaimmillaan kokemukset palvelujärjestelmän kanssa tukevat kansalaisten oikeuksien toteutumista, osallisuutta ja arjessa selviytymistä, mutta pahimmillaan kohtaamiset voivat estää oikeuksien toteutumista. Erityisesti lainrikkoja-asiakkaat kokevat tilanteita, joissa heidät asetetaan palvelujärjestelmien tai jopa koko yhteiskunnan ulkopuolelle. (Valokivi 2008, 62; 116.) Osallisuus onkin läheisessä suhteessa asiakaslähtöisyyteen, joka voidaan määritellä asiakkaiden tarpeista ja tilanteista liikkeelle lähtemiseksi, sekä asiakkaan osallisuuden ja asiantuntijuuden kunnioittamiseksi. (Juhila 2006, 148; 249.)

4.2 Empowerment

Empowerment-käsite on laajasti käytössä, mutta sitä tulkitaan eri tavoin erilaisista ideologisista ja filosofisista lähtökohdista riippuen. Karkea jako voidaan tehdä yksilökeskeisen ja yhteiskuntapoliittisen näkökulman välille. (Laitila 2006, 21.) Empowermentin teoria ja tulkinnat ovat arvosidonnaisia ja poliittisia. Sen juuret ulottuvat niin feministiseen ja vammaisliikkeeseen kuin mustien oikeustaisteluun. (Hokkanen 2009, 323.) Empowerment viittaa prosessiin tai sen lopputulokseen, jossa yksilön tai ryhmän mahdollisuudet vaikuttaa elämänsä kannalta merkittäviin henkilökohtaisiin, sosiaalisiin, taloudellisiin ja poliittisiin voimiin vahvistuvat (Laitila 2006, 21).

Empowerment on käännetty suomeksi usealla eri tavalla, esimerkiksi voimaantuminen, valtauttaminen, voimavaraistuminen, toimintavoima, valtaistuminen ja valtautuminen. Välillä käytetään suomalaisessa keskustelussa pelkkää englanninkielistä käsitettä. (Juhi-la 2006, 120.) Tässä tutkimuksessa käytetään jatkossa suomennosta valtautuminen, koska se kuvaa paremmin omaa näkemystäni käsitteestä. Empowermentin kantasana on power: valta, voima, valtuus. Puhuttaessa valtautumisesta ovat keskiössä muutosta vaativa yhteiskunnallinen ja yksilön elämään liittyvä eriarvoisuus, osattomuus tai vääräys (Hokkanen 2009, 331). Valta on sosiaalinen suhde, jonka osapuolia ihmiset ovat yksilöinä tai ryhminä. Valtautumista ei näin ollen voida tarkastella vallasta ja valtasuhteista erillisenä. Valtautuminen on prosessi, jonka avulla vähennetään ihmisen tasa-arvoista osallistumista haittaavia tekijöitä. (Deshmukh-Ranadive 2002, 44-46, 58.) Valta voidaan määrittellä myös sen puutteena.

Valtautumiseen on monenlaisia lähestymistapoja, kuten vuorovaikutuksellinen, yksilökeskeinen, yhteisöllinen, omaehtoinen tai ammatillinen. Tässä työssä lähtökohtana on yhteisö ja yhteiskunta: ympäristöllä on suuri merkitys muutoksen tukijana ja mahdollistajana. Jos ympäristö ei ole valmis hyväksymään ihmisessä tapahtunutta muutosta, ei valtautuminen voi olla kestävä. Tämän tyyppistä lähestymistapaa edustavat mm. Settlementityön kehittäjä Samuel Barnett sekä sorrettujen pedagogiikasta tunnettu Paolo Freire. (Laitila 2006, 8-25.) Myös päihdeongelmaisten vankien valtautumista tutkinut Vuokko Karsikas (2005, 139-146) korostaa ympäristön merkitystä ja yhteiskunnallisten edellytysten luomista lainrikkajan valtautumisen mahdollistamiseksi. Kestävän muutoksen aikaansaaminen tuskin onnistuu ilman, että ihminen on subjekti, toimija muutosprosessissa – muutokseen tai avun vastaanottamiseen ei voida pakottaa.

4.3 Dialogi

Kaarina Mönkkösen (2007) mukaan asiakkaan ja työntekijän välinen dialoginen vuorovaikutus on pyrkimystä rakentaa yhteistä ymmärrystä sekä taitoa edesauttaa vuorovaikutusta siihen suuntaan. Tärkeää on vastavuoroisuus, eli työntekijän ja asiakkaan suhde on molemminpuolisen ymmärryksen rakentamista, molempien osapuolten ehdoilla etenemistä. Dialoginen vuorovaikutus edellyttää luottamuksellista suhdetta, herkkyyttä aistia toisen osapuolen tilannetta ja antaa myös tarvittaessa tilaa. Yhteiseen, jaettuun ymmärrykseen voidaan päästä vain hetkittäin, kun osapuolet testaavat, tarkistavat, kyseenalaistavat, haastavat ja uudelleen muotoilevat toistensa puhetta. (Mönkkönen 2007, 86–92.)

Dialoginen lähestyminen edellyttää, että tapaamisiin käytetään aikaa. Luottamuksen muodostuessa syntyy oikeus ottaa kantaa asioihin ja ottaa näkemyksiä vastaan. Dialogisen suhteen kannalta on keskeistä, että asiakkaan ja työntekijän välille syntyy yhteisen hämmästyksen hetkiä. Tällöin työntekijäkin uskaltautuu alueelle, jossa hänellä ei ole riittävästi tietoa ja tarvittava tieto voidaan rakentaa yhteistyössä. Tämä antaa mahdollisuuden toisen kohtaamiseen avoimesti kaikkine kysymyksineen ja tulevaisuuden mahdollisuuksineen. Tietämättömyyden tunnustaminen voi kuitenkin olla työntekijälle vaikeaa, koska hän voi kokea sen vähentävän hänen asiantuntemustaan ja auktoriteettiaan. Ymmärrys syntyy yleensä vähitellen ja oivallukseen voidaan päästä ristiriitojen ja ahdistuksen kautta. (Mönkkönen 2007, 93-99.)

Työntekijän ja asiakkaan välistä vuorovaikutusta voidaan lähestyä myös vuorovaikutuksen tasojen näkökulmasta. Näitä on Mönkkösen jaottelun mukaan on viisi: tilanteessa olo, sosiaalinen vaikuttaminen, pelisuhde, yhteistyösuhde sekä yhteistoiminnallisuus. Tilanteessa olon tasolla osapuolet tiedostavat olevansa tietyssä suhteessa, mutta eivät ole läsnä tosissaan. Suhteessa voidaan toimia epäsymmetrisesti tai symmetrisesti, eli toinen osapuoli voi yrittää olla aktiivisempi kuin toinen, joka puolestaan vetäytyy passiiviseksi. (Mönkkönen 2007, 110–112.)

Sosiaalisen vaikuttamisen tasolla toinen osapuolista käyttää tilanteessa selkeästi valtaa toiseen. Tilanne voi olla myönteinen tai kielteinen, mutta joka tapauksessa yksisuuntainen. Asiakkaan mielipidettä saatetaan kysyä vain muodollisuudesta, eikä asiakkaan vastauksella ole vaikutusta tehtyihin ratkaisuihin. Asiakas ei välttämättä myöskään aina us-

kalla tai osaa tuoda näkemystään esille. Vallan käyttäminen voi olla myös näkymätöntä; toinen osapuoli esimerkiksi voi ohittaa toisen toiminnan tai puheen. (Mönkkönen 2007, 112–114.)

Pelisuhteessa osapuolilla on yhteinen tavoite, joka ei välttämättä ole jaettu. Vuorovaikutusta leimaa eräänlainen peli tai kilpailu. Asiakastyössä pelisuhteesta ei puhuta paljon, koska ei ole yleensä suotavaa jäsentää asiakassuhdetta siitä oletuksesta, että toinen pelaa suhteessa. Erityisesti päihdetyössä tilanne on kuitenkin tuttu, mutta työntekijät mieltävät yleensä pelaamisen kuuluvan ”taudin kuvaan”, eikä niinkään inhimilliseen vuorovaikutukseen. (Mönkkönen 2007, 114–117.)

Yhteistyösuhteessa osapuolilla on yhteinen tavoite sekä ymmärrys siitä, miten tavoitteen tulisi pyrkiä. Yhteistyösuhde ei kuitenkaan edellytä vielä vahvaa sitoutumista, ja siinä saatetaan joutua myös kontrolloimaan toista osapuolta. Molemmat osapuolet ovat kuitenkin aktiivisia toimijoita. Yhteistoiminnallisuuden taso puolestaan edellyttää yhteistä päämäärää ja sen yhteistä tiedostamista, mutta olennaisinta on luottamus. Kumpikin osapuoli tietää toisen olevan sitoutunut yhteiseen asiaan, eikä kontrollointia tarvita. Luottamuksellisen suhteen merkitystä korostetaan paljon, mutta sen käytännön sisältöä on vaikeampi jäsentää. Usein se näkyy enemmänkin pyrkimyksenä muodostaa luottamus asiakkaan kanssa. Yhteistoiminnallisuutta kuvataan usein muun muassa sanoilla luottamus, kunnioitus, ystävyys, ymmärtäminen sekä samanlaisten kokemusten jakaminen. Suhteessa vallitsee myös molemminpuolinen saavutettavuus. Yhteistoiminnalliseen suhteeseen kuuluu kuitenkin myös tunne-elementit, jotka on tärkeää ymmärtää myös suhteen voimavaroiksi, ettei suhde jää kylmän kliiniseksi. Myös konfliktit vievät suhdetta eteenpäin. Dialoginen vuorovaikutus onnistuu parhaiten luottamuksellisessa yhteistoiminnallisessa suhteessa. (Mönkkönen 2007, 118–123.)

4.4 Vastuunkanto ja seurauspedagogiikka

Seurauspedagogiikkaa on kehitetty Jens Bayn johdolla Tanskassa 1970-luvulta saakka työskentelyyn sellaisten nuorten kanssa, jotka ovat monien ongelmiansa vuoksi pudonneet jo varhain normaalista koulutusjärjestelmästä. Näitä nuoria ei ole kyetty auttamaan niin sosiaalityön tai päihdehuollon keinoin kuin rankaisemallakaan, sillä heillä ei ole omaa tahtoa, tulevaisuudennäkymiä tai käytännön mahdollisuuksia päästä vaikkapa työ-

markkinoille. Bayn näkemys oli, etteivät nämä nuoret tarvitse rangaistuksia tai hoitoa. Heiltä puuttuivat kasvatuksen, kodin sekä koulutuksen antamat työkalut ja siten kyky ja malli toimia yhteiskunnassa ja vastata heille esitettyihin vaatimuksiin. (Kurtén-Vartio 2008, 35-36.)

Seurauspedagogiikassa korostuvat omatunto, tietoisien valinnan teko ja vastuu: ihminen on sosiaalinen olento, joka kantaa vastuun toimintansa seurauksista. Seurauspedagogisen asenteen mukaan ihminen on sekä nykyhetkessä toimiva että tulevaisuuteen suuntautuva. Hän ymmärtää myös taloudelliset ja historialliset realiteetit. (Bay 1991, 43-45.) Kasvu- ja ympäristöolosuhteilla on merkitystä sosiaaliselle kehitykselle, mutta Bayn mukaan perimästä puhuminen vangitsee yksilön oletusten mukaiseen muottiin, objektiksi, joka ei voi kehittyä toisenlaiseksi (Kurtén-Vartio 2008, 40). Vastuulliseksi tekevä prosessi on sosiaalisen oppimisen perusta. Vaikka ihminen on riippuvainen muista, ei ketään voi muuttaa vasten hänen omaa tahtoaan, vaan hän muokkaa itse itseään. (Kurtén-Vartio 2008, 41-42.) Perimä ja ympäristö eivät poista ihmiseltä vastuuta siitä, miten hän käyttää omia mahdollisuuksiaan. Valinta osoittautuu kuitenkin valinnaksi vasta toiminnassa. Ihminen kantaa oman toimintansa seuraukset itse, vaikka tekojen taustalla olisikin muiden ihmisten toiminta tai ulkoinen paine. (Bay 1991, 43-45.)

Mikäli henkilö ei ole sisäistänyt yhteiskunnan normeja, ei hän kykene toimimaan niiden ehtojen mukaisesti tai tietoisesti niitä vastaan (Bay 1991, 23). Elämä perustuu nautintoperiaatteeseen: osallistutaan sellaiseen toimintaan, johon tunnetaan halua. Yhteiskunta taas pyrkii eristämään ja rankaisemaan poikkeavasti käyttäytyviä henkilöitä, mutta tämä ei synnytä vastuuntuntoa tai muutosta kielteisenä pidetyssä käytöksessä. Vastuullisuuden kokemus syntyy siitä, että haluaa ja saa luvan kantaa tekojensa valitsemisen seuraukset. Realiteettiperiaate korvaa nautintoperiaatteen, kun ihmiseen luotetaan ja hänet otetaan vakavasti: hän saa vastuuta ja kantaa toimintatapansa seuraukset. (Bay 1991, 22-49.)

Seurauspedagogiikka tukee ihmistä ymmärtämään, mitä valinnanmahdollisuuksia hänellä on, sekä ymmärtämään valintojen ja tekojen vaikutuksen siihen, miten hän itse ja ympäristö hänet näkee. Valintoja ei tule pelätä, mutta yksilön valintoja ei myöskään pidä pyrkiä kontrolloimaan, jotta he pystyvät valitsemaan vapaasti. Seurauspedagogiikkaan ei kuulu rankaiseminen, mutta rakentavan kritiikin esittäminen on keskeistä oppimisen

ja syy–seuraussuhteiden ymmärtämisen kannalta. Toimiva dialogi oppilaan ja opettajan välillä on välttämättömyys. (Kurtén-Vartio 2008, 38; 42; 44.)

Vastuusta ja valinnoista kirjoittaa myös Antti Särkelä (2001): sosiaalisten ongelmien syitä poistamalla ei välttämättä paranneta tilannetta, sillä ongelma ”on jo kytkeytynyt monin tavoin olemassa olevaan elämäntapaan, sillä on omat juurensa, joiden varassa se elää ja kehittyy, alkuperäisistä syistä jo itsenäistyneenä.” Rikollisuuden tai alkoholismin kaltaiset sosiaaliset käyttäytymistavat eivät ole myötäsyttyisiä, vaan ne kehittyvät toiminnan seurauksena. Ihmisen toimintaan vaikuttavat monet edellytykset tai niiden puutteet, sekä kuinka hän näkee tulevaisuutensa mahdollisuudet. Toiminnallaan ihminen saa ympäristössään aikaan muutoksia, jotka taas muokkaavat hänen toimintaedellytyksiään. Samalla hän myös muokkaa itseään. Ihminen pystyy muuttamaan toimintaansa vaikuttamalla niihin sisäisiin ja ulkoisiin tekijöihin, jotka ylläpitävät hänen nykyisyyttään. Ihmisen on kuitenkin osattava ja haluttava käyttää toimintaedellytyksiään itseään kehittävästi, muutoin pelkät ulkoiset toimintaedellytykset (kuten asunto) eivät kehitä henkilön toimintaa. Ilman toiminnan muutosta ei tapahdu muutakaan muutosta. (Särkelä 2001, 23-26.)

5 MENETELMÄLLISET LÄHTÖKOHDAT JA TOTEUTUS

Opinnäytetutkimukseni on laadullinen tutkimus, jossa tutkimuskohteena ovat haastattelujen kokemukset. Laadullinen tutkimus tarkastelee merkityksiä, jotka ilmenevät suhteina ja niiden muodostamina merkityskokonaisuuksina. Laadullisella tutkimuksella tavoitellaan ihmisten omia kuvauksia kokemastaan todellisuudesta. Laadulliseen tutkimukseen kuuluu aina kysymys siitä, mitä merkityksiä ollaan tutkimassa, puhutaanko kokemuksista vai käsityksistä. Kokemus on aina omakohtainen, mutta käsitykset kertovat enemmänkin yhteisön tavasta ajatella. Tästä erosta on hyvä olla tietoinen tutkimusongelmaa asettaessa. Laadullisen tutkimuksen tavoitteena ei ole löytää totuutta, vaan löytää tutkimuksen aikana muodostuneiden tulkintojen avulla esimerkiksi ihmisen toiminnasta jotakin, jota ei välittömällä havainnoinnilla voida tavoittaa. (Vilkkä 2005, 97-98.)

Haastatteluaineisto on kerätty fokusryhmähaastatteluina (focus group). Fokusryhmähaastattelu on keskustelutilanne, johon on kutsuttu rajattu joukko ihmisiä keskustelemaan tietyistä aiheista vapaamuotoisesti, mutta fokusoidusti (Valtonen 2005, 223-224). Tavoitteena on ymmärtää tutkittavaa ilmiötä, saada esiin erilaisia näkökulmia ja vastata kysymyksiin miksi, kuinka, mitä tai miten. Fokusryhmähaastattelua käytetään itsenäisenä menetelmänä tai yhdessä jonkun toisen tutkimusmenetelmän kanssa. Fokusryhmän koko on 4-10 henkilöä. Haastattelijoin voi olla yksi tai useampi. (Mäntyranta & Kaila 2008, 1507-1509.) Yleensä ryhmäkeskustelulle on etukäteen asetettu aikaraja. Fokusryhmäkeskustelun vetäjän tehtävänä on virittää keskustelulle otolliset olosuhteet, ohjata keskustelua tavoitteiden mukaiseksi ja kannustaa osanottajia keskustelemaan keskenään. Ero ryhmähaastatteluun on nimenomaan vuorovaikutuksen luonteessa: kun ryhmähaastattelun vetäjä esittää saman kysymyksen jokaiselle vuorotellen, pyrkii ryhmäkeskustelun vetäjä saamaan haastateltavia vuorovaikutukseen keskenään. Vuorovaikutuksen reunaehdot syntyvät ryhmän kokoamisperusteiden kautta, siitä miten ja minkälaisia ihmisiä kutsutaan ja ovatko he esimerkiksi tuttuja vai vieraita toisilleen. (Valtonen 2005, 223-224; 228.)

Fokusryhmän haastateltavia valitessa ei pyritä tilastolliseen edustavuuteen vaan sellaisen ryhmän kokoamiseen, joka pystyy tuomaan esiin erilaisia näkökulmia ja osallistumaan keskusteluun. Jonkinlainen homogeenisuus eli fokusoituminen on tälle tutkimusmenetelmälle kuitenkin tärkeää. Haastattelijankin henkilökohtaisilla ominaisuuksilla voi

olla vaikutusta haastattelujen onnistumiseen ja aineiston laatuun. Haastattelijalla on hyvä olla kokemusta ryhmien vetämisestä ja pohjatietoa käsiteltävästä asiasta. Koska keskustelu tuo esiin ryhmän hierarkian, haastattelijan on huolehdittava siitä, että osallistujilla on tasapuoliset mahdollisuudet osallistua keskusteluun. Yleensä käytössä on haastattelurunko valituista teemoista. Fokusryhmähaastattelussa on silti tyypillistä, että keskustelusta nousee esiin uusia teemoja. Useimmiten fokusryhmähaastattelu tallennetaan, litteroidaan tekstiksi ja analysoidaan laadullisena aineistona. Siitä huolimatta kannattaa tehdä muistiinpanoja. Tutkimusmenetelmänä fokusryhmä tuottaa monipuolisen aineiston, jonka saaminen muilla menetelmillä ei olisi mahdollista. Jos tutkittavaan aihepiiriin liittyy voimakkaita tunteita kuten häpeää, ei fokusryhmähaastattelu välttämättä ole toimiva menetelmä. (Mäntyranta & Kaila 2008, 1507-1510.) Asunnottomuus kiistämättä on juuri tällainen aihe. Mikäli ryhmähaastattelujen tavoite olisi ollut keskittyä yksinomaan ja yksityiskohtaisesti henkilön asunnottomuuden kokemuksiin, olisi yksilöhaastatteluilla saatettu saada enemmän tietoa. Painopiste oli kuitenkin henkilökohtaisten kokemusten lisäksi myös järjestelmän muutostarpeissa ja sitä kautta muiden asunnottomien tilanteen kohentamisessa, joten tutkimusmenetelmä toimi aiheen voimakkaasta stigmatisaatiosta huolimatta.

5.1 Ryhmähaastattelujen toteutus

Silta-Valmennusyhdistyksen Nimi ovesa -osahankkeessa on kerätty haastattelemalla aineistoa kokemusasiantuntija-asiakkailta. Haastatteluryhmiä oli kolme, kussakin 2-5 osallistujaa. Ryhmien kokoon vaikuttivat ihmisten yksilölliset elämäntilanteet sekä siirto toiseen laitokseen.

Ryhmät kerättiin Kylmäkosken vankilassa vapausrangaistusta suorittavista, KRIS Tampereen toimijoista sekä Silta-Valmennusyhdistyksen Oma ovi -hankkeen asukkaista. Oma ovi -hanke oli osa Vanhasen toisen hallituksen pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelmaa, tarjoten asumispalveluja asunnottomille lainrikkajille. KRIS puolestaan on rikostaustaisten vertaisyhdistys, joka tukee tiellä elämänmuutokseen. Kaikki haastatteluihin osallistuneet olivat haastattelujen aikaan tamperelaisia, vaikka tämä ei ollutkaan osallistumisen kriteeri. Asumis- ja asunnottomuuskokemuksia heillä oli kuitenkin useista eri kunnista. Jokainen haastatelluista oli ainakin kerran tuomittu ehdotettiin rangaistukseen eli vankeuteen.

Ryhmät toteutettiin focus group -tyyppisinä ryhmäkeskusteluina. Tavoitteena oli saada keskustelijat esittämään kokemuksiaan ja mielipiteitään asunnottomuudesta, asunnon saamisesta ja sen säilyttämisestä sekä asumispalvelujen kehittämisestä. Kaikki osallistujat olivat vertaisia siinä mielessä, että olivat rikoksesta rangaistuja ja olleet vailla asuntoa, joten vaikeista asioista puhumisen kynnyksen suhteessa muihin osallistujiin pitäisi olla matalampi ja parhaimmillaan keskustelulla vapauttava tai jopa valtauttava vaikutus (vrt. Valtonen 2005, 227).

Kylmäkosken vankilassa kokoontuneen ryhmän keräsivät vankilan sosiaalityön erityisohjaajat kyselemällä vankitietojärjestelmän mukaan asunnottomilta vangeilta heidän kiinnostustaan osallistua haastatteluihin. Lisäksi toimitin vangeille jaettavaksi motiivointikirjeen (liite 2), jossa selitettiin, mistä tilaisuudessa on kyse, ja että heillä on mahdollisuus kokemuksiinsa ja ajatuksiinsa kertomalla vaikuttaa palvelujen kehittämiseen. Motiivointikirjettä käytettiin myös muita haastatteluryhmiä kerätessä. Osallistuneille vangeille maksettiin toimintarahaa, koska osallistuminen tulkittiin rangaistusajan suunnitelmaan liittyväksi toiminnaksi. Vankilan ryhmä olikin kooltaan suurin ja pysyvin.

Oman oven asukkaiden elämäntilanteet ja osin asukkaiden vaihtuvuus hankaloittivat ryhmän kokoamista. Kokoonpanossa tapahtui muutoksia kaikilla tapaamiskerroilla. Osallistujat joko asuivat samassa yksikössä tai olivat edenneet tukiasuntoon. Asumisjaksojen kestot kuitenkin vaihtelivat, joten osallistujat eivät aina tunteneet toisiaan ainaakaan hyvin. Ryhmien kokoonpanon muuttuessa tapaamiskerroilla ei tähän ryhmään syntynyt sellaista keskustelujatkumoa kuin haastatteluteemoja laadittaessa oli ajateltu.

KRIS Tampereen ryhmän kokoaminen oli yllättäen kaikkein vaikeinta, vaikka rekrytointia teki vertainen, joka oli itse tulossa keskusteluun. Osaltaan tähän on voinut vaikuttaa KRISissä aktiivisesti toimivien, toipumisessaan pidemmällä olevien elämäntilanne, johon kuuluu palkkatyötä ja perhe – kun taas Oman oven ryhmän kohdalla vaihtuvuutta aiheutti päihdekäyttö. Ryhmää kerännyt henkilö kertoi myös haastatteluun suhtaudutun ajoittain epäluuloisesti ja moni kyseli, miten ja mihin tietoja käytetään. Pienellä ryhmällä oli kuitenkin paljon annettavaa ja koko teki ehkä keskustelusta intensiivisempää.

Ryhmät kokoontuivat kolme kertaa aiheinaan 1) *Asunnottomuus ilmiönä*; 2) *Mitä olen tehnyt saadakseni ja pitääkseni asunnon?* Sekä 3) *Minkälaista ohjausta, neuvontaa ja tukea vapautuva tarvitsee asunnon saamiseksi ja asunnon pitämiseksi?* Keskusteluteemat oli muotoiltu väljiksi, jotta haastateltaville jäisi riittävästi tilaa nostaa itse tärkeiksi kokemiaan teemoja esiin. Teemat muotoiltiin haastattelijoiden sekä Silta-Valmennusyhdistyksen toiminnanjohtajan Sampo Järvelän kesken. Itse osallistuin kahteen haastatteluryhmistä. Kylmäkosken vankilassa kanssani oli asunnottomuustutkija, dosentti Riitta Granfelt ja KRIS-ryhmässä Silta-Valmennusyhdistyksestä eläköitynyt, 30 vuotta lainrikkojien kanssa työskennellyt sosiaalityöntekijä Reino Seppänen. Oma ovi -hankkeessa haastatteluista vastasivat ohjaajat Kerttu Mäkelä ja Ilkka Rouhiainen.

Keskustelun alkuun kerrottiin osallistujille, mistä oli kyse ja minkälaisella aikataululla ja teemoituksella oltiin liikkeellä. Kaikissa ryhmissä käytiin kierros, jossa jokainen kertoi jotakin omasta asunnottomuushistoriastaan. Muutoin keskustelu polveili ryhmästä riippuen eri tavoin asetetun teeman ympärillä. Aivan puhdasta keskusteluryhmää tilanteista ei aina syntynyt, johtuen kenties osin kokoonpanon vaihtelevuudesta, eri vetäjien orientaatiosta ja yleisestä ryhmädynamiikasta (osa tunsu toisensa, osa oli hiljaisempia ja toiset puheliaampia ja niin edespäin). Joissakin tapaamisissa tarvittiin enemmän keskustelun rajaamista aiheeseen, jonkun osallistujan ajankäytön rajoittamista tai toisen kannustamista puhumaan. Yleisesti ottaen vapaata keskustelua kuitenkin syntyi kaikissa ryhmissä enemmän tai vähemmän. Jokaisesta tapaamisesta käytiin lyhyt yhteenveto seuraavan tapaamiskerran alussa. Tarkoituksena oli sekä varmistaa, että asiat on kirjattu oikein, että orientoida aiheen vaihtoon. Kaikista kolmesta kerrasta tehtiin vielä yhteinen yhteenveto, joka toimitettiin haastatteluihin osallistuneille kommentoitavaksi. Tämän tutkimuksen aineistona ovat ainoastaan nämä haastattelut, mutta yhteenvetojen pohjalta jatkettiin työskentelyä ja mukaan otettiin uusia osallistujia kommentoimaan.

5.2 Aineiston analysointi

Haastatteluista kertyi tarkkaan litteroitua tekstiä yhteensä 185 sivua. Haastattelut on muutoin litteroitu sanasta sanaan ja paikoin myös tauot tai naurahdukset kirjaten, mutta olen jättänyt pois edellisen kerran yhteenvedon lukemisen¹ sekä muutaman keskustelunpätkän, joka ei millään tavoin liittynyt aiheeseen, tai oli haastattelijan pidempi esimerk-

¹ Nämä yhteenvedot oli tehty yhtä lukuunottamatta kirjallisina. Pelkästään suullisesti tehty yhteenveto on litteroitu.

ki aiemmasta asiakastyöstään. Jälkimmäisen jätin litteroimatta, koska se ei ollut haastateltavien kokemus, joihin tässä työssä keskitytään.

Sisällönanalyysi on aineistolähtöistä, sillä vaikka teoria kulkee mukana, on aineiston keruuvaiheella ja alustavilla lukukerroilla ollut vaikutusta teoria-aineistoni rakentumiseen. Aineistolähtöisessä sisällönanalyysissä etsitään aineistosta toiminnan logiikkaa tai tyyppillistä kertomusta. Aineisto tiivistetään tutkimuskysymysten kannalta oleelliseen, jonka jälkeen se pilkotaan osiksi ja ryhmitellään uudelleen johdonmukaiseksi kokonaisuudeksi. Aineistolähtöinen analyysi kuvaa tutkittavien omaa merkitysmaailmaa, tavoitteenaan ymmärtää ja uudistaa heidän ajattelutapojaan tutkimuksessa muodostuneiden käsitteiden tai luokittelujen avulla. (Vilkkä 2005, 140-141)

Näkökulma aineiston tarkastelussa on yksittäisen henkilön, lainrikkojan. Kontaktini aineistoon syntyi haastattelujen, litteroinnin sekä useiden lukukertojen aikana. Samaan aikaan työskentelin asunnottomien lainrikkojien kanssa, joten työkokemus auttoi hahmottamaan aineiston sisältöjä ja menemään niihin syvemmälle. Työni sisältö johti väistämättä myös siihen, että jotkut haastateltavista oli minulle tuttuja, vaikka en ollutkaan itse vaikuttanut ryhmiä syntyyn. Koin kuitenkin, että tuttuus joidenkin kohdalla auttoi ymmärtämään heidän kertomaansa paremmin – tiesin esimerkiksi, että jollakin oli puheen ymmärtämisen vaikeuksia, tai hänen asumishistoriaansa tuntien pystyin kysymään tarkentavia kysymyksiä. Toivon myös, että tuttuus vaikutti luottamuksellisen ja avoimen keskusteluilmapiiirin syntymiseen. Omassa ovela työntekijöiden rooli haastattelijoina ei ole kovin tieteellinen asetelma, mutta osahankkeen toteutussuunnitelmaa tehdessä oman tutkimukseni rooli oli vielä epäselvä.

Tutkimuksen fokuksena on ollut lainrikkojan äänen esiin tuominen, vaikka tutkimuskysymyksiä muokattiinkin prosessin aikana muutamaan otteeseen. Tämä johtui aineiston jäsentymisen prosessista ja tavoitteesta saada nimenomaan haastateltavien ääni esiin. Analyysimenetelmänä on induktiivinen sisällönanalyysi, jonka vaiheita ovat aineiston pelkistäminen ja ryhmittely sekä teoreettisten käsitteiden luominen (Tuomi & Sarajärvi 2002, 110-115). Aineistosta nousi jo ensimmäisillä lukukerroilla aiheita, jotka mielestäni jäensivät osallisuuden käsitettä teoreettisesti: dialogisuus, jäsenyys tai johonkin kuuluminen sekä vastuu. Koska aineisto on kerätty ennen opinnäytetutkimukseni aloittamista, minulla oli siitä jo jokin käsitys ryhtyessäni kirjoittamaan tutkimussuunnitelmaa.

Nämä aineistosta löytämäni osallisuuden ulottuvuudet ovat vaikuttaneet myös teoria-aineistoni jäsentymiseen.

Pelkistäessäni aineistoa luin sitä läpi etsien sieltä nousevia teemoja. Tehtävä oli haastava, sillä aineisto on runsas niin sivumäärältään kuin sisällöltään. Kiinnostavia aiheita oli paljon ja useaan otteeseen oli muistutettava itseään tutkimuksen rajauksesta. Pysin etäännyttävänä tutuksi tulleesta aineistosta ja tarkastelemaan sitä ilman alustavia käsityksiä. Haastatteluista nousi jo varhaisessa vaiheessa asunnottomuuteen sekä avun tarpeeseen ja sen saamiseen tai hakemiseen liittyvää puhetta. Tätä oli paljon ja sitä ensi luvulla sävytti melko negatiivinen kerronta. Uusilla lukukerroilla aineisto hahmottui ja ryhmittui uudelleen ja avuntarvepuheeksi kirjaamiani aiheita siirtyi kansalaisuuspuheeseen.

Seuraavaksi keräsin aineistosta erillisiin tiedostoihin kaiken, mikä oli nähtävissä avun tarpeeseen, jäsenyyteen/kansalaisuuteen sekä dialogisuuteen liittyväksi. Näitä teemoja pilkoin pienempiin osiin, alaluokkiin – mitä kerrotaan avun tarpeeseen liittyen ja minkälaisiin alateemoihin tämä jakaantuu, minkälaisia myönteisiä ja kielteisiä asioita aiheeseen liittyen kerrotaan. Luokittelun tarkoituksena on käydä tutkimusaineisto läpi järjestelmällisesti tutkimusongelman ja keskeisten käsitteiden määrittelemällä tavalla (Ruusuvoori, Nikander & Hyvärinen 2010, 18).

TAULUKKO 1: Esimerkki haastatteluaineiston luokittelusta

Pääluokka	Alaluokat
Avuntarvepuhe	Torjunta palveluissa Kontrolli, säännöt lainrikkajille vaikeita Avun saantiin ei uskota Erityisosaaminen auttaa Halutaan pärjätä itse Avun hakeminen on vaikeaa Päihteet ongelma asiointissa ja palvelujen saannissa

Luokiteltuani aineiston eri puheisiin luin luvut läpi teoria-aineiston näkökulmasta. Lopuksi vertasin teoria-aineiston kerrontaa asunnottomuuden syistä ja asunnon saantia vaikeuttavista tekijöistä haastateltavien kerrontaan. Haastateltavat vahvistivat teoria-aineistoa, mutta toivat esiin vankilamaailmaan liittyviä erityispiirteitä.

6 TULOKSET

Tässä luvussa vastaan tutkimuskysymyksiin, jotka olivat:

1. Minkälaisia kokemuksia vailla asuntoa olleilla lainrikkojilla on palvelujärjestelmistä?
2. Mitkä tekijät lainrikkojan näkökulmasta estävät ja edesauttavat asunnon saamista?

Aineistoa lukiessani ja litteroidessani siitä nousi esiin osallisuutta tarkentavia teemoja, jotka saivat vahvistusta teoria-aineistoa kirjoittaessani. Osallisuuden alakäsitteitä ovat *dialogisuus*, *vastuunkanto* sekä *jäsenyys/kansalaisuus*. Dialogisuus sisältää kuulluksi ja kohdatuksi tulemisen, vastavuoroisuuden sekä näiden myötä vaikutusmahdollisuudet. Vastuunkantoon kuuluu rehellisyys, luottamus, kaikkien osapuolten sitoutuminen sekä vastuun myötä vapaus valita. Jäsenyys/kansalaisuus on kuulumista yhteisöön ja yhteiskuntaan.

Haastateltavat ovat nimenneet kerronnassaan useita eri palvelujärjestelmiä ja professioita: kuntaorganisaation, kunnallisen sosiaalityön², Rikosseuraamuslaitoksen³ ja sen sisällä toimivat professiot, Kansaneläkelaitoksen, poliisin, julkisia ja yksityisiä vuokra-asuntojen tarjoajia, työhallinnon, päihdehuollon⁴, ensisuojan, seurakunnan sekä kolmannen sektorin toimijoita, joista osa tarjoaa vertaistukea. Vaikka kohtaamiset tapahtuvat näiden järjestelmien työntekijöiden ja asiakkaan välillä, osoittaa edellä mainittu osallisuuden ”kolmikanta”, ettei kyse ole vain henkilöiden välisestä suhteesta. Asiakkuuden ehdot ja kriteerit määrittyvät palvelujärjestelmästä, joko lainsäädännöstä tai paikallisista käytännöistä, käsin. Tilanteissa oleva työntekijä määrittää sen, miten hän asiakkaan kohtaa. Osallisuus kertoo ihmisen omasta toimijuudesta sekä hänen ja ympäristön/yhteiskunnan suhteesta.

Lainrikkojen toimijuuteen liittyy niin julkisessa keskustelussa kuin tutkimuksissakin kaksijakoisuus: joko ihminen ajautuu vaikkapa lapsuuden kokemusten perusteella rikoksen polulle, tai hän aktiivisesti sinne hakeutuu. Esimerkiksi Anne Heinosen (1998) tutkimuksessa vankien kertomuksissa korostui ”joutumisten ja pakkojen” sarja, joka johti lopulta vapausrangaistukseen. Kivivuoren ja Linderborgin (2009) sekä Valokiven (2008) tutkimuksista taas välittyi toisenlainen, aktiivista valintaa tekevän ihmisen kuva.

² Sisältää tässä sekä aikuissosiaalityön, lastensuojelun että etuuskäsittelyn

³ Vankilat sekä yhdyskuntaseuraamustoimistot (ent. kriminaalihuoltolaitos)

⁴ Katko, päihdekuntoutuslaitokset sekä avokuntoutus

Kivivuori ja Linderborg ovat tutkineet lyhytaikaista tuomiota suorittavia miesvankeja ja heidän aineistossaan korostuvat yksilön ominaisuudet. Tutkimuksen perusteella vankien luonteenpiirteet, kuten impulsiivisuus, lyhytjännitteisyys ja päihdehakuisuus aiheuttavat ongelmia työelämään siirtymisessä ja sosiaalisissa suhteissa, sekä lisäävät riskiä rikosuralle ajautumiseen. Syinä tähän lienevät toisaalta sosiaalisten instituutioiden torjunta että ihmisen oman itsearviointin ja odotusten muuttuminen pessimistisiksi. Haastattelussa nousi selvästi esiin vankien aktiivinen rooli oman elämänsä rakentajina ja näkemys itsestään toimijoina. Vangit kuvasivat tietoisesti hakeutuneensa rikolliseen toimintaan ja rikosalttiisiin ryhmiin tai tilanteisiin; omalla tahdollaan ja alttiudellaan särkeneensä suhteensa työelämään sekä kumppaniin. Lisäksi he kertoivat sietävänsä huonosti auktoriteetteja ja hakevansa jännitystä ja riskejä. Toimintaolosuhteita vangit eivät toki ole itse valinneet. Kasautuva huono-osaisuus kertoo niin puutteellisista sosiaalisista lähtökohdista kuin itsensä kaltaiseen seuraan hakeutumisesta. (Kivivuori & Linderborg 2009, 172-175.)

Heli Valokiven väitöskirjatutkimus keskittyy vanhusten ja lainrikkojien osallisuuteen, asiakkuuteen ja oikeuksiin. Hän tarkastelee kohderyhmien kansalaisuuden rakentumista toimijuuden kautta, mutta aineistossa kulkevat rinnakkain yksilö ja järjestelmä. Valokivi (2008,129) kuvaa lainrikkojien kertomuksia kohtaamisista auttamisjärjestelmien kanssa ”[jatkuvana], jonka yhtenä ääripäänä ovat vetäytyminen, irtisanoutuminen tai vastaan toimiminen ja toisena aktiivinen toiminta auttamisjärjestelmän kentällä ja yhteistyö työntekijöiden kanssa.” Tutkimuksessa on jaettu kansalaisten toimintamallit kohtaamistilanteissa vaatimiseksi, kumppanuudeksi, palveluiden käytöksi (vrt. kuluttaja-asiakas), alamaisuudeksi, vetäytymiseksi, ulkopuolisuudeksi ja irtisanoutumiseksi. (Valokivi 2008, 63-68.)

Tämän tutkimuksen haastatteluaineistosta nousee erilaista kerrontaa, josta on löydettävissä vastauksia tutkimuskysymyksiin. Olen nimennyt nämä temaattisiksi puheiksi: *asunnottomuuspuhe*, *avuntarvepuhe*, *kansalaisuuspuhe* ja *vankilapuhe*. Sitaateissa haastateltavat on nimetty numeroin, esimerkiksi H1. Haastattelijat on myös numeroitu, mutta kirjoitetaan kokonaisina sanoina (”haastatteliija3”) sekaannusten välttämiseksi. Lainaukset ovat muuten autenttisia ja sellaisenaan litteroituja, mutta olen poistanut henkilöiden nimet sekä viittaukset kotikuntiin yksilön suojan vuoksi.

6.1 Asunnottomuuspuhe

Asunnottomuustutkimuksessa nostetaan esiin vankilasta vapautuvat erityisryhmänä. Itse puhun lainrikkajien asunnottomuudesta, sillä sekä työkokemukseni että tutkimusaineistoni perusteella asunnottomuuskierte on voinut alkaa ennen rikoskierteeseen ajautumista, johon liittyvät ehdottomat (vankila) ja ehdolliset (siviilissä suoritettavat) rangaistukset. Tämä ei toki tarkoita, etteivät jo aiemmin asunnottomina olleet henkilötkin vapautuisi vankilasta asunnottomina, tai ettei tuomio voisi aiheuttaa tai katkaista asunnottomuutta, mutta siihen on muitakin syitä kuin rikollinen toiminta. Rikostausta ja/tai rikollinen toiminta kuitenkin ovat vaikeuttaneet haastateltujen asunnon saamista sekä asunnon pitämistä.

Kirsi Juhilan ja Arja Jokisen väitöskirjatutkimuksessa (1996) tarkastellaan muun muassa entisten asunnottomien muistoja asunnon saannista. Artikkelissa esiintyvistä kahdesta miehestä toinen rakentaa kerrontaansa kuin ulkopuolisena, erottaen nykyisen elämänsä ja identiteettinsä vanhasta, kun taas toinen näkee elämänsä eri vaiheet jatkumona (Jokinen & Juhila 1996, 197). Tämän tutkimuksen aineistosta löytyy samanlaisia ajattelumalleja. Osa haastatelluista koki selvän tarpeen irrottautua asunnottomuuden leimasta, vaikka saattoivat edelleen olla vailla asuntoa tai olivat aivan vastikään saaneet asunnon. Syntyy kuva, että haastateltavat määrittelevät yhteiskunnallisen roolinsa irti asunnottomuuteen liittyvästä julkisesta häpeästä, ”noista” asunnottomista. Asunnottomat henkilöt tunnistavat asunnottoman kategoriaan liitettävät, pääasiassa negatiiviset piirteet ja puhuvat sitä vastaan tullakseen nähdyksi muillakin tavoilla (Juhila 2011, 100). Marjo Niittysen tutkimuksessa (2012, 42) pitkäaikaisasunnottomat henkilöt toimivat samaan tapaan tulkiten muun muassa, ettei kaverin luona yöpyvä ole asunnoton. Myös pyrkiessään irrottautumaan asunnottomuudesta vaikuttavat haastateltavani noudattavan tutkijoiden jakoja asunnottomuuden tarkastelusta niiden paikkojen kautta, joissa asunnottomat henkilöt viettävät aikaansa (laitoksissa, kadulla, asuntolassa tai kavereiden nurkissa).

H6: Mä en oo ollut asunnoton koskaan. Kyllä mä joskus jouduin kavereiden nurkissa lyhyitä pätkiä viettään, mutta joko mää menin sitten kurssille, missä oli asuntola, tai sitten tota olin vanhemmilla tai kavereilla muuten vaan. Mä en oo varmaan kahta – kolmee kuukautta pitempiä jaksoja ollut totaalisesti asunnoton koskaan.

*

H7: Ensisuojassa asunu kaks vuotta. Silleen, en yhtäjaksoisesti, mutta silleen aina välillä ollu. Eri laitoksissa ollu kaksikymppisestä asti, että niinku seittemän vuotta kiertäny kaikkea. Välillä tietysti ollu joku muu kun, mutta on mennyt silleen kolmen kuukauden sisällä aina ne kämpät. Silleen varsinaisesti kadulla en oo asunu kun puolitoista kuukautta, et se on aino aika mitä mä oon asunu kadulla silleen, et ei oikeesti ollut mitään kämppää, vaan piti nukkuu rappukäytävissä ja silleen.

Haastateltavien tapa puhua viittaa julkisen tarkastelun kautta rakentuvaan hierarkiaan asunnottoman väestönosan keskuudessa. Haastateltavilla on tarve olla joko ei-asunnottomia asunnottomia (*en ole asunnoton, vaikka minulla ei olekaan asuntoa*), osittain asunnottomia (*en ole ollut täysin asunnoton, on ollut paikkoja mihin mennä*); väliaikaisesti asunnottomia (*olin vain pari kuukautta ilman asuntoa*) tai vähintäänkin paremmin pärjääviä asunnottomia kuin täysin kadulla asuvat (*en nukkunut rappukäytävässä koskaan*). Asunnottoman roolia ei haluta omaksua. Vaikka rikollisuuskin on stigmatisoivaa, kertovat haastateltavat rikollisesta elämästään vaille vastaavia selviä yrityksiä asemoida itsensä samaan aikaan toiseen rooliin, niin sanotuksi rehelliseksi kansalaiseksi. Voiko jopa olla helpompaa olla muiden silmissä rikollinen kuin asunnoton? Eräs haastateltava kuvaa vankeustuomion olleen hänelle pelastus asunnottomuudesta, pois parkkihalleista ja rappukäytävistä kohti tukiasuntoa.

Toisaalta haastatteluissa kerrotaan siitä, kuinka osoitteettomuus on ollut aktiivinen tai passiivinen valinta rikollisen ja/tai päihdekeskeisen elämäntavan jatkamiseksi tai laitospelämästä (esimerkiksi lastensuojelulaitos, vankila) irrottautumiseksi. Laitoksessa eläneet haluavat irrottautua säännöistä ja valvonnasta kokeakseen vapautta. Tämä voi viitata seurauspedagogiseen näkemykseen siitä, ettei heillä ole ollut kykyä tai mahdollisuuksia kantaa vastuuta toiminnastaan ja valinnoistaan, eivätkä he näin ollen ole hahmottaneet syy-seuraussuhteita. Rikoskierteessä elävän ja siitä irrottautumaan haluttoman henkilön kannalta on puolestaan etua siitä, etteivät viranomaiset tiedä hänen olinpaikkaansa. Aktiivisesti päihteitä, yleensä huumeita, käyttäville taas ei ole tarjolla juuri muita asumismuotoja kuin ensisuoja.

H2: Mullahan oli rahaa. Mutta mun rahat, oli se rakkaussuhde siihen amfeta-miiniin, niin ei mulle tullut mieleenkään, että mä käyttäsin sitä rahaa johonkin helvetin vuokranmaksuun, koska pirillä mä pääsin seuraavaan. Täältä tulee nyt häätö, mä meen piripussilla tonne luukkuun, ei mulloo mitään hätää. - - Sitten kun mä tulin vankilasta ulos, ei mulla ollu, en mä ollu ees... siellä mitään asuntoasioita ees ruvennut setvimään, koska ei mulla ollut tarkoituskaan, en mä ees kuvittelukaan, et mä meen johki vakiosotteeseen, koska mulla oli tarkoitus jatkaa rikollista meininkiä.

*

H1: Rappukäytävät tuli aika tutuiks niinku ja silleen, et jostain löyty se paikka. Mut kertaakaan ei tultu mentyä mihkään ensisuojaan tai niinku mietittyään mitään tollaisia vaihtoehtoja, et kyl se aina sit jotenkin se kynnyks oli hirveen suuri, et sinne mä en lähde.

Haastattelija1: Mikä siinä teki sen?

H1: Sen mä muistan, et se oli sit niinku se vihoviiminen päätepysäkki, et sit voi heittää ne sukat jalasta ja odottaa, et lapioidaan hiekka päälle. Et jotenkin mulla oli sellanen ajatus, en mä pysty oleen siellä.

Osallisuus on johonkin kuulumista, mutta asunnottomiin kuuluminen ei haastateltavien kerronnan perusteella synnytä osallisuutta tai rakenna yhteisöjä, joihin halutaan samaistua. Rikollinen ja päihdekeskeinen alakulttuuri ovat poleemisempia osallisuuden näkökulmasta – osallisuuden kokemus voi syntyä myös tilanteessa, joka on muun yhteisön/yhteiskunnan silmissä kielteistä tai normien vastaista.

6.2 Vankilapuhe

Vapausrangaistus muodostaa aivan omanlaisensa tilanteen ja maailman palveluissa asioimisen kannalta. Vankeusaikana ihminen on irti muusta maailmasta ja siellä tapahtuvista muutoksista, elää vankilakulttuurin sisällä tietynlaista roolia ja laitostuu. Vankilapuheena haastateltavat kertoivat vaikeuksista hoitaa asioitaan (kuten hankkia asuntoa) vankeusaikana, laitospelämän passivoittavasta ja leimaavasta vaikutuksesta, vankiloiden sekä vankien välisestä epätasa-arvoisuudesta, asteittaisen vapautumisen tarpeesta sekä siihen liittyvästä tuesta.

Vankeusaika seuraa siviiliin toimintatapoina ja ajatusmalleina. Vankilassa kokoontunut eli parhaillaan rangaistustaan suorittava haastatteluryhmä sekä rikosurastaan kauimmas irtaantunut, KRISiltä koottu ryhmä tuottivat eniten vankilapuheeksi nimeämäni aineistoa. KRIS-ryhmäläiset olivat oman kuntoutuspolkunsu osana tehneet sekä vapaaehtois- että palkkatyötä vankilasta vapautuvien kanssa. Heidän näkemyksensä kiinnittyivät sekä omiin että asiakkaiden/tuettavien kokemuksiin. Vankilaryhmästä monella kertalaisuuksia oli useita ja he suorittivat nyt pitkähköjä tuomioita. Kaksi mukana olleista suoritti rangaistustaan suljetulla osastolla eli viettivät 23 tuntia

vuorokaudesta yksin sellissään. Vapautuminen oli yhtä lukuun ottamatta ainakin puolen vuoden päässä. Tilanne ei voinut olla vaikuttamatta ryhmän keskusteluun.

Pitkät ja/tai toistuvat tuomiot merkitsevät, ettei osallistujilla ole käytännössä pitkään aikaan henkilökohtaista kosketusta vankilan ulkopuolisiin palveluihin. Kontakti peruspalveluihin on monesti ennestään ollut heikko, eikä vankia ei pidetä täysivaltaisena kansalaisena tai kuntalaisena. Vankien syrjäytymiskysymys on kaksijakoinen: vankilaan joudutaan syrjäytymiskehityksen johdosta ja vankila viimeistään aiheuttaa yhteiskunnan reunoille siirtymisen. (Lakso & Mäntynen 2011, 15.) Tieto- ja palvelujärjestelmät muuttuvat, joskus radikaalistikin, vankeustuomion aikana, ja hankkeet alkavat ja päättyvät. Vankila suodattaa vankien mahdollisuudet asioida palveluissa. Tieto kulkee nopeammin vangilta toiselle kuin työntekijöiltä vangeille. Näkemykset palveluista kumuloituvat siis sekä yksilön omista että muiden kokemuksista. Tätä taustaa vasten ei ole yllättävää, että vankilassa kokoontunut haastatteluryhmä puhui muihin verrattuna enemmän yleisellä, toiveiden ja ennakkokäsitysten tasolla – *pitäisi olla tietynlaisia palveluja, tai niitä ei kuitenkaan saa*. KRIS-ryhmä taas tarkasteli asioita kauempaa, myös työntekijän roolista. Molemmat ryhmät kuitenkin nostivat esiin vankeusajan tuottaman katkon muusta maailmasta.

H2: Nää kaverit ei tajua, että mitä muutoksia yhteiskunnassa on tapahtunu ja miten ne vois edistää heidän asioita. Ja saattaa olla nuorikin kaveri, joka on vetässy viiden - kuuden vuoden rupeaman tossa noin, yleensä siinä on aina henkirikos kumminkin, mutta ne ei oo kerinny vielä millään tapaa sopeutuun yhteiskuntaan siellä ennen tuomiota. Se on ollu sitä nuoruuden humussa heilumista, heilumista, ja sitten ne on ehkä toivottavasti näin, että nyt pitäs tehdä elämälle muutos. Mutta millä ne pystyy tarttumaan, kun kaikki onkin niin erilailla kun silloin? Ainoo mitä näkee, niin ehkä siellä televisiomainoksissa, kun sellissä kattelee telkkaria, että aha, tomrossiakin juttuja. Ne on niin rajuja kumminkin ne jutut, että toiset yrittää nimenomaan peittää sitä avuttomuuttaan, ja sillon se yleensä lähtee lapasesta se ensimmäinen vastoinkäyminen.

Hämäläinen (2008, 27) toteaa osallisuuden kiinnittävän nyky-yhteiskunnassa myös kykyyn pysyä mukana muutoksissa. Ainakaan suljetussa laitoksessa tätä mahdollisuutta ei vielä ole. Seitsemässä avovankilassa on ollut kokeellisena vangeille mahdollisuus käyttää internetiä vuodesta 2009 ja 2012 aikana käytäntö laajenee kaikkiin avolaitoksiin (Rikosseuraamuslaitos 3.1. 2012).

Menetetyn ajan kiinni kurominen ole kovin helppoa – esimerkkinä vaikka sähköisen asioimisen yleistyminen ja vankien heikot atk-aidot. Vuonna 2007 tehdyn selvityksen

mukaan reilu kolmannes vangeista arvioi tietotekniset valmiutensa huonoiksi tai erittäin huonoiksi (Koski & Miettinen 2007, 5).

Vankila järjestelmänä tuottaa eriarvoisuutta: vanki veloitetaan hyväksymään kuntoutus- ja auttamisjärjestelmän säännöt ja ehdot (esimerkiksi erilaiset sopimukset ja suunnitelmat) saadakseen vankilalta ne peruspalvelut, joihin hänen pitäisi joka tapauksessa olla oikeutettu. Vangeilla on kuitenkin erilaiset edellytykset tai mahdollisuudet sopimusten noudattamiseen, jolloin siihen kykenemättömät jäävät edelleen vaille apua. Resurssipulan vuoksi vankilassa joudutaan myös priorisoimaan, keille rikollisuuden vähentämiseen tähtäviä toimenpiteitä kohdennetaan. (Lakso & Mäntynen 2011, 16.) Tuomion pituudella on paljon merkitystä palveluiden käytön kannalta myös vankeusaikana. Lyhyellä tuomiolla⁵ ei aina ehditä edes tavata työntekijöitä vartijoita lukuun ottamatta. Pitkällä tuomiolla taas aikaa voi olla ”liikaa” – asioita ei pysty, kannata, uskalla tai halua järjestellä, jos vapautumiseen on useita kuukausia tai kenties vuosia. Lyhyempi aika vapautumiseen vaikuttaa myös henkilökunnan tarpeeseen priorisoida vankien asioiden hoitoa. Lyhytaikaisvankien asiat saattavatkin työllistää henkilökuntaa todella paljon, esimerkiksi yritykset hankkia asuntoa, kun vapautumiseen on viikko tai kaksi. Päihdekuntoutusosastoilla olevilla vangeilla on erilainen tilanne. Osastoilla toteutetaan kognitiivisbehavioristista Kalterit taakse -ohjelmaa, jonka puitteissa osaston vangeilla on tuomion pituudesta riippumatta huomattavasti enemmän kontaktia henkilökuntaan sekä erilaisia toimintoja.

H1: Mut mä jotenkin koin, että se mun ensimmäinen vankilareissu, se oli niin lyhyt. Enhän mä edes saanut mitään aikaa siellä kellekään. Ei siellä ollu niinku sosiaali... - - Kai mullakaan ei ollut ajatusta lopettaa, mutta ei annettu myöskään sellasta, että joku olis tullut sanomaan, että hetkinen. Ainoo tuki minkä oli, siinä portilla kun olin tekemässä lähtöä, se pamppu mulle sano, että kauan menee, kun tuut takasin? Mä sanoin, että en tuu ikinä, niin se sano, että älä puhu paskaa. Mun kohdalla molemmat tuomiot olivat niin lyhkäsi. - - Se toinen tuomio oli tietenki eri juttu, kun mä menin sinne hoidosta ja olin sieltä hommannut päihdeettömältä paikan ja silleen se juttu onnistu. Päihdeettömän [osaston] kautta mulla oli päihdetyöntekijä ja psykologi ketä mä hyödynsin siinä ja niiltä mä sain tukea.

Vankilan sosiaalityöntekijät⁶ ovat kysytyjä ja työllistettyjä. Palaute vankilan sosiaalityöstä on yhtä kahtiajakoista kuin kunnallisestakin sosiaalityöstä. Toisaalta,

⁵ Lyhyt tuomio voi olla esimerkiksi 1-4 kuukautta, sakon muuntorangeistus 4-60 päivää

⁶Virkanimike voi olla myös sosiaalityön erityisohjaaja, mutta vangit puhuvat aina sosiaalityöntekijöistä. Käytän tässä työssä profession vuoksi nimitystä vankilan sosiaalityöntekijä.

vaikka työntekijän puheille kerrotaan olevan vaikeaa päästä, ei kertomuksia sävytä samanlainen ahdistus kuin siviilissä asioimiseen. Tämä voi liittyä sosiaalityöntekijän rooliin vankilaorganisaatiossa.

H10: Et ei tuolla siviilipuolella saa apua eikä mitään. Sossun kans saa väentää joka asiasta, hyvä kun rahaa saa just ja just, että. Että mun mielest se vankilan puolelta paremmin toimii, toimii se... se sossupuoli.

*

H7: Olin tosi paljon sosiaalityöntekijän kanssa siel tekemisissä ja tälleen näin, tapasin sitä ja mielelläänkin. Kyllä siellä ny jeesiä sai.

Yleensä vanki ei pysty vaikuttamaan siihen, koska pääsee asioimaan työntekijän kanssa. Ajankäyttöä säätelee työntekijä (liittyen esimerkiksi lakisääteisen suunnitelmatyöskentelyn tekoon, kurinpitomenettelyyn, vangin tilanteeseen tai oman työnsä määrään) tai laitoksen johto (mihin käytössä olevia resursseja kohdennetaan), sekä taustalla poliittinen järjestelmä, joka taas säätelee esimerkiksi työntekijöiden määrää ja laitoksen taloudellisia resursseja. Vangit ottavat työntekijöihin yhteyttä kirjallisesti asiointilomakkeella ("rutinalappu"). Mikäli he eivät pääse tapaamaan työntekijää henkilökohtaisesti, vastaus saadaan kirjallisena.

H2: Siellä mennään kumminkin niillä rutinalapuilla, päästään sossulle. Se saattaa, kun mä tänään kirjoitan niin kahden viikon päästä on sossu. Siellä on niitä mattimyöhäsiä, jotka herää, että ai, se asunto, mä pääsen siviiliin viikon päästä tai huomenna. Tällä periaatteella, ei siinä kerkii tekeen mitään. Se pitäis mennä portaittain. Ja näitä nakkivarkaita pyörittää joku muu.

*

H4: Se on sitä laputtamista justiin, laputellaan, rutinalappua kirjoitellaan. Se mua just ärsyttää, että siihen vaan vastataan siihen lappuun, että näin ja näin. Mä sille sossullekin laitoin, et mulla on kolme eri asiaa, voisitko tulla käymään tässä ovella, mulla ois ne asiat kerralla. Mä kysyn sulta ne kysymykset ja se on sillä selvä. Se tuli kyllä, se oli tosi hyvä. Nyt se on tullu, on päässy niinku juttuun.

Yllä eräs haastateltava ottaa kantaa siihen, että lyhytaikaisvankien ("nakkivarkaiden") asioiden hoitoon pitäisi olla erillinen työntekijä, koska henkilökunnalla ei ole nykyisellään riittävästi aikaa tasapuoliseen vankien tapaamiseen. Vaikka vankilan henkilökunta saa kritiikkiä siitä, etteivät vangit pääse hoitamaan asioitaan, haastateltavat tiedostavat myös ongelman rakenteellisen puolen.

H6: No voishan tänne perustaa jonkinlaisen osa-aikatyöntekijän, joka hoitais näitä vapautuville vangeille suunnattuja palveluja, ja tukia ja asuntoja. J- - Että kun sais sieltä kaikkee tietoo. Varsinkin se tiedon saanti tässä firmassa on pirun vaikeeta. Sä saat lypsää vartijalta ja se sanoo, että kattellaan. Ollaan sitten puolen vuoden päästä, että mitäs nyt.

H3: Alleviivaan sen jossain kohdin kyllä.

Haastattelija2: Elikkä jos mä ymmärsin oikein, niin täällä päässä pitäis olla enemmän resursseja? Et olis ihmisiä jotka pystyis...

H4: Olis se joo iso asia.

H6: Täällä on kaks sosiaalityöntekijää.

H3: Ne on hyvin ylityöllistettyjä, kun ylipaikoilla ollaan. - - Täällä ei oikein mistään tiedä jos ei itte kysele ja oo aktiivinen. Ja sekään ei aina riitä. Yritys kyllä on. Kyllä sitä [vankeinhoitoa] yritetään muuttaa, tää on vielä niin lapsenkengissä. On se parempaan suuntaan menossa, ideologisesti ja näin.

Vankilan henkilökunnan lisäksi haastatteluissa nousi esiin KRIS, joka tekee säännöllisesti vankilatyötä ja tapaa kymmeniä vankeja, joitakin vuosien ajan. Tämä on vangeille yksi keino saada tietoa, päästä keskustelemaan vapautumisvaiheen vaihtoehtoista ja päästä tukihenkilön kanssa asiointilomilla järjestelemään vapautumistaan. KRIS tekee yhteistyötä vankilan henkilökunnan kanssa, mutta yhteistyön määrä tai merkitys ei välttämättä välity vangeille. Vaikka sosiaali- ja päihdetyöntekijöillä ei olisi riittävästi aikaa tavata vankeja henkilökohtaisesti, on KRISin kanssa tehtävä yhteistyö vahvasti asiakastyötä, jolla on merkitystä vangin asioiden etenemiselle. (Ihalainen 2012.)

Vankien välinen tasa-arvo tai epätasa-arvo ei kuitenkaan liity pelkästään tuomion pituuteen vaan sijoituslaitokseen, joka puolestaan kytkeytyy kotikuntaan sekä laitosten paikkatilanteeseen. Eri vankiloilla on erilaiset taloudelliset ja henkilöstöresurssit, sekä erilaisia toimintalinjauksia. Myös niiden sijainti vaikuttaa mahdollisuuteen päästä asiointilomille sekä vankilaan tuotaviin kolmannen sektorin palveluihin. Avolaitoksissa mahdollisuudet hoitaa omia asioita ovat aivan toisenlaiset kuin suljetuissa laitoksissa ("kivitaloissa").

H4: Mäkin olin reilun vuoden tossa [avovankilassa], ohan se... Sä lähet täältä näin, niin, sä oot tässä, niinkun kytätään – miten ihminen muuttuu tässä, kun sä ajat tunnin tonne? Miten sä muutut vaarallisesta, tai mistä niinkun, sua valvotaan kaksytneljä tuntia, niin miten sä muutut... - - Sä pamahdat sinne pihalle näin. Joo, tossa mee tonne talolle, et katto kamat sinne. Yhtäkkiä, sä oot ollu

täällä vuositolkulla, tai missä vaan oot ollukin, niin miten sä muutut tossa matkalla, tunnin matkalla?

Yhdyskuntaseuraamuspuolella tilanne on toisenlainen, sillä tuomittua tai ehdonalaiseen valvontaan vapautunutta eivät sido vankilan säännöt ja aikataulut. Valvonnassa olevilla on halutessaan mahdollisuus saada valvojalta tiivistäkin tukea. Valvonnan kautta saadulla palveluohjauksella on paljon merkitystä valvottavan sosiaaliselle hyvinvoinnille (Pekkola & Sundman 2006, 51; Soini & Virtanen 2011, 47). Tämänkin tutkimuksen haastateltavien mukaan valvojasta voi olla paljon tukea, jos valvontaan asennoituu ”oikein”.

Haastattelija1: Kuka sun valvoja oli?

H1: Vielä vuos sitten mä muistin sen nimen, kun piti laittaa sille ihan sähköpostia, että täällä hengissä ollaan. - -Joka tapauksessa, sen kanssa pysty asioit keskusteleen... mun ei ainakaan tarvinnu salata siltä mitään. Siitei mitään sellasta hirveen paha tuomio tullu vaan sellasta rakentavaa. Se kyllä jeesaski paljon.

Haastateltavista ne, jotka olivat omassa elämänvaiheessaan pisimmälle irtaantuneet päihteistä sekä rikollisesta elämäntavasta ja toimineet vertaistukena muille lainrikkajille, keskustelivat lisäksi vankilaelämään liittyvästä kaksoisroolista. Muille vangeille (ja ehkä myös työntekijöille) on ylläpidettävä katu-uskottavaa rikollisen roolia, josta uskaltaa luopua vain yksin ollessaan tai luotetun työntekijän kanssa. Toinen vaihtoehto elämänmuutosta haluavalle on eristäytyä muista vangeista.

H1: Se oli karsee linnareissu sillain, et mä elin sitä kaksoiselämää et mussa oli se rikollinen kongilla, se rikollinen elämäntyö, mutta sitten pysty oleen oma ittensä kun sellin ovi meni kiinni ja sai olla yksin. Sillon pääs, hartiat oikein putos, että huh, huh. Just toi pelko, kun ei ollut sitä päihdettä, eikä ollut ees minkään sortin lääkitystä eikä mitään... ja kuitenkin oli sellanen suunta, että haluaa lopettaa ja eteenpäin tästä näin, mutta täällä nyt ollaan ja täällä pitäis selvitä.

Palveluihin hakeutumiseen ja niihin käyttöön vaikuttaa myös vankilan tuottama laitostuminen ja passivoituminen. Laitostuminen voi tapahtua varkein, vangin itsensä sitä huomaamatta. Vapautuvalla vangilla on aiempaan elämäänsä perustuva käsitys niin palvelujärjestelmien toiminnasta kuin omasta toimintakyvystään, eikä ole helppoa nähdä itseään apua tarvitsevana. Vaikka haastateltavat korostavat yksilön vastuuta toiminnastaan, kertovat he passivoitumispuheella (laitos)olosuhteiden väistämättä vaikuttavan yksilön toimintakykyyn.

H2: Ne on sillain salaa laitostunu ne ihmiset, ne ei tosissaan osaa hoitaa. Enhän mäkään huomannut kun vasta tältä viimeiseltä tuomiolta selvin päin kun tulin tänne, vasta sit mä tajusin, että mähän oon laitostunut. Se on aika salakavala sellanen mökkiytyminen tapahtunut. - - Kyllä mä niinku nään, tota noin, ainakin vankilasta kun vapautuu, varsinkin tässä kun saa seurata näitä näinkin läheltä, niin nimenomaan tää menee niinkun näin, että ne on aivan kädettämiä niinkun kaiken suhteen, ja semmonen rohkeus puuttuu. Ja sitten ne, yleensä tulee se, tulee pintaa toi, että hermot menee. Elikä ne asiat, kun ei osaa hoitaa asioita oikeella tapaa, niin tulee se, että tulee niinku tavallaan se seinä vastaan ja silloin niillä menee ne hermot.

Hämäläisen (2008, 27) mukaan osallisuuteen kasvetaan. Henkilön kokemuksilla on siis valtava merkitys. Paljon vankilassa olleiden osallisuuden kokemukset ovat heikkoja, koska he ovat irrallaan muusta yhteiskunnasta (ks. myös luku 6.4). Rangaistusta suorittaessaan he eivät useinkaan peilaa itseään valintoja tekevinä toimijoina vaan sääntöjen ja seuraamusten kohteina.

6.3 Avuntarvepuhe

Haastateltavat kuvaavat monin eri tavoin avun tarvettaan, pyrkimyksiään tai toiveitaan saada apua, tai päätöksestään olla edes hakematta sitä. Avuntarvepuhe kertoo siis siitä, kuinka *olisi haluttu* tulla autetuksi; kuinka *on tullut torjutuksi*; kuinka jonkun *olisi pitänyt puuttua* tilanteeseen ja *nähdä* se arka *ihminen rikollisen roolin takana*; kuinka apuun ja tukeen *on oikeus*; kuinka *luottamusta on lunastettava* uudelleen ja uudelleen; kuinka merkityksellistä voi *kiireettömästi ja arvostavasti kohdatuksi tuleminen* olla; kuinka *ei ole haluttu hakea* apua joko sen nöyryyttävyyden vuoksi tai rikollisen elämäntavan salaamiseksi; ja kuinka *tarvittaisiin rinnallakulkijaa* auttamaan joko käytännön asioissa tai oman elämän reflektoinnissa. Seuraavissa alaluvuissa eritellään avuntarvepuhetta tarkemmin.

6.3.1 Avun saantiin ei uskota

Asiakkaan toimintaan kohtaamistilanteissa vaikuttavat monet yksilölliset ja ulkoiset, rakenteelliset tekijät. Yksilöllisiä tekijöitä ovat esimerkiksi toimintakyky, kyky omaksua tietoja ja taitoja sekä sosiodemografiset tekijät. Rakenteellisia tekijöitä ovat muun muassa lait, normit ja palvelujärjestelmien käytännöt. (Valokivi 2008, 63.)

Palvelu- ja kuntoutusjärjestelmät ovat sirpaloituneita ja monimutkaisia, joten asiakkaalta edellytetään monenlaista osaamista asiansa hoitamiseksi. Viranomaiset eivät myöskään aina täytä tiedottamisvelvollisuuttaan. (Kaurala & Kylämarttila 2011, 4-5.) Myös palvelujärjestelmän toimijuus voi siis olla heikkoa, johtuen esimerkiksi puutteellisista resursseista, ylikuormituksista, asetetuista reunaehdoista ja kyvyttömyydestä (Valokivi 2008, 67).

Haastatteluaineiston perusteella palveluihin hakeutumista ja niiden kautta saatavan avun vastaanottamista estäviä tekijöitä ovat:

- 1) palvelun stigmatisoiva vaikutus (*minulla ei vielä mene noin huonosti*)
- 2) halu pärjätä itsenäisesti
- 3) häpeä omasta tilanteesta ja toiminnasta
- 3) pelko ja ahdistus, joita yritetään poistaa päihteillä (*kännissä olen rohkeampi*)
- 4) epäluottamus, pettymys järjestelmään ja/tai työntekijöihin
- 5) puutteellinen tieto tai osaamattomuus toimia palvelujärjestelmässä
- 6) halu jatkaa päihteiden käyttöä ja/tai rikollista toimintaa
- 7) auktoriteettikammo
- 8) lyhytjännitteisyys, joka voi kytkeytyä esimerkiksi kognitiivisiin taitoihin tai päihteisiin
- 9) järjestelmän monimutkaisuus tai asiakaskriteerit.

Haastateltavat puhuvat asioimisestaan palvelujärjestelmissä hyvin yleisellä tasolla. Etsiessäni kerrontaa kohtaamisista huomasin, että niitä ei juurikaan kuvailla, ellei tilanne ole ollut poikkeuksellinen. Haastateltavat kertovat kyllä menneensä esimerkiksi sosiaalityöntekijän luo ja asioimisen olleen yleisesti hankalaa tai ahdistavaa, mutta eivät varsinaisesti miksi, tai mitä tilanteissa on tapahtunut. Haastateltavat kuvaavat, etteivät he ole saaneet tarvitsemaansa apua. Samassa asiayhteydessä he saattavat kertoa, etteivät ole lainkaan hakeneetkaan apua, koska kynnyksensä siihen ”nöyrytymiseen” oli korkea, tai he eivät ole uskoneet kuitenkaan apua saavansa. Jotkut ovat jopa pyrkineet salaamaan todellisen tilanteensa.

H1: Ja se tuki mitä mä, tai en oikeestaan mitään tukia hakenukaan tai mitään tällassii, että... sosiaalitoimessa mä kävin nostamassa vaan sen rahan ja olin tyytyväinen siihen. Emmä siellä hölöttänyt siitä asunnottomuudestani tai päihteiden käytöstä, koska mä vielä silloin yritin kynsin hampain salata sen. Ja tota... jotenkin että, silloin sosiaalilta mä en hirveesti saanut silloin, muistelin,

että sainko mä jonkun takuuvuokran siihen yhteen asuntoon, jonka mä menetin aika nopeesti.

*

H4: Se on just et tarvii sitä apua. Mäkin oon hirveen huono mistään sossusta, en mä oo sieltä hakenu ikinä mitään.

H3: Et se on niinkun molemminpuolinen luottamus...

H4: Mut jos jotain tarvii niin mä haluan oikein nähdä, että... se on aina semmosta, että... nyt kun mä tarviin sitä, saako sieltä oikeesti?

Haastateltavien kuvaamaan avuntarpeeseen liittyy usein raha. Aineistossa on silti kerrontaa siitä, ettei toimeentulotukea ole haluttu hakea, vaikka siihen olisi ollut tarvetta ja laskennallisesti oikeus, koska se on koettu nöyryyttävänä.

H1: Niin, mulla jotenkin, justiin sellasen paperibyrokratian, tai mua ärsytti se suunnattomasti, kerätä lippuja ja lappuja ja mennä hattu kourassa sinne, että saisinko mä nyt vähän tähän näin ja vähän tohon noin. Että mä tulin niillä Kelan rahoilla, se viissataa mikä tuli, mä maksoin siitä vuokran ja asumistukijutut kuntoon. Mä sain ihan hyvin asumistukee, mulle ei jääny kun vähän reilu sata-nen maksettavaa itelle. Mä sillä neljällä sadalla elin.

*

H9: Mä toivosin, että mä en ois sosiaalinen kanssa missään tekemisissä. Mä oon tosi onnellinen, kun mä nyt tän alkuhässäjän jälkeen pääsen sillain tohon normiryhtiin, että mun ei tarvi asioida kun Kelassa, ja sekin lapun kautta. Lappu sisään ja kahen päivän päästä on raha tilillä. Se on niin paljon yksinkertaset-paa, ei tarvii mitään hakemuksia täytellä muuta kun netissä vaan, että kyllä kyl-lä kyllä ja lähetä. Ei odotella viikkotolkulla jotain päätöksiä ja toimitella kaiken maailman otteita ja todistuksia. Se on niin paljon hankalampaa toi sossu.

Lainrikkojan vetäytyvän roolin taustalla on usein huonoja kokemuksia tähänastisista kohtaamistilanteista. Tällöin asiakkaan suhdetta palvelujärjestelmiin kuvaa voimattomuus, etäisyys ja välinpitämättömyys. Järjestelmä voi tuntua niin monimutkaiselta, että on helpompi jättäytyä siitä pois. Kaikkein heikommin osallisuus toteutuu ulkopuolisuuden kokemuksissa. Lainrikkoja-asiakkailla on erityisen paljon kokemuksia siitä, että heidät suljetaan järjestelmien ulkopuolelle, eivätkä he tule kuulluksi. (Valokivi 2008, 66-67.)

Apua hakiessa haastateltaville on tullut vastoinkäymisiä, mutta avoimuus ja rehellisyys ovat myös tuottaneet tuloksia. Tällöin asiakas ja työntekijä ovat päässeet neuvottelemaan siitä, mitä apua asiakas aidosti tässä kohtaa tarvitsee ja mitä

vaihtoehtoja hänelle on olemassa. Mahdollisuuden saaminen on ollut haastateltaville tärkeää, sillä he ovat saaneet tilaisuuden näyttää, että ovat tosissaan ja heihin on luotettu aiempien epäonnistumisten jälkeenkin. Yhden mahdollisuuden antaminen on taas avannut uusia mahdollisuuksia, kuten asunnon järjestäminen päihdehoidon jatkona.

H1: Sen jälkeen kun ne asunnot olin menettänyt ja oli se pitkä asunnottomuusjakso, sitte oli se sosiaalihuollon apu, menin sinne ja kerroin ihan suoraan, et mä en enää jaksa ja mä haluaisin lopettaa, mutta en ollu valmis lähteen hoitoon... näin sen ratkasuna et mä saan sen asunnon. - - Onneks kaupungilta löyty sellanen niin sanottu tuettu, tuettu asuminen tavallaan, et ne tyypit kävi pari kertaa viikossa, tai sellasen määrän mitä sovittiin, kävi siellä kämpillä kattomassa, että missä kunnossa ollaan... ja mä lupasin, et mä lopetan aineiden käytön asteittain niinku, pikku hiljaa siinä. - - Ja senkin ne ymmärs et ei siinä mitään ja ne anto sen mahdollisuuden. Ja se onnistuki, mutta sit tuli se tuskavaihe, ja oli valmis lähteen sinne hoitoonki.

Mahdollisuuksien antaminen tarkoittaa sekä tuen että tilaisuuden tarjoamista, mutta vaatimusta jostain vastavuoroisesta toiminnasta. Onkin tärkeää, että vaatimus on sellainen, että asiakas pystyy siihen vastaamaan, kokee saamansa mahdollisuuden olevan aito. Saman ajatuksen nostavat esiin Lakso ja Mäntynen (2011, 20) – totuudenmukaiset, pienemmät tavoitteet auttavat vankeja paremmin eteenpäin kuin ulkoapäin määritellyt, kenties epärealistiset tavoitteet. Vastuun kokemus edellyttää toisaalta vapautta toimia ja valita, toisaalta keinoja ja kykyjä oman toimintansa muuttamiseksi (Bay 1991, 22-49).

H3: Ja tukimuodot, ne on tosi tärkeitä ja hyviä. Niitä pitää kehittää, koska jokainen yhteiskunta on juuri niin vahva kuin sen heikoin lenkki. Semmonen ihmisyyys, se pitää löytyä sieltä, ja kasvot sen ihmisen, taikka niinkun jokaiselle pitää räätälöidä oman näköisensä ohjelma. Mutta myöskin, että se toinen pystyy siihen sitoutuun.

Asiakkaalle oikeanlainen ja oikean kokoinen tavoite, suunnitelma ja tuki voivat tarkoittaa työntekijän ja palvelun kannalta totutusta toiminta- ja ajattelumallista poikkeamista. Päihteiden käyttö on tyypillisesti palvelujärjestelmän näkökulmasta ongelma ja aiheuttaa konflikteja asiakkaiden ja palvelujen työntekijöiden välillä. Päihteitä käyttävät eivät aina halua lopettaa käyttöä tai itse näe sitä ongelmana. Tarveharkintaisessa asuntopolitiikassa ja siten myös sosiaalihuollon yhteyteen sijoittuvissa asumispalveluissa tarkastellaan asumiskykyä usein päihdekäytön ja päihdehoitoon tai päihteettömyyteen motivoitumisen kautta. Päihteitä käyttäville asiakkaille ei ole juurikaan asumispalveluja tarjolla. Haastateltavista moni kuvaa käyttäneensä päihdettä pahan olon turruttajana, apuvälineenä asioiden hoitoon, koska on

ollut arka tai ahdistunut ihminen, joka ei ole esimerkiksi saanut lääkitystä tai muuta hoitoa mielenterveyden häiriöihin. Päihtyneen asiakkaan kanssa ei kuitenkaan yleensä lähdetä hoitamaan asioita, tai hän ei pääse lainkaan paikan päälle yrittämään asioiden hoitoa.

H1: Mä olin aina vetänyt sen kymmenen biseä ja ottanu ne viis pamia siihen päälle. Sit mä lähdin hoitamaan. Sit omasta mielestä se jännitys oli niinkun kadonnu, mut mä en niinkun tajunnu, ett mää oon ihan soosissa.

*

H9: Mullakin ne pelkotilat on niin sietämättömiä, että en mä ois puoliakaan mun asioista saanu aikuisiällä hoidettua ellen mä ois niinkin paljon käyttäny päihteitä. Lääkitykseen niitä on käyttänyt. Kun en oo lääkkeitä taas saanu. Välillä niitä on annettu niitä oikeita lääkkeitä ja se on ollu helpompaa, kun ei oo tarvinnu tosiaan ryypätä, että saa asiansa hoidettua.

Aktiivinen päihteiden käyttö ei aina tarkoita sitä, että asiat jäävät hoitamatta, vuokrat maksamatta ja asunto siivoamatta. Haastatteluissa on toisaalta kuvauksia yrityksistä hoitaa asioita aktiivikäytöstä huolimatta, sekä toisaalta siitä, ettei päihdekäytöllä ole ollut vaikutusta asumiskykyyn.

H9: Ei mulla oo ikinä päihteet ollu syynä mihinkään, että mulla ois menny mikään. Aina mä oon niitä käyttäny ja sillain, mutta ei ne mun asumiseen oo vaikuttanu. - - Siis kyl mä, jos mä... päihteitä usein käyttänykki asunnoissa jossa oon ollu, niin mä osaan kumminkin olla suht koht ihmisiks. En mä pidä mitään älytöntä elämää enkä, sit kun tosiaan mun kämpillä ei hirveesti sitä hämäräporukkaa oo juossu.

Haastatteluissa oman päihdekäyttönsä ongelmana nähneet kuitenkin kertovat toivoneensa, että tilanteeseen olisi puututtu, vaikka tiedostavat, ettei apua siinä hetkessä useinkaan haluttu ottaa vastaan. Rajuiksikin koetut rajaamistilanteet saatetaan nähdä jälkepäin myönteisinä: päihdekäyttöön ja sen aiheuttamiin vaikeuksiin on puututtu, kun ei itsellä ole ollut voimavaroja sitä lopettaa, ja on annettu mahdollisuuksia tai joustoa tietyissä rajoissa. Vertaistyöntekijän tai tukihenkilön voi olla helpompi puuttua kuin viranomaisen, kerrottiinpa myös käyttökaverien vieneen haastateltavia katkaisuhoidon. Tärkeintä haastattelujen perusteella vaikuttaisi olevan pitkäkestoisen ja luottamuksellisen suhteen syntyminen johonkin tahoon, jonka on siten helpompi puuttua vaikeisiin tilanteisiin ja selvittää konfrontaatioista.

H1: Mullahan on sellanen kokemus esimerkiks siitä lasten huostaanottojutusta, kun sosiaalityöntekijät tuli katkolle sanomaan, että jos sä et pysy täällä, niin käy

*näin ja näin. Ja mä pysyin, koska mä en suostunut siihen, että kukaan ei tule sa-
nelemaan mulle, miten mun pitää elää ja mun perheeni toimii ja... Sain kyllä
karvasta kalkkia maistaa siinä miten siinä asiat kävikin. Silloin se ei tuntunut
hyvältä, mutta ihan oikea ratkaisu se oli. Tänä päivänä oon tosi onnellinen ja
kiitollinen, että ne poliisit oli siinä ovella.*

Avun hakemisen vaikeuteen liittyvät myös lyhytjännitteisyys, oppimisvaikeudet, sekä osaamattomuus niin sanotusti suunnistaa järjestelmäviidakossa. Sähköinen ja kirjallinen asiointi palvelujärjestelmissä on yleistynyt. Haastateltavat kertovat vaikeuksistaan tehdä kirjallisia hakemuksia sekä puutteellisista atk-taidoistaan⁷. He ovat jopa kieltäytyneet kirjallisesta asioinnista ja pyrkineet asioimaan henkilökohtaisesti.

Helsingin sosiaaliasiamiehet ovat kiinnittäneet huomiota siihen, että kaikille sosiaalipalvelujen asiakkaille kirjallinen asioiminen ei ole helppoa. Jos asiakas pystyisi suullisesti kertomaan tilanteestaan paremmin, mutta ei saa tähän mahdollisuutta, ei päätöksentekijä saa kokonaiskuvaa asiakkaan tilanteesta eivätkä palvelut kohdennu oikealla tavalla. Asiakasta ohjeistettaessa ei aina oteta huomioon hänen alentunutta toimintakykyään (esim. tarkkaavaisuushäiriö, päihdeongelma) ja asetetaan hänelle velvoitteita, joita hän ei kykene täyttämään. Myös muutoksenhakuprosessi on kirjallinen, joten samat asiakkaat eivät usein pysty hakemaan muutosta samaansa päätökseen. (Helsingin sosiaaliasiamiesten selvitys kaupunginhallitukselle 2011, 6-7.)

Haastattelija2: Mikä sen merkitys on, että pääsee henkilökohtaisesti tapaan sitä työntekijää?

*H2: No mulla oli ainakin se käsitys siitä nimenomaan, et mä sain sen asian pa-
remmin tuotua esille. Mullon kuitenkin todettu lukihäiriö ja sitten kaikennäkösiä
tämmissä juttuja, ja sitten on keskittymishäiriö, niin se autto mua selviytymään
näistä byrokratian rattaista eteenpäin ennen kun kun sitten se homma rupes tul-
leen sillain rutiiniks, elämä rupes oleen sillain hallinnassa. Siinähan vaiheessa
se siirtymä vois olla sinne sitten, ettei välttämättä tavata enää, mutta kyllä mä
tiedän ihmisiä, joilla sen pitäis jatkua varmaan pitempäänkin.*

*H1: Mä oon ihan samaa mieltä, että kyllä se henkilökohtanen – tai ainakin mul-
la oli. - - Kyllä mä halusin mennä näyttään naamani ja ihan samasta syystä, että
mä en osannu kirjottaa niitä silleen oikein siihen, että tuli niitä hylkyjä, ja ne oli
lukemattomia kertoja aikasemmin tullu, kun yritti niitä papereita, niin sieltä
puuttu joku lippulappu välistä ja mikään ei onnistunu.*

H2: Nii ja sitä töksäytti niinku, että vittu rahaa.

⁷ Haastatteluissa ei yllättävää kyllä noussut esiin se, että monet pankit eivät myönnä luottohäiriöisille asiakkaille verkkopankkitunnuksia, joten sähköinen asiointi on monelle siitäkkin syystä mahdotonta. Asia on tullut kuitenkin työssäni vastaan säännöllisesti.

*

H3: [Vankilassa] joutuu anoon kaiken maailman kuponki ceellä ja deellä rahaa sosiaalipäästä, ja tuolla siviilissä se tendenssi on sama. - - Meiät velvotetaan tekeen niin suuria asioita jo siinä ensimmäisen viikon aikana, et moni leipääntyy siihen. Ja just tosiaan eksyy siitä aiheesta niinku sillain, että, et oikei, en mä jaksas jos tää on tämmöstä koko loppuelämän. Eihän se nyt oo. - - Mulle on moni asia hepreaa, mikä niinkun sellaselle ihmiselle, mikä on eläny kolkyt vuotta virastomaailmassa ja käy, asioinu ja hoitanu omat asiansa, pankkiasiat, kaikki tämmöset.

Jos asioiden hoito ei onnistu, totuttuja ongelmanratkaisukeinoja saattavat olla aggressiivinen käytös, luovuttaminen tai päihteiden käyttö.

6.3.2 Torjuntaa kuntatasolla

Aineistosta löytyvät esimerkit torjunnasta liittyvät useimmiten yrityksiin hankkia asuntoa sekä kunnalliselta että yksityiseltä sektorilta, sekä sosiaalisen isännöinnin piirissä olevien asumisen kriisiytymiseen. Haastateltavat kertovat tilanteista, joissa heille on suoraan sanottu, ettei asunnon saamiseen ole juuri sinulla mitään mahdollisuuksia, sekä jonossa seisottamisesta.

H8: Kerran mä laitoin paperit ihan uuteen paikkaan, kolmen päivän päästä tuli paperit ni sitte, että ei mitään mahollisuutta. Mä luin ihmeissään, että ei hyvänen aika.

Päätöksen saaminen siitä, että asuntoa ei myönnetä, on kuitenkin harvinaisempaa. Useimmiten jonossa ollaan kuukausia tai jopa vuosia vaille tietoa siitä, onko hakemus todellisuudessa käsittelyssä.

Jotkut haastateltavat kertovat myös tulleen koko kuntaorganisaatiosta torjutuiksi: heille on viranomaisen sanonut, että et ole tähän kaupunkiin tervetullut. Kyseessä on yleensä pienehkö kaupunki tai kunta, jossa ihmiset tuntevat toisensa paremmin. Tällöin torjunta voi olla myös yhteisöllistä.

Vankilasta vapautuvat hakeutuvat mielellään suuriin kuntiin, sillä uudella paikkakunnalla siviilielämän aloittaminen tuntuu helpommalta. Paluu kotikuntaan ei aina ole myöskään mahdollista henkilökohtaisista syistä tai viranomaisten vastustuksesta. (Ryynänen

2010, 39-40.) Varsinkin päihdekuntoutukseen hakeudutaan toiselle paikkakunnalle, eikä kotipaikkakunnalla välttämättä näitä palveluja edes ole. Pitkän kuntoutuksen aikana ihminen alkaa kotiutua sekä uuteen elämään että uuteen kuntaan, joten moni haluaa jäädä. Kunnat eivät kuitenkaan aina suhtaudu myötämielisesti uusiin tulokkaisiin – vastavuoroisesti lähtökunta taas saattaa olla hyvinkin avokätinen muuttoa tukiessaan.

H1: Mä olin [päihde]hoidossa ja hoito oli päättymässä, ja mä olin vienyt silloin hoidon aikana kaikkiin näihin isompiin asuntopaikkoihin. Ja kaikissa sanottiin, että koska olet ulkopaikkakuntalainen siirryt automaattisesti jonon viimeiseksi. Ja sitten vielä ne vanhat luottotiedot ja merkinnät niin nekin paino siellä. Josain sanottiin, että voit sä ne paperit jättää, mutta ikinä et asuntoo saa, et ihan suoraan sano tälleen näin tiskillä mulle ja mä aattelin, että onpa hieno juttu. Kysyin, että onko kuinka pitkä jono, niin teidän kohdalla hyvin pitkä jono.

*

H2: Se on tehdaskaupunki ja siellä on vähän toisenlainen meininki kun jossain muualla. Siellä huomas heti, että sä et ole tähän kaupunkiin veroja maksanut, me ei ruveta palvelemaan. Kyllä ne mulle niin hyvät erorahat makso, kun kuntoutukseen tulin [toiselle paikkakunnalle]. Vuolas käsi oli siinä kohtaa: nyt päästiin eroon...

Esimerkkejä palveluista pois rajaamisesta löytyy myös Pekkolan ja Sundmanin (2006, 68) tutkimuksesta. Palvelun ulkopuolelle rajaamisen syyt olivat erilaisia ja liittyvät asiakaskriteereihin, esimerkiksi siihen, ettei asiakas enää käyttänyt päihteitä päihdekuntoutukseen pyrkiessään. Asiakkaan kokemus oli, ettei hän saa tarvitsemaansa palvelua.

6.3.3 Kontrolli aiheuttaa vastareaktion

Sekä avun hakeminen ja siihen liittyvät positiiviset kokemukset että asiointiin liittyvä pelko, ahdistus ja katkeruus liittyvät haastateltavien puheissa voimakkaimmin kunnan sosiaalityöntekijöihin – siitä huolimatta, että varsinaisista kohtaamisista sosiaalityöntekijöiden kanssa ei juurikaan puhuttu. Ehkä tämä kertoo myös siitä, että sosiaalityöntekijä edustaa asiakkaalle ”järjestelmää”, jonka tehtävä on kontrolloida. Vastaava jännite on toki löydettävissä muihinkin järjestelmiin, kuten työhallintoon ja vankilaan liittyen. Kontrollinäkökulman kautta asiakkaan käsitys siitä, ettei sitä apua kuitenkaan saa, vaikka ei olisi koskaan yrittänytäkään, selittyy hänen omilla sekä muilta kuulemillaan marginalisaation ja stigmatisaation kokemuksilla ja heijastuu kaikkeen

toimintaan. Luottamusta on vaikea rakentaa, jos työntekijät nähdä auttajien sijaan järjestelmän portinvartijoina.

H1: Mutta muistan sitäkin, että oli ylitsepääsemättömän vaikeeta mennä [sosiaalitoimistoon], että kohdata se ihminen. Vähän niinku [toinen haastateltava sanoi], että valmiiks mulkkuja kaikki, että oli se virasto mikä hyvänsä, Kelaan, työkkäriin, niin ne oli ne vihoviimeset paikat mihkä halus mennä jotenki. Se että se sosiaalityöntekijä oli pikkasen helpompi kohdata, mutta oli se vaikeeta.

*

H4: Kävin työkkärissäkin ilmottautumassa, menin sinne ja sano, että et sä oo ollu asiakkaana täällä kolmeen vuoteen, et mitä sä oot tehny. Mä sanoin, et no mitäs oon tehny, ollu koti-isänä ja sitä sun tätä. No sitte jotain selvityksiä ja tämmösiä, mä sanoin sitte, et perkele mä tuun sitte kolmen vuoden päästä uudestaan ja lähin meneen. En mä niinku... et se on, et se on niinku mun mielestä, et sit täytyy jotain selvityksiä, et millä sä oot eläny tai tullu toimeen. Mitä helvettiä se niille kuuluu, että. Että jos sillä hetkellä tarvii, ois tarvinnu sitä apua ja sitä rahaa, ni.

Mikäli asiointi ei toimi, lainrikkoja vetäytyy auttamisjärjestelmästä, mutta kuulluksi tullessaan hän omaksuu toimijan roolin. Lainrikkojiin liitetty syrjäytymisen ja uusintarikollisuuden leima voi kuitenkin olla niin voimakas, että asiakkaan valinta on joko hyväksyä tai vastustaa paikkaansa marginaalissa. Tällöin osallisuus rakentuu vastustamalla marginalisaatiota. (Valokivi 2008, 66-67; 132.) Vankilaorganisaatiossa vangin positiot suhteessa työntekijöihin ovat rajatumpia. Tasa-arvoinen yhteistyösuhde vangin ja työntekijän välillä on mahdollon johtuen vankilaorganisaation perustehtävästä ja siihen liittyvästä valta-asetelmasta. Itsemääräämisoikeuden ja vapauden menettäminen, pakko ja alistuminen sekä niitä seuraava nöyryytys vaikuttavat kaikkeen toimintaan riippumatta henkilökunnan toiminnasta. Vankilassa pystytään tästä huolimatta luomaan toimivia asiakas–työntekijäsuhteita. (Granfelt 2010, 135-136, 138.) Luottamuksen rakentaminen vankilassa on kuitenkin haasteellista, eikä aina luoteta asioiden jäävän vangin ja työntekijän välisiksi. Eräs haastateltava kuvasi hyvän keskustelusuhteensa järjestössä työskentelevän hanketyöntekijän kanssa liittyneen osin hänen ulkopuolisuuteensa. Suhteeseen voi vaikuttaa sekin, että vankilan ulkopuolisen ihmisen tiedetään järjestävän erikseen aikaa tullakseen vankeja tapaamaan, ja tällä on vangeille merkitystä.

6.3.4 Kohderyhmäosaamista ja ihmisenä kohtaamista

Pekkolan ja Sundmanin (2006, 64) tutkimukseensa haastattelemat lainrikkoja-asiakkaat kokivat, ettei palvelujärjestelmä pysty riittävästi huomioimaan yksilöllisiä elämäntilanteita, eikä asioita voi hoitaa yhdessä paikassa. Asiakkaat tarvitsisivat perusteluja ja neuvontaa palvelujärjestelmästä – miten ja miksi jotakin palvelua tarjotaan, miten sitä haetaan ja kuinka toimitaan, kun elämäntilanne muuttuu. Myös tämän tutkimuksen haastatellut kokivat, ettei neuvontaa ja tietoja saa. Päätösten perusteluja ei myöskään aina annettu, ainakaan sillä tavoin, että hakija olisi ne ymmärtänyt.

H3: En tiedä vihako puhuu vai mikä, mutta sosiaalinen isännöitsijä sano mulle aika hurjan väitteen, että mä en kuulu sen tuen piiriin. Mä en tiedä mitä ikinä se tarkoittaa, miksen kuulu. Ei se argumentoinu sitä, mutta kuulosti aika absurdilta väitteiltä.

Riitta Granfelt (2007, 111) on kirjoittanut kotiutumisen tukemisesta: kotiutumisesta asuntoon, uusiin ihmissuhteisiin, yhteiskuntaan ja itsen kanssa olemiseen. Tämä liittyy mielestäni asiakkaan yksilöllisen tilanteen huomioimiseen. Haastateltavatkin nostivat esiin sekä räätälöityjen palvelujen että työntekijän ”vankilaosaamisen” tarpeen. Lainrikkojen kanssa työskentelevällä olisi hyvä olla tietoa ja ymmärrystä rikosseuraamusalasta niin asiakkaan kuin järjestelmän kannalta. Ihmisten ongelmien ja historian samankaltaisuus varmasti edellyttävät erityisosaamista, mutta eivät poista yksilöllisten ratkaisujen tarvetta.

H2: Mulla on semmosia kokemuksia jostain menneisyydestä, että oli sosiaalityöntekijä, joka oli erikoistunut vankilasta vapautuviin, oli joskus aikoinaan. Meinaan se oli semmonen hyvä pointti, että se ties sen erityisryhmän tarpeista. Siel ei ollu tämmönen näin, et aa kato joo, kyl mä sut Kakola-sarjassa näin, tai jotain muuta. Et se vähän tietää muutakin siitä vankilasta ja siitä kohderyhmästä, että mitä ongelmia saattaa. Koska siellä saattaa olla mielenterveysongelmaa, siellon päihdeongelmaa, siellon kaikkee tällassia. Ja sit ne tarpeet on niin sellasia, just erikoisia normaaliin verrattuna, et ois hyvä et siel ois, vaikka tää ihminen sairastuis, niin siellä löytyis sit sen tilalle joku joka pystyis hoitamaan niitä kanssa. Koskien niin työkkäriä, sitten ehkä Kelan ihmisiä, että sosiaalia, että ne pystyis, ne ymmärtäis sitä ryhmää sillain, että koska näillähän on kielteinen kanta koko ajan kun ne menee toimittaan asioita.

Eräs haastateltavista totesi, että työntekijää, joka tuntee vankilakulttuuria, ”ei voi ruveta pyörittään” (ohjailemaan tilannetta haluamaansa suuntaan, valehtelemaan, saamaan

työntekijää tekemään asioita puolesta). Tämä kertoo myös siitä, että lainrikkoja-asiakkaat arvostavat suoruutta, avoimuutta ja rehellisyyttä. Tämä sisältää myös vastuiden jaon: mikä on asiakkaan, mikä työntekijän tehtävä, ja mitä kumpikin toiselta odottaa. Vertaistukea tarjoavia henkilöitä arvostetaan juuri sen vuoksi, että nämä puhuvat suoraan kielellä, jota asiakkaat ymmärtävät, sanovat suoraan asioista ja tietävät, mistä puhuvat. Haastateltavilla oli hyviä muistoja tilanteista, joissa (ammattilainen) työntekijä oli osoittanut olevansa kiinnostunut asiakkaasta ihmisenä ja haluavansa antaa tälle aikaa, vaikka olisi kiireinen.

H4: Mun mielestä siel [vankilassa] oli yks hyvä ihminen, oli se psykologi, joka siellä oli. Mä kävin sen juttusilla pari kertaa. Se oli ainut semmonen, jonka kanssa pysty... Ja sieltä ei ollu kiire pois.- - Se välillä sano itteki, nyt jos sitä näki jossain, mites sulla menee, ymmärräks sä, että se kyseli tämmösiä, et se oli niinku kiinnostunu susta, että niinku...

H3: Ihmiseltä ihmiselle.

H4: ...ihmistä, piti niinku ihmisenä. Sit se lääkäri, se oli niinkun toinen. - - Ei se pitänyt meitä eriarvosina ihmisinä kun muut, että. Sano, että hän vihaa sitä lo-keroimista, se kiros ja manas aina, niinku.... et se oli niinku meidän puolella kanssa.

Subjektiuden kokemus laitoksessa ollessa tai laitospelämän jälkeen on varmasti erityisen tärkeää. Subjektiutta käsitellään lisää kansalaisuuspuhe-luvussa. Keskusteluissa nousi esiin ”rinnallakulkijan” tarve helpottamaan tiedon saantia ja sen ymmärtämistä sekä asioiden hoitamista, tai ihan vain keskustelukumppaniksi. Rinnallakulkija voisi olla vertais- tai muu tukihenkilö, tai ammattilainen, jonka työnkuva mahdollistaa jalkautumisen.

H6: Mä oon tullu siihen tulokseen, että pitää se – sitä sanotaan siinä NA:ssa kummiks. Kummi tai se henkilökohtanen tukihenkilö, jolle sä sitten periaatteessa voit soittaa suunnilleen koska vaan jos sulla on asiaa.

H3: Tää on yks tapa.

H6: Ja sitten, että sä pystyt sopiin tapaamisen taikka keskustella siinä puheli-messa, jossa sua vi – ottaa päähän taikka oot retkahtanut taikka jotain, että mi-täs nyt tehdään ja miten tästä eteenpäin. Koska se keskustelu on monesti erittäin hedelmällistä, kun sitä ottaa niinku härkää sarvista, eikä.... kyllä mä huomenna sille soitan...

H3: Näkee sen toisen perspektiivin siihen asiaan.

H6: Siinähan se onkin, kun itte kattoo, niin kuin sää sanoit, laput silmillä.

Edellisen lainauksen perusteella rinnallakulkija ei ole vain arjen tilanteissa avustaja, vaan silta yhteiskuntaan. Osallisuus on jäsenyyttä, jota neuvotellaan kuvaannollisesti toiminnassa sekä käytännössä jonkun toisen kansalaisen kanssa.

6.4 Kansalaisuuspuhe

Kansalaisuuspuheessa haastateltavat keskustelevat oikeuksista, vastuusta ja velvollisuuksista, tasa-arvosta, subjektiudesta, luottamuksesta sekä yhteiskuntaan kuulumisesta. Vastuupuhetta on aineistossa paljon, mutta sen jäsentyminen oli ehkä kaikkein pitkäkestoisin analyysivaihe. Haastateltavat tunnistavat hyvin selvästi oman vastuunsa, kun puhutaan ikään kuin syyllisten tasolla, mutta ratkaisuja mietittäessä painotus on yhteiskunnallisempi. Oikeudet nousevat tässä aineistossa esiin lähinnä puutteina (asunnottomuus) sekä yksittäisten sosiaalietuuksien kohdalla. Subjektiuden palauttaminen on hyvin inhimillinen tarve ja korostuu odotetusti vapausrangaistuksen kokeneilla. Luottamuksen lunastaminen näyttäytyy tarkemmin tarkasteltuna kahdensuuntaisena. Asiakas joutuu tekemään sitä toistuvasti asioidessaan palveluissa, mutta myös työntekijä joutuu kohtaamaan asiakkaiden aiemmat huonot kokemukset ja epäluottamuksen.

6.4.1 Vastuunkanto

Haastateltavilla oli melko ristiriitaisia ajatuksia vastuusta. Toisaalta korostettiin, että jokainen yksilö on ensisijaisesti itse toiminnastaan vastuussa – syyt löytyvät aina itsestä. Ratkaisujen taas nähtiin olevan yhteiskunnankin velvollisuuksia. Vastuunkanto kytkeytyy oman menneisyyden kohtaamiseen, joskus hyvinkin konkreettisesti.

H1: Edelleen tänä päivänä maksan kaikkia niitä juttuja, kun olen tässä velkajärjestelyssä ja kuukausittain joudun kohtaamaan [entiset kotikunnat], sähkölaitokset ja...

Oma vastuu ja yhteiskunnan vastuu myös yhdistyivät keskusteluissa:

H3: Mutta meillä vankilaäijillä, mulla itellänikin oli sellanen harha, että se kuuluu mulle se raha sieltä sosiaalın päästä. Ja kauheen orjallisesti tuijotettiin,

että mitä menee siihen, ja mä saan tolla tota, jaa nytte mä en saakaan tota... se on semmonen harha kans, josta pitäis päästä irti. Jokainen terve ihminen, joka pikkasen itse ajattelee ja pystyy työntekoon... Mutta se tuen tarve, että kartotetaan se kokonaispaketti, että ootko sä työkykyinen, mihinkä sulla menee rahaa, ja laskujen maksaminen – siinähan sitä tukee tarvitaan meille, jotka on eletty kun pellossa.

Oman vastuun korostamisen lisäksi on haastateltavien kommentteista luettavissa myös tilanteita, joissa heille ei ole annettu vastuuta, tai odotettukaan vastuunkantoa omista asioista. Esimerkiksi alle 25-vuotiaan asiakkaan asiat on hoidettu tehokkaasti asiakkaan puolesta, mutta nyt yli 30-vuotiaana sama henkilö opettelee tekemään asioita itse, katsoo maailmaa laajemmin kuin oman etunsa kannalta ja kokee olevansa vastuussa asioidensa hoidosta.

On vaikea sanoa, heijastaako korostunut oman vastuun puhe haastateltavien omia pohjimmaisista näkemyksiä tai haluja, järjestelmien (kuten vaikka rikosseuraamusalan ja päihdehuollon, tai vallitsevan sosiaalipoliittisen linjan) orientaatioita vai jotakin aivan muuta. Haastateltavien kerronnasta on kuitenkin nähtävissä pyrkimys vastuullisuuteen ja oman vastuun tunnistaminen – he eivät vain kaikki ole saaneet kokea sellaista vastuuta, johon sisältyy luottamusta (vrt. Bay 1991, 22-49).

Vaikka haastateltavat kertovat tarpeistaan saada neuvoja viranomaisten kanssa asioimiseen, sekä tietoa etuuksista ja palveluista, heillä on myös selkeitä näkemyksiä oikeuksistaan. Usein kyse on taloudellisesta sosiaaliturvasta, pääasiassa toimeentulotuesta, sekä asunnosta. Ristiriitoja syntyy, kun taloudellisia etuuksia evätään, niiden suuruus ei ole odotetunlainen tai niiden käyttöä pyritään kontrolloimaan, vaikka syynä olisikin esimerkiksi vuokranmaksun varmistaminen. Haastateltavat ottivat esiin, että omaa taloudenpitoa olisi joskus hyvä jonkun kontrolloida, mutta yleisen edunvalvonnan taas koetaan loukkaavan itsemääräämisen- ja vapaudentunnetta. Aineistossa on jonkinlainen taustavire siitä, että lainrikkoja-asiakkaat eivät aina luota itseensä, jolloin oikeuden toteuttaminen kevyesti kontrolloituna voidaan hyväksyä. Siis esimerkiksi maksusitoumus bussikortin tai huonekalujen hankkimiseen, jotta rahat tulee käytettyä tarkoituksenmukaisesti ja pitkällä tähtäimellä oman hyvinvoinnin mukaisesti.

6.4.2 Subjektius

Halu päättää ja tehdä valintoja itse liittyynee tässä kohderyhmässä tarpeeseen irtautua varsinkin rikosseuraamusjärjestelmään liittyvästä kontrollista sekä oman subjektiuden palauttamiseen.

H1: Varmasti monella on se kokemus, varsinkin vankilasta tulleilla, kokee niinku silleen, että vankilassa on se numero siellä sellin ovesa, pyöriny sitä juttua.

Haastateltavilla oli myös kokemuksia siitä, että he joutuvat esimerkiksi päihdeongelmaisen tai rikollisen kategoriaan ja tulevat muiden silmissä arvioiduksi tuon kategorian perusteella. Tämä liittyy voimakkaasti asunnon saannin vaikeuksiin, tarjottavien asuntojen huonokuntoisuuteen, asuinalueen rauhattomuuteen (ei tue elämänmuutosta) ja asunnon pitämiseen. Aihe tuli kuitenkin esiin myös keskustelussa siitä, millainen tulisi tukihenkilön tai muun rinnallakulkijan haastateltavien mielestä olla.

H4: Mut tota niinkun, kun ne sitten yleistää aika paljon sit taas, yleistetään niin kun täälläkin justiinsa, ettei täälläkään [vankilassa] olla samanarvosia. Et se [tuki]henkilö sais olla semmonen, että te ootte kaikki samanlaisia, että.- - Et se henkilö sais olla sellanen, joka ottaa yksilön yksilönä.- -[S]emmonen joka ei yleistä asioita, et kun toi kaveri tossa mokas niin kyllä säkin mokaat.

Haastatteluista nousee esiin, kuinka oman toiminnan ajattelu jälkikäteen, toisenlaisessa elämänvaiheessa, herättää häpeää. Omien virheiden kohtaaminen ei ole helppoa, eikä niiden korjaaminenkaan tapahdu nopeasti. Osa haastateltavista oli luopunut päihteistä, joihin oli turvauduttu ahdistuksen poistamiseksi ja itsetunnon vahvistamiseksi aiemmin. Häpeä sekä torjutuksi tuleminen pelko voivat olla ylivoimaisia esteitä niin asioiden hoidolle kuin uusille ihmissuhteille (Granfelt 2010, 134-135; 143-144).

H9: No kumminkin, kun itekin oli mitä oli, niin eihän sitä osaa mitään asioitansa hoitaa, eikä ollu... oli sellanen fiilis, etten mä enää ikinä ajatellukaan siitä mihinkään pärjääväni tai nousevani siitä, että ihan yks ja lysti mulle, mitä joku... Ihan tahalteen tilailtiin kaikkia tavaroita ja puhelinliittymiä ja kaikkia, eikä aikomustakaan varmaan maksaa niitä. Eikä sitä sillon ajatellu, että siitä saa loppuikänsä riesan. Ja sitte rupes tuleen kaikkii noita rikoksista aiheutuneita ihan hyvii kuluja aika paljon, niin eihän niitä ikinä pystyny maksaan. Ja sitten mitä enemmän meni sekasemmaks touhut niin ei oikeesti enää välittänyt vuosikausiin. Kaikki vaan otettiin tavallaan vastaan sitä mukaa mitä tuli.

Kielteinen minäkuva luo myös kielteisiä tulevaisuudenodotuksia: tekoja arvioidaan aikaisimpien tekojen perusteella ja teot vahvistavat vastuuttoman ja poikkeavan ihmisen

roolia. Vastuun torjuminen on muodostunut ”epäsosiaalisesti käyttäytyville” henkilöille sekä selviytymiskeinoksi että alemmuudentunnetta ylläpitäväksi voimaksi. (Bay 1991, 22-49.) Rikoksista irtautuakseen ja kuntoutuakseen ihminen tarvitsee uskoa itseensä ja omiin mahdollisuuksiinsa, jotta halu elää omaa elämää kasvaisi suuremmaksi kuin tarve tehdä rikoksia tai elää päihdekulttuurissa (Lakso & Mäntynen 2011, 73). Tasa-arvoiseksi ja subjektiksi tuleminen edellyttää kokemusta siitä, että on osallinen omaan elämäänsä, voi vaikuttaa ja tehdä valintoja. Ilman valtaa omaan elämään ei ole toivoa ja tai halua pyrkiä muutokseen. Valinnan mahdollisuuksien löytämisessä on kyse myös ihmisen maailmankuvan laajenemisesta ja valtasuhteiden muutoksesta. Subjektisuuden vahvistaminen osana yhteiskuntaa voi johtaa kohti uudenlaisen, ympäristöllekin hyväksyttävämman yhteiskunnallisen paikan löytymistä. (Laitila 2006, 47-48.)

H9: Kun mä en silleen kuulu sosiaalituen piiriin sillain. Mulla on toimeentuloo ihan riittävästi Kelan kautta, mitä mä saan siitä opiskelusta.- - Toi Kela on hyvä keksintö, ettei tarvi sossussa... Käytän sosiaalipalveluita semmoseen mihin ne on tarkotettukin, hätätapakukseen. - - Ja [Kela] on kumminkin se oikee reitti, et sen kautta mun kuuluukin hoitaa asioita. Mä kuulun siihen juttuun.

Eräs haastateltava kuvaa tilannetta, jossa hän on päihdekuntoutuksen myötä löytänyt aktiivisen vertaistoimijan roolin. Hänen muutoksensa väkivaltarikollisesta toisten vankien elämänmuutoksen tukijaksi on vaikuttanut myös hänen suhtautumiseensa auttamisjärjestelmään: työntekijät eivät ole enää vihollisia, vaan avun tarjoajia, joilta uskalletaan myös vaatia palvelua. Asunnottomana tämä henkilö ei koskaan paljastanut todellista miinäänsä, mutta nyt hän halusi sosiaalityöntekijän näkevän itsensä muunakin kuin rahanhakijana:

H2: Mä olin laittanu sinne sen toimeentulotukihakemuksen ja laitoin sinne loppuun, että ”olen muutakin kuin [Seppo] paperilla.” Ni se sosiaalityöntekijä, jumankauta, tällehen pitää varata aika. Ja sitten me istuttiin naamakkain ja mä kerroin, mistä mä oon tullu, mitä mä oon tehny ja mikä mulla on tulevaisuudensuunnitelma. - - se sano, että hänen teki heti ensimmäisenä, että paperin alareunassa lukee noin, että tuohan pitää saada tänne pöydän ääreen. Ja justiin oltiin menossa siihen muutokseen, että nää sossut ei ota enää vastaan. Mutta hän otti, ja se jatku niin kauan aikaa kun mä – ja hyvällä tuloksella. Musta oli hyvä, se oli yks mun terapiapaikoista niinku, ja hän neuvo, kerto mulle asioita.

Subjektisuuden löytämisen lisäksi edellinen lainaus on hyvä esimerkki siitä, miten dialogisuus voi kehittyä asiakas–työntekijä-suhteessa molempien osapuolten sitä halutessa. Asiakkaan osallisuus omassa kuntoutumisprosessissaan kehittyi suhteessa työntekijään,

joka antoi tähän mahdollisuuden. Tekemäni temaattiset erottelut tuloksissa eivät siis ole lainkaan selvärajaisia, vaan aiheet kytkeytyvät toisiinsa hiukan näkökulmia muuttaen.

6.4.3 Kansalaisluottamuksen lunastaminen

Mikäli asunnottomuutta ei ratkaista, ei sosiaalityön keinoin pystytä tukemaan vapautuvan jäsenyyttä yhteiskunnassa – sosiaalisen verkoston rakentamista, päihdekuntoutusta, opiskeluja tai työllistymistä (Granfelt 2003, 8, 76; Näkki 2006, 32.):

H9: En mä ainakaan tiedä, että vankilalla ois mitään sellasta erityistä ohjelmaa, että saatas asutettua tommostet asunnottomat vangit mitkä vapautuu, ettei kadulle tarttis... vaikka pitäis olla mun mielestä kyllä jotain sellasia, koska tulehan se nyt perkeleen kalliiks yhteiskunnalle pistää päihdeongelmainen vanki kadulle. Mitä se tekee ensimmäisenä? Se vetää päänsä täyteen ja syyllistyy johonkin rikkomuksiin, mitkä tulee maksamaan sitten yhteiskunnalle ihan hyvin. Kaikki se virkavallan kanssa tekemisissä olo, myöhemmin tulee kaikki oikeudenkäyntikulut ja korvaukset tämmöset, mitä se ei varattomana, tuskin ikinä pystyy maksaan ja ne jää yhteiskunnan vastuulle. Tommostet kodittomat ihmiset, varsinkin rikolliset, ne varmaan kuormittaa ihan kohtuuttomasti julkisia verovaroja sil-lain. - -Jos ihmisellä olis asunto, vaikka se olis mimmonen rötös, tai rasite, niin kyllä mun mielestä se riski syyllistyä johonkin rikolliseen hommaan pienenee ihan huomattavasti jos on joku pohja miltä ponnistaa.

Eräs este tasa-arvoiselle yhteiskunnan jäsenyydelle on (kansalais)luottamuksen puute. Vankilaolosuhteissa luottamuksen lunastaminen on arkipäivää. Vangin on yleensä osoitettava olevansa luottamuksen arvoinen ennen kuin hänet voidaan esimerkiksi sijoittaa vapaampiin olosuhteisiin tai hänelle myönnetään vaikkapa poistumislupa (Karsikas 2005, 38). Haastateltavilla oli kokemuksia siitä, että heidän menneisyytensä leimaa heitä siviilissäkin nykytilanteesta riippumatta, jolloin luottamusta on ansaittava yhä uudelleen. Elämänmuutos vaatii yksilöltä paitsi oman ajattelu- ja toimintatavan muutosta, myös ympäristön epäuskon sietämistä, jatkuvaa näytön antamista ja menneisyyden käsittelemistä.

H9: Et kumminkin ihmisten pitäis saada ainakin tuntee voivansa, et olis oman elämänsä herra, että tuntee voivansa vaikuttaa omiin asioihin, tekeen semmosia omia riippumattomia päätöksiä. Ei sekään, että jos on tommosia vankila, päihdeongelmainen, muita tommosia, ei se sitä tarkota, että ne ois ihan idiootteja. Välillä tuntuu, että... ei oo kauheen tasa-arvosta toi kohtelu meidän ja muitten ihmisten välillä. Vähän sellasta luottamuspulaa kärsii, ihan aiheestakin tota noin, mut kumminkin.

Haastattelija4: Että pitää ansaita se luottamus moninkertaisesti.

H9: Totta kai se pitää ansaita joo, mutta on itekin kaikkia hoitojuttuja ja muita niinku. Mä hyppään yhdestä toiseen ja jotenkin tuntuu, että koska tää mun ansaintani... en mä nyt sitte oo ansainnukaan, oon sitten hölmöilly.

Luottamuksen lunastaminen ei kuitenkaan ole yksipuolista. Jos asiakas joutuu historiansa perusteella lunastamaan luottamusta eri työntekijöille, joutuu työntekijäkin rakentamaan uudelleen luottamusta järjestelmään asiakkaalle, jolla on huonoja kokemuksia palveluista.

6.5 Asumisen saamiseen vaikuttavat tekijät

Asumisen saantiin ja asunnottoman lainrikkojan osallisuuteen vaikuttavat tekijät ovat osin limittäisiä. Nimi ovesa -hankkeen verkostotapaamisissa ammattilaisten sekä kokemusasiantuntijoiden listaamat, vankilasta asunnottomana vapautuvien osallisuutta estävät tekijät ovat pitkälti samoja kuin tämän opinnäytetutkimuksen haastateltavien asunnottomuutensa kertomat syyt. Estäviä tekijöitä ovat huonomaineiset asuinalueet, akuutti päihdekierre, asuntojen puute, yksinäisyys vapautumisen hetkellä, kotikunta (palveluja tarjolla eri tavoin), rikollisuuteen liittyvä stigmatisaatio, vankiloiden puutteelliset resurssit kuntouttavien toimenpiteiden järjestämisessä ja suunnitelmallisessa vapautumisessa, työntekijöiden vaihtuminen sekä puutteet arjen taidoissa (osin kytköksissä vapausrangaistuksiin). Edistäviä tekijöitä puolestaan ovat kiinnipitävä ote ja suunnittelu jo vankilassa, joillakin yhteisöasuminen, tuen saaminen, yhteisen kielen löytäminen (vertaistuki muun muassa voi toimia tulkkina) sekä mahdollisuuksien tarjoaminen. (Nimi ovesa -verkostotapaaminen 16.1. 2012).

6.5.1 Estävät tekijät

Asumisen saamista ja asumisen onnistumista estävät tekijät jakautuvat niin teoria- kuin haastatteluaineistoissa yksilöllisiin ja rakenteellisiin syihin. Aina ne eivät ole selkeästi erotettavissa toisistaan. Molemmissa aineistoissa nousee asunnottomuuden syyksi esiin taloudellinen turvattomuus (köyhyys), pitkät jonotusajat, syrjintä (haastattelujen perusteella nimenomaan kunnallisella sektorilla), pienten kohtuuhintaisten asuntojen vähäisyys suhteessa kysyntään, sekä asukkaan/asunnon hakijan sidokset päihde- ja

rikolliseen alakulttuuriin. Haastatteluaineistosta nousi myös parisuhteen päättyminen, jolloin toinen osapuoli on joutunut lähtemään vailla uutta osoitetta.

Asunnon saantia tai sen pitämistä vaikeuttavat teorian ja haastattelujen mukaan (vuokra)velat, luottohäiriö, päihdeongelma sekä lainrikkojiin liittyvä stigmatisaatio. Haastatteluissa kerrottiin syiksi myös tiedon puute palveluista, epäonnistuneet kohtaamiset palveluissa, vankilan puutteelliset resurssit valmistella vapautumista, asumisen ehdollistaminen esimerkiksi päihdeettömyyteen, asuinalueen huono maine ja/tai asuntojen huono kunto, osaamattomuus raha-asioiden hoidossa, sekä häiriötä aiheuttava ja rikoksia tekevä kaveripiiri.

H2: Mä olen vienyt määrätystä porukasta pankkikortit, ja semmosseella meinigillä, että mä oon vienyt pankkikortit tunnusluvut ja antanut kamaa niitä vastaan. Mä pidin huolen, että määrättynä päivänä, mulla on ollu tiedossa on, että kaverin pitää [Kelan] lappu palauttaa ja mä oon huolehtinut siitä, että se palauttaa sen lapun. Ja mää oon käynyt nostamassa rahaa. Ja auta armias, jos siellä ei oo ollu rahaa tai on tehty joku tällanen temppu, että pankkikortti on ilmoitettu kadonneeks, niin mää menin ovestä lävitse. Tää on kanssa tekijä, joka vaikuttaa kaverin asunnon säilyttämiseen. Jos se saadaan rahallisesti pidettyä, mutta mites sitten, kun on siellä käyttömaailmassa edelleen?

Köyhyys asunnon saantia estävänä tekijänä mainittiin erityisesti suhteessa yksityisen vuokranantajan pyytämiin vuokratakuisiin. Vastaavia kokemuksia on Pekkolan ja Sundmanin (2006, 66-67) haastattelemissa asiakkailta, jotka kritisoivat sosiaalitoimistojen yleistä käytäntöä antaa vuokravakuus maksusitoumuksena. Kaikki vuokranantajat eivät hyväksy maksusitoumusta, vaan haluavat vakuuden rahana. Vuokranantajan saadessa vuokravakuuden maksusitoumuksena hän myös saa tiedon siitä, että tuleva vuokralainen on sosiaalitoimiston asiakas, mikä saattaa vaikuttaa asunnon saamiseen. Tähän tutkimukseen haastatellut kertoivat vuokravakuuden saamisen olevan hidasta ja epävarmaa, jolloin asunto ehditään vuokrata jollekin toiselle.

H9: Mut kumminkin on vähän sitä rahaa eikä saa säästelyä mitään takuujuttuja ja tämmösiä, et sitte ku – voi tulla sillain yllättäen niitä tilanteita, et olis joku asunto, mut nyt tarttis sit saada ne kynnyksrahat ja sellaset, et, et. Sit täytyy sinne sossuun päin yrittää, et äkkiä tarttis saada takuuvuokraa ja mitä kaikkee, ensimmäisen kuun vuokria maksettua. Niin sitten sä sieltä soittelet ja yrität saada kiinni niitä, ja kuka niitä hoitaa ja kauanko se kestää. Joku semmonen systeemi tarttis niihin olla, että se ois sellanen nopeempi. Kyllä musta on aina tuntunu valmiiks jo tosi toivottomalta se ajatuskin, et tuntuu et vaik mä saisinki jotain niin se kaatuu sit heti siihen, etten mä en saa mistään kasaan niitä. Pitäs sillain jeesata vähän hätäseen.

Lisäksi kritisoitiin käytäntöä myöntää vain yhden kuun vakuus, sillä useimmiten pyyntö oli kaksi ellei kolmekin kuukautta. Tähän on haastattelujen jälkeen tullut muutos ainakin Tampereen kaupungilla, jonka toimeentulotuen ohjeistuksessa mainitaan asunnottomat erityisryhmänä, jonka kohdalla vuokravakuuslinjasta voidaan joustaa (Tampereen kaupunki.... 2011).

Kunnalliset ja yksityiset vuokranantajat käyttävät asunnonhakijoiden seulomisessa usein mittarina taloudellista luotettavuutta: luottohäiriömerkintä voi vaikeuttaa tai estää asunnon saantia, vaikka se ei liittyisikään vuokravelkoihin. (Sundman & Pekkola 2006, 66-67.) Myös eri sosiaaliasiamiehet ovat myös nostaneet selvityksissään esiin luottohäiriömerkinnät asunnon saannin esteenä (Helsingin sosiaaliasiamiesten selvitys kaupunginhallitukselle 2011, 8; Selvitys Helsingin kaupunginhallitukselle sosiaaliasiamiesten toiminnasta 2012, 18; Sosiaaliasiamiehen selvitys vuodelta 2011, 12; Turun sosiaaliasiamiehen selvitys asiakkaiden aseman ja oikeuksien kehityksestä 2010, 9.)

Eduskunnan oikeusasiamiehen päätöksissä luottotietomerkintöjen käyttämistä arava-vuokratalojen asukasvalinnassa pidetään ongelmallisena. Lainsäädännössä ei maksuhäiriöitä mainita asukasvalinnan perusteena tai perusteena, jonka nojalla voidaan poiketa normaaleista valintaperusteista. Vastaavasti Ympäristöministeriön Asukasvalintaoppaan mukaan asukasvalinnan perusteet ovat asunnontarve, tulot ja varallisuus. Mikäli nämä kriteerit täyttyvät, ei luottohäiriömerkinnän tule olla este asuttamiselle ainakaan silloin, jos ne ovat vähäisiä tai eivät ole toistuvia. (Eduskunnan oikeusasiamiehen päätös 1429/4/05.) Tämän tutkimuksen haastateltavilla luottotietojen puute oli jopa kategorinen este asunnon saamiselle. Rikostausta ei välttämättä tullut esiin, mutta luottohäiriömerkintä tuli aina. Haastateltavat arvioivat, että käteisellä etukäteismaksulla olisi voitu korvata luottotietojen puute, mutta esimerkkejä oli myös siitä, ettei tämäkään onnistu.

Asiakkaan sosiaalinen verkosto toimii parhaimmillaan voimavarana ja muutoksen tukena, mutta se saattaa myös estää muutosta ja vaikeuttaa saadun asunnon säilyttämistä. Tietynlainen kaveripiiri voi myös altistaa päihteiden käytölle ja rikoksille. (Pekkola & Sundman 2006, 66-67.) Samoin parisuhde voi olla voimavara, mutta haastateltavien asunnottomuuden taustalla oli myös parisuhteen päättyminen.

H1: Suurin osa niistä käyttökavereista, hirveen harvalla oli oma asunto ja jos olikin, niin ei se hirveen pitkään ollut, kun se rymyporukka aina iski jonnekin.

Sitä oltiin siellä missä sai olla sen hetkensä ja sit kun vihellettiin peli poikki jotenkin niin siirryttiin seuraavaan kohteeseen, et se oli niinku sitä.

*

H3: Sehän on juuri näin, se huikee paradoksi, että kaverit on kavereita ja yleensä ne on niitä ryyppy- ja narkomaanikavereita. Useilla ihmisillä, mulla ainakin on. Se kaveripiiri täytyy karsia. Valitettavasti sinne ei oo mitään paluuta sinne.

H6: Pakko karsia jos meinaa vähän oman elämän syrjästä kii.

Asuminen päihteidenkäyttäjien lähellä lisäsi haastateltavien mukaan riskiä retkahtaa päihteisiin uudelleen, mikä taas voi lisätä rikoksiin syyllistymisen riskiä. Ympäristöllä on vaikutusta tällöin siihen, miltä alueelta asunnon hakija voi ottaa asunnon vastaan. (Pekkola & Sundman 2006, 66-67.) Haastateltavien kokemus oli, että mikäli asunnottomalle lainrikkojalle asuntoa tarjotaan, se sijaitsee huonomaineisella, levottomalla asuinalueella ja/tai asunnot ovat huonokuntoisia.

H6: Niitäkin vois niitä asuntoja rakennella tosiaan vähän ympäri kaupunkia, ettei ne ois siinä yhdessä paikassa. Sit kun ne on siinä yhdessä paikassa, sen tietää mitä siitä taas seuraa.

Haastattelija3: Toi olikin hirveen tärkeä kommentti toi. Onko siitä kokemusta, että se asuinalue, onko se...

H6: Joo. Se on aika leimaavaa.

H3: Se on aa leimaavaa, mutta se on myöskin... se ei, infrastruktuuri, sen näkee jo heti kun astuu kortteliin: siellä roikkuu vähän lenkkaria ja kauhee huuto ja mäike. Ja polliisit tulee ja menee. Kyllähän sen nyt näkee, ei niitä pitäis keskittää tiettyihin alueihin... Siitähän tässä onkin kysymys: se hajauttaminen ja sopeuttaminen yhteiskuntaan, semmosena osana yhteiskuntaa eikä siitä pois.

Haastateltavani toivoivat saavansa tietoa ja apua hyvissä ajoin ennen vapautumista, jotta siviiliin päästessä asuntoasiat olisivat jo hoidossa. Toive oli varsin realistinen, vaikka haastatteluissa todettiin myös vapautuvilla olevan monesti varsin epärealistisia odotuksia ja vaatimuksia asumisen suhteen. Haastatellut menisivät mieluummin omaan asuntoon, mutta kokemustensa perusteella toivoivat tukiasumismahdollisuuksia vankilasta vapautuville. Tukiasumiseen liittyviä sääntöjä kritisoiinkin, mutta moni koki ne hyväksi, koska päihteiden käyttö ilman niitä lähtee helposti käsistä ja asunto menetetään.

Päihdeongelmalliselle, joka ei ole halukas päihdekuntoutukseen, ei mielellään tarjota asuntoa. Haastatteluissa tuli esiin tapauksia, joissa päihdekuntoutus oli käytännössä edellytys asunnon tarjoamiselle, vaikka sitä ei suoraan ehdoksi aina nimettükään. Seu-

rauksena oli asunnottomuuden jatkuminen, koska asiakas ei halunnut hoitoon, tai hoitopaikan vastaanottamiseen asunnon säilyttämiseksi tai tukiasunnon saamiseksi, vaikka todellista halua päihdeettömyyteen ei ollut. Tällöin asukas saattoi jatkaa päihdeiden käyttöä salaa, mikä johti asunnon menetykseen.

6.5.2 Edistävät tekijät

Haastateltavien kerronta elämänmuutosta edistävästä tekijöistä liittyi asunnon saamiseen, elämäntavan ja -asenteiden muutokseen, päihdeidenkäytön ja talouden kontrollointiin sekä varsin paljon asunnon pitämiseen liittyvään pohdintaan. Asunnon saamista ja sen pitämistä haastateltavien mukaan edistivät tai helpottivat päihdehoito jatkoprosesseineen, asumishankkeet, yksilöllisen tilanteen huomioiminen (työntekijä antaa mahdollisuuden), elämänmuutosta tukevat palvelut ja ihmissuhteet, vanhasta kaveripiiristä irtautuminen, kodin rauhoittaminen, päihdeettömyys, tuki ja samalla kontrolli päihdeiden sekä rahan käyttöön. Asunnon pitämiseen liittyi sekä omia kokemuksia että ajatuksia siitä, miten *pitäisi* toimia tulevaisuudessa. Konkreettiset asunnon saamisen kokemukset jäivät oikeastaan taemmalle tai niihin liittyi myös asunnon menettämisen kokemus.

TAULUKKO 2: Mitkä tekijät vaikuttavat asunnon saamiseen ja sen säilyttämiseen

MITEN ASUNTO ON SAATU	MITEN ASUNTO PIDETÄÄN
-päihdekuntoutuksen jatkona tai osana	-ei kerrota kaikille osoitetta
-vuokrattu yksityiseltä vuokranantajalta tai suosiolliselta välitysfirmalta	-irrottaudutaan kokonaan vanhasta kaveripiiristä
-neuvotteluna viranomaisen kanssa: yksilöllisen tilanteen tai tarpeiden huomioiminen	-päihdeikäytön vähentäminen tai lopettaminen
-suhteilla, esimerkiksi kaverin kautta	-tukiverkoston ja -palvelujen rakentaminen, ajan saaminen ja henkilökohtaiset tapaamiset tärkeitä
-kohdennetut asumispalvelut	-selkeät säännöt asumispalveluissa/tukiasumisessa; joku joka puuttuu ja tukee
-avolaitoksesta tai muuten porrastetusti vapautuminen mahdollistaa asumis- ja elä-	

mäntäitojen harjoittelun, vahvistamisen -lapsiperheitä priorisoidaan ja isoja asuntoja yleisesti enemmän tarjolla	
--	--

Haastatteluissa mainittiin erikseen tamperelainen kiinteistönvälitysyritys, jonka kautta on mahdollista saada nopeasti asunto ja päästä jopa valitsemaan eri vaihtoehtoista. Yritys katsoo luottohäiriömerkintöjä läpi sormien, jos asiakas maksaa välityspalkkion. Välityspalkkio voidaan huomioida toimeentulotuessa, vaikka se ei kuulu perusosaan (Toimeentulotuki, Opas toimeentulotukilain soveltajalle 2007, 74). Kiinteistöjen ja vuokrahuoneistojen välityksestä annetun lain (1074/2000, 20 §) mukaan välityspalkkio voidaan periä vain toimeksiantajalta, eikä siis kuuluisi automaattisesti vuokralaisen maksettavaksi. Haastateltavat kertoivat, että mikäli välityspalkkiota ei ole helposti saatavissa laillisin keinoin, on vanha keino hankkia raha rikoksella, joka taas voi johtaa uuteen vankeustuomioon.

H6: Mistä tämmönen hanttapuli mitään rahaa saa, tonni viissataa käteen ja sanoo, että anna avaimet.

Haastattelija2: Piti just kysyy, et onko ne rikoksilla sitten tehty ne rahat ja sit se asuminen...

H3: Sinäpä sen sanoit. Aika hyvä villi arvaus.

H6: Kyllä se tarvii kehittää se raha, ei sitä mistään... en mä ainakaan kavereilta saa niitä rahoja. Tai sit kaveritkin muuttaa sinne.

*

H10: Että rahaa kun olis tarpeeks, mutta ei näistä pienistä mitään tommosia saa säästettyä, että. Ainakaan laillisesti ei saa hommattua, että menis sinne rikolliselle puolelle sitte jos meinais ne rahat kokoon saada.

Aina asunnon saamisen esteenä pidetyt asiat eivät olleet ylitsepäsemättömiä. Vaikka luottohäiriömerkintä on monesti kategorinen este asunnon saamiselle, oli haastateltavilla kokemuksia myös siitä, että yksityiseltä on saanut vuokrattua asunnon, vaikka on kertonut luottohäiriömerkinnästä.

H1: Ne soitti sellasesta, yksityisten asuntojen välitysfirmasta mies ja kysy ihan suoraan, että otatko sä sen asunnon vai laitanko mä sen lehteen. Siinä kohtaa mä sit sanoin, että kyllä mä voin sen ottaa. Mutta kerroin sille, rykäsin sit sille

ihan suoraan koko paketin, et on vuokravelkaa ja luottotiedot mennyt, mihin se sanoi, että kaikki asiat on järjesteltävissä, että tuu paikan päälle ja jutellaan ne sun asiat. Menin sitte sinne ja ei siinä mitään, mä maksoin sitten tavallaan yhden kuukauden enemmän sitte takuuvuokraa.

*

H12: Joo, soitettiin ja mentiin käymään. Muistaakseni kysy kanssa luottotiedot. Sitte sanottiin, että ne on paskana. Silleen sanottiin, että luottotiedot on paskana, mutta kyllä pystyy vuokrat hoitaan.- - Ne kumminki sitte vuokras asunnon.

Eräs haastateltava kertoi myös saaneensa vuokrataloyhtiöltä helposti useamman asunnon luottohäiriöstä huolimatta, sillä hän oli asunut ongelmitta saman yrityksen asunnoissa aikaisemmin. Hakiessaan hän ei kuitenkaan ollut ollut asunnoton. Nyt, ollessaan vapautumassa asunnottomana, hän korosti tarvitsevänsä apua asunnon saamiseen.

Vanhoista kavereista irtautuminen sekä asunnon rauhoittaminen liittyvät keskeisesti yhteen. Pesäeron teko on kuitenkin vaikeaa, erityisesti jos muita sosiaalisia kontakteja ei juuri ole. Osa haastateltavista kertoi tehneensä välillä niin, ettei kertonut kavereille osoitettaan saatuaan asunnon. Kaveriporukasta irrottautuminen luo tilaa omien toiminta- ja ajatusmallien muutokselle sekä ihan konkreettisesti enemmän edellytyksiä rikoksettomaan elämään. Silmiinpistävää haastatteluaineistossa on se, kuinka suhtautumistapa omaan asuntoon tekee siitä kodin, ”pyhän paikan”.

H1: Sellanen kunnioitus omaa kotia kohtaan on muuttunu ihan täysin. Se oli ennen sellanen vaan niinku levähdyspaikka ja paikka jossa olla. Ei oikeestaan levähdyspaikka vaan sellanen mesta missä pysty hengailleen et mihkä niinku, pysty keräämään sitä porukkaa ja mitä milloinkin. Että että... kaikki ne rahat meni aina niinku päihtheisiin, ennen kun sähkölaskuihin, vuokriin...

*

H2: Mutta nimenomaan siihen omaan kotiin rupee satsaamaan. Sen oman viihtyvyyden eteen tekee nykyään vähän töitä. Nimenomaan se on nykyään niin pyhä paikka, ainakin mulle.

Olen tässä tutkimuksessa käyttänyt asunnottomuuden käsitettä, mutta jotkut kritisoivat sitä liian suppeana näkökulmana, pelkkään fyysiseen tilaan keskittyvänä (mm. Kärkkäinen 2005, 315, Sarivaaran 2010, mukaan). Kodittomuuden käsitettä pidetään monimerkityksellisempänä kokemuksena niin fyysisen kuin henkisen paikan puutteesta (Sarivaara 2010, 16). Voi myös olla, että ihmisellä on asunto, mutta hän ei kykene

tekemään siitä kotia. Koti voidaankin nähdä sosiaalisena tilana, jonka jokainen määrittelee itse. Tällöin asunto ei tee kotia, vaan siinä asumisen täytyy tuntua hyvältä ja paikan omalta. (Nuorteva 2008, 28-29.). Tässä tutkimuksessa haastatelluista monen kuvauksessa asunnosta tulee koti vasta sellaisen elämänmuutoksen jälkeen, joka mahdollistaa asuntoon kiinnittymisen ja siten sen muuttumisen kodiksi. Eräs haastateltava totesi, että ”otetaan jätkiltä vetoluukut pois ja tehdään niistä koteja”, tarkoittaen juuri sitä, ettei asunto vielä tarkoita ihmisellä olevan kotia. Jokaisella tulee kuitenkin olla mahdollisuus asuntoon ja sen kodiksi tekemiseen.

7 POHDINTA

Jos palvelujärjestelmää halutaan kehittää vastaamaan palvelun käyttäjien tarpeisiin, on huomioitava yksilöllisten kokemusten merkitys. Rakenteelliset tekijät ja syyt eivät häviä mihinkään, mutta yhteiskunnallinen muutos tulee näkyviin yksittäisten ihmisten tilanteissa. (Metteri 2004, 27.) Osallisuus palvelujärjestelmissä on yhteiskunnan reuna-alueilla elävien ihmisten kannalta myös osallisuutta koko yhteiskunnasta, koska muut kiinnostuskohdat voivat olla heikkoja.

Asunnottomuuden stigmatisaatio oli minulla etukäteen tiedossa, mutta siitä huolimatta haastateltavien voimakas irtiotto yllätti. Asunnottomuuteen ei liity toimijuuden tai osallisuuden kokemusta, mitä rikollisessa alakulttuurissa voi kokea. Rikollisuus on yhteiskunnan normien rikkomista, mutta saattaakin olla lainrikkokojan näkökulmasta olla sosiaalisena statuksena asunnottomuutta korkeammalla.

Osallisuudesta puhutaan teoriakirjallisuudessakin enemmän poissulkemisen kautta, siis mitä osallisuus ei ole, tai mitä osattomuus on. Tässä valossa ei ehkä ole yllättävää, että myös lainrikkokojasiakkaat kertovat kokemuksistaan samaan tapaan – mistä he eivät ole olleet osallisia. Negatiivisen aineiston paljoudessa tuli itselle alan työntekijänä välillä tarve selittää, miksi järjestelmä ei toimi, tai tuoda laajempaa näkökulmaa. Ajoittain piti muistuttaa itseään siitä, että tämä työ keskittyy lainrikkokojien omiin kokemuksiin. Kokemuksen ja faktan välinen ero ja kokemuksen oikeutus ei välttämättä olekaan aina työssä itsestänselvyys. Viranomaisella ja asiakkaalla voi olla täysin erilaiset näkökulmat tilanteeseen. Meistä kaikki, työntekijät ja asiakkaat, ovat kuitenkin myös omien rooliensa vankeja. Jokaisen kokemus on oikea ja oikeutettu, eikä sitä tarvitse selittää pois tai pitää universaalina tosiasiana, mutta fakta ei muuta kokemusta. Kokemuksen saattavat kuitenkin vaikuttaa ihmisten toimintaan enemmän kuin niin sanotut faktat.

Työntekijä voi muodostaa sillan muuhun maailmaan osoittamalla luottamusta, antamalla mahdollisuuksia, perustelemalla järjestelmän toimintaa sekä olemalla suora ja rehellinen asiakkaalle. Lakson ja Mäntysen (2011, 68) tutkimuksessakin vankila-aikaiset onnistumisen ja osallisuuden kokemukset sekä positiivinen palaute olivat tukeneet siirtymää ”rikollisesta normaaliksi”. Oma avuttomuus ja kyvyttömyys on arka asia varsinkin henkilölle, joka on saattanut olla rikollisessa alakulttuurissa merkittävässäkin asemassa, tai

on elänyt väkivallan keskellä. Ihmisillä on myös halu pärjätä ja näyttää osaavansa. Luottamuksellisen asiakas–työntekijäsuhteen rakentamisen kannalta on tärkeää nähdä ja huomioida se, että avun tarvetta yritetään peittää. On inhimillistä, että asiakas pyrkii antamaan itsestään hyvän kuvan. Yritettäessä ohjata asiakasta toimimaan järjestelmän toimintalogiikan mukaisesti ohjaa viranomainen myös esittelemään itsensä järjestelmään sopivana (Määttä 2012, 147; 152).

Haastateltavat haluavat tulla kuulluiksi ja nähdyiksi ihmisinä roolin tai kategorian takana – he haluavat olla osallisina yhteiskunnassa. Yksilöllisesti räätälöityjen palveluiden, pitkäjänteisen ja luottamuksellisen yhteistyösuhteen, sekä asiakkaiden kokemusmaailmaa ymmärtävän työntekijän merkitys ei ole suuri pelkästään lainrikkojille. Heidän ulkopuolisuuden ja torjutuksi tulemisen kokemustensa määrän vuoksi on kuitenkin huomattavaa, että heillä oli näistä positiivisista asioista kokemusta ja he toivoivat niitä lisää.

Ihminen, jonka elämä on pitkään pyörinyt kieltojen ympärillä, tarvitsee avoimuutta, perusteluja ja sitä, että joku uskoo häneen. Valinnat hän tekee itse, mutta niitä voidaan tukea. Ihmisen toimintatapojen muutos mahdollistaa hänen aktiivisen osallisuutensa. Tukea muutokseen kuitenkin tarvitaan. Seurauspedagoginen lähestymistapa ilmeisimmin toimii, sillä Tanskassa on kuusi tähän suuntaukseen sitoutunutta oppilaitosta. Nämä kuitenkin palvelevat nuoria. Aikuiset, joilla ei ole vastuunkannon kokemusta, eivät opi sitä pelkkien rangaistusten kautta. Lainrikkojien muutosprosessit ovat pitkiä ja vaativat työntekijöiltä kärsivällisyyttä sekä uskoa yrittää uudelleen, vaikka asiakas on heikoilla. Kysymys kuuluu, miten tämä on mahdollista, kun kaikilla sektoreilla pyritään tehokkuuteen ja sähköinen asiointi lisääntyy?

Vankila laittaa yhteiskunnan jäsenyyden katkolle, mutta niin tekee asunnottomuuskin: odotetaan asunnon saamista, jotta voisi palata ”normaaliin elämään”, mutta asunnottomuus voi jatkua pitkäänkin. Sosiaalibarometrin (2012, 107) mukaan vankilasta vapautuvien kohdalla on selviä puutteita sosiaalisen kuntoutuksen onnistumisessa. Samaan aikaan asiakkaan tarpeita vastaavan kuntoutusvalikoiman nähdään olevan hyvin puutteellista. Vastaavasti lainsäätäjät on ottanut rikosseuraamusasiakkaiden heikentyneen toimintakyvyn huomioon parhaillaan käynnissä olevassa laajassa seuraamusjärjestelmää koskevassa uudistuksessa. Lakiesityksissä on nostettu esiin sekä realismi tuomittujen kyvyssä esimerkiksi sitoutua päihitteettömyyteen että mahdollisuus yhdistää tuomio ja kuntoutus/hoido.

Asunnottomana vapautuvien on vaikea saada palveluprosesseja alulle ja/tai sitoutua niihin, jos asunnottomuus pitkittyy. Lainsäädäntö ei tällä hetkellä velvoita tarjoamaan asuntoa, eikä hakija useinkaan saa päätöstä siitä, että hänelle ei tarjota asuntoa. Harva kunta tarjoaa asunnottomana vapautuville tai vapautuneille tuettua asumista. Heidät saatetaan jopa rajata pois esimerkiksi päihdeongelmallisille tarkoitetuista asumispalveluista rikostaustan perusteella. Ilman lainsäätäjän asettamia velvoitteita tilannetta on vaikea muuttaa. Asuttamatta jättäminen on myös lyhytnäköistä toimintaa, sillä sen vaikutukset kertautuvat rikollisuutena ja syrjäytymisenä. Asumisen tueksi tarvitaan tukipalveluja, joista on apua sekä asukkaalle että vuokranantajalle. Asumiskykyä pitää arvioida yhdessä asukkaan kanssa, ei pelkästään paperilla etukäteen.

Vaikka asunnottomuuden yhteiskunnalliset kustannukset eivät ole helposti tilastoista tarkasteltavissa, ei asunnottomuus millään muotoa ole yhteiskunnalle ilmaista. Tampereen A-killan toteuttamassa, pitkäaikaisasunnottomuuden vähentämishjelman rahoittamassa tehostetun asumisen tuen yksikössä on toteutettu yksi tutkimus tuetun asumisen taloudellisista vaikutuksista. Tutkimuksen perusteella kustannussäästö kaikkien palveluiden (terveydenhuolto, poliisi, päihdepalvelut) osalta oli 15 asumisyksikön asukkaan kohdalla vuositasolla 68 308 € (Tampereen teknillinen yliopisto 2010). Muita vastaavia tutkimuksia ei käsittäkseni ainakaan Suomessa ole tehty, joten vertailukohtia ei ole, kuten ei myöskään pidemmän aikavälin tutkimusta. Voi myös olla, että pitkään asunnottomana olleiden, sairaiden ja/tai päihdeongelmaisten asuminen edellyttää tukea heidän loppuelämänsä, jolloin taloudellista säästöä ei kenties synnykään. Hyvinvointipolitiikan ja oikeusvaltion näkökulmasta ei kuitenkaan ole samantekevää, miten marginaaliin joutuneita ihmisiä kohdellaan. Inhimillisen ”säästön” mittaaminen tapahtuu yhteiskunnan tasa-arvoisuutta tarkastelemalla.

Haastatteluaineiston perusteella palveluita pitäisi yhä enemmän viedä suljettuihin vankiloihin, tai parantaa kaupungeissa sijaitsevilla vankiloissa olevien vankien mahdollisuuksia käyttää kunnan palveluja vankeusaikana. Tämä auttaisi ehkäisemään laitostumista, taitojen heikentymistä, yhteiskunnan muutosten kelkasta putoamista eli yleisesti syrjäytymistä. Lisäksi vankien mahdollisuudet hoitaa itse asioitaan vähentäisivät vankilan kuntouttavan henkilöstön työmäärää ja voisi antaa mahdollisuuksia työn kehittämiseksi tai vähintäänkin vankeuslain mukaisten toimintojen toteuttamiselle. Koska Rikosseuraamuslaitoksen resursseja päinvastoin vähennetään, on yhteistyö kuntien ja kolmannen sektorin kanssa entistä tärkeämpää. Lakiuudistuksissa suunta avoimempiin rangais-

tuksiin sekä vangin tilanteen ja toimintakyvyn yksilöllisempään huomioimiseen on vahva. Toteutuakseen nykyinen ja uudet lait vaativat uudenlaista töiden järjestelyä vankilassa sekä yhteistyömuotoja siviilipalveluihin.

Yhteiskunnan jäsenyys ei saisi päästä katkolle, jos halutaan jotain muutosta lainrikkajien elämäntapaan. On varmasti myös syytä miettiä, mikä on riittävää integraatiota? Osallisuus ei tarkoita normeihin asettumista. Tutkimukseni haastateltavat kokivat olevansa itse tilanteestaan vastuussa, mutta heiltä puuttui tai oli puuttunut välineitä vastuunkantoon. Osallisuuden vahvistaminen voisi auttaa ihmistä muuttumaan syyllisestä ratkaisijaksi.

P.S. Haastatteluihin ei yrityksistä huolimatta onnistuttu saamaan naisnäkökulmaa. Naisten asunnottomuutta on muutenkin tutkittu vähemmän. Jatkotutkimusaiheena olisikin mielenkiintoista verrata, onko asunnottomuutta kokeneiden, rikostaustaisten naisten osallisuuden kokemuksissa eroa miehiin.

LÄHTEET

Ahonen, K. 2010. Vapautuvien vankien näkemys palveluntarpeesta yhteiskuntaan sijoittumisessa. Vaasan ammattikorkeakoulu ylempi AMK-tutkinto, Sosiaali- ja terveysala, 2010.

Asunto ensin -periaate Yhdysvalloissa. 2011. Nimi ovesa -hankkeen verkkosivut, luettu 6.11. 2011.

http://www.asuntoensin.fi/asunto_ensin/asunto_ensin_-periaate/ae-periaate_yhdysvalloissa

Bay, J. 1991. Seurauspedagogiikka. Suomen setlementtisäätiön julkaisusarja. Suomen-tanut Heli Eroma-Gustafsson. Alkuperäinen teos På vej mod konsekvenspaedagogik julkaistu 1982.

Deshmukh-Ranadive, J. 2002. Space for power. Women's work and family strategies in South and South-East Asia. Centre for Women's Development Studies. Intia: Rainbow Publishers.

Eduskunnan oikeusasiamiehen päätös 1429/4/05. 2007. MAKSUHÄIRIÖIDEN HUOMIOIMINEN ARAVAVUOKRA-ASUNTOJEN ASUKASVALINNOISSA. 26.4.2007.

Einemäki, P., sosiaaliasiamies. Sähköpostihaastattelu 20.4. 2012.

Granfelt, R. 1998. Kertomuksia naisten kodittomuudesta. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Granfelt, R. 2003. Vankilasta kotiin vai kadulle? Vangit kertovat asunnottomuudesta. Suomen ympäristö 613, Asuminen.

Granfelt, R. 2007. Vankilasta vapauteen, kotiin, yhteiskuntaan. Teoksessa Sunikka, S.; Seppälä, U. ja Granfelt, R. (toim.) 2007. Asunnottomuuskirja. Näkökulmia asunnottomien palvelujen kehittämiseen. Soccan ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja nro 13

Granfelt, R. 2010. Syrjäytymisestä vapaaksi vankilassa? Teoksessa Laine, T.; Hyväri, S. & Vuokila-Oikkonen P. (toim.). 2010. Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Tammi. Hygieia.

Gullman, M.; Sunimento, K. & Poutala, P. 2011. Oppimisvaikeuksista vapaaksi -hankkeen loppuraportti. Monisteita 3/2011. Kriminaalihuollon tukisäätiö.

Hassi-Nuorluoto, L. 2000. Asunnottomuus viranomaistulkinnossa. Teoksessa Heikkilä, M. & Karjalainen, J. (toim.) Köyhyys ja hyvinvointivaltion murros. Gaudeamus 2000.

Heinonen, A. 1998. Teräsmies ja kävelevä hyypiö. Vankeinhoidon koulutuskeskuksen julkaisuja. Tietosanoma Oy.

Helsingin sosiaaliasiamiesten selvitys kaupunginhallitukselle 31.3. 2011.

Hongisto, V. 2005. Moniammatillisen yhteistyön mahdollisuuksia nuorten osallisuuden tukemiseksi. Teoksessa Haiminen, T. & Ora, P. (toim.) 2005. VETO – verkostotoiminnan kokemuksia. Worth the Work-projekti.

Hokkanen, L. 2009. Empowerment valtaistumisen ja voimaantumisen dialogina. Teoksessa Mäntysaari, M.; Pohjola, A. & Pösö, T. (Toim.) Sosiaalityö ja teoria. PS-kustannus, Juva.

Hypén, K. 2004. Vankilasta vuosina 1993-2004 vapautuneet ja vankilaan uudestaan palanneet. Julkaisuja 1/2004. Helsinki: Rikosseuraamusvirasto.

Hämäläinen, J. 2008. Nuorten osallisuus. Teoksessa Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2008, 9. vuosikerta. Suomen sosialipedagoginen seura ry. Kopijyvä: Kuopio.

Ihalainen, J. 2012. Toiminnanjohtaja, KRIS Tampere ry. Sähköpostihaastattelu 4.4. 2012. Haastattelija Lapintie, A.

Jokinen, A. & Juhila, K. 1996. Merkitykset ja vuorovaikutus – poimintoja asunnottomuuspuheiden kulttuurisesta vIRRasta. Tampere: Acta Universitatis Tamperensis, ser A, vol. 510 (artikkeliväitöskirja).

Joukamaa, M. ja työryhmä. 2010. Rikosseuraamusasiakkaiden terveys, työkyky ja hoidontarve : Perustulosraportti. Rikosseuraamuslaitos, Rikosseuraamuslaitoksen julkaisuja 1/2010.

Juhila, K. 2006. Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina. Sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat. Vastapaino. Tampere.

Juhila, K. 2011. Ihanat naiset asunnottomien naisten tukiyksikössä. Teoksessa Ruuskanen, P. & Savolainen, K. & Suonio, M. (toim.) 2011. Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. UNIPress.

Karjalainen, J. 1993. Mitä silmä ei näe – sitä sydän ei sure. Asunnottomuus, asumispalvelut ja sosiaalityö. STAKES, raportteja 110.

Karjalainen, J. 2010. Lainrikkoajat asunto- ja työllisyyspolitiikan reunalla. Artikkeliteoksessa Mikä meitä jakaa? Sosiaalipolitiikkaa kilpailuvaltiossa. Sakari Hänninen, Elina Palola ja Maija Kaivonurmi (toim.). Teema 7, Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Helsinki 2010.

Karjalainen, J.; Viljanen, O. (toim.). 2009. Arki kuntoon – lainrikkojen tuen tarve. Terveiden- ja hyvinvoinnin laitos, Avauksia 14/200.

Karsikas, V. 2005. Selvinpäin olosta tulee hyvä fiilis. Päihdeongelmaisten vankien voimaantuminen. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2005.

Kaurala, M.; Kylämarttila, V. 2011. Kriminaaliasiamiestoiminnan arviointi ja kehitysnäkymät. Kriminaalihuollon tukisäätiö, monisteita 1/2011.

Kivivuori, J. & Linderborg, H. 2009. Lyhytaikaisvanki. Tutkimus lyhytaikaisvankien elinoloista elämäkulusta ja rikollisuudesta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 248. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2009

Koski, L. & Miettinen, K. 2007. VANGIT KOULUTUKSESSA. Selvitys vankien koulutukseen osallistumisesta, oppimisvalmiuksista ja -strategioista sekä opetuksen laadusta. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 3/2007.

Kohti aktiivista kansalaisuutta. Kansalaisyhteiskunta 2006 – toimikunnan raportti. Oikeusministeriön julkaisu 2005:14. Oikeusministeriö, Helsinki.

KRITS. 2011. SOAP – sijoitus ohjattuun asumiseen -projekti 2007 -2011. Loppuraportti. Kriminaalihuollon tukisäätiö, monisteita 4/2011.

Kurtén-Vainio, S. 2008. Seurauspedagogiikka työmarkkinakoulutuksen ja kasvatuksen välineenä Tanskassa. Teoksessa Sosiaalipedagoginen aikakauskirja. Vuosikirja 2008, 9. vuosikerta. Suomen sosiaalipedagoginen seura ry. Kopijyvä: Kuopio.

Laitila, A. 2006. ”Voimme tehdä mitä tahansa.” Valtaistuminen intialaisnaisten silmin. Opinnäytetyö, sosiaalialan koulutusohjelma, sosiaaliturvan ja -palvelujen suuntautumisvaihtoehto. Pirkanmaan ammattikorkeakoulu.

Laki asunto-olojen kehittämistä 919/1985

Laki kiinteistöjen ja vuokrahuoneistojen välityksestä 1074/2000

Laki toimeentulotuesta 1412/1997

Lakso, M. & Mäntynen, S. 2011. Selviytymisen mahdollisuus. Vankien kokemuksia valvotun koevapauden merkityksestä . Opinnäytetyö, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Diak Etelä, Sosiaalialan koulutusohjelma, sosionomi YAMK.

Lehtonen, L. & Salonen, J. 2008. Asunnottomuuden monet kasvot. Ympäristöministeriö. Suomen ympäristö 3 | 2008.

Linderborg, H. 2011. Irti pyöröovesta – lyhytaikaisvankien jälkihuollon tarpeet ja mahdollisuudet. Esitelmä Kriminaalihuollon tukisäätiön 10-vuotisjuhlassa 25. lokakuuta 2011.

Metteri A. 2004. Hyvinvointivaltion lupaukset ja kohtuuttomat tapaukset. Sosiaali- ja terveysjärjestöjen yhteistyöyhdistys YTY ry. Helsinki: Edita.

Mäntyranta, T. & Kaila, M. 2008. Fokusryhmähaastattelu laadullisen tutkimuksen menetelmänä lääketieteessä. Duodecim 2008: 124.

Määttä, A. 2012. Perustuvan poiskäännytetyt. Artikkelilehdessä Yhteiskuntapolitiikka 77 (2012):2.

Mönkkönen, K. 2007. Vuorovaikutus. Dialoginen asiakastyö. Edita Oy

”Nimi ovesa”. Kansallinen tavoite: Pitkäaikaisasunnottomuuden poistaminen vuoteen 2015 mennessä. Ympäristöministeriön työryhmän raportti 15.10.2007.

<http://www.ymparisto.fi/download.asp?contentid=75197&lan=sv>. Luettu 20.7. 2011.

Nimi ovesa -hankkeen verkostotapaaminen 16.1. 2012

- Niittyinen, M. 2012. Asunnottomuuden polulta asumisen polulle. Narratiivinen näkökulma asunnottomuuden ja asumisen kokemuksiin. Sosiaalityön pro gradu – tutkielma, yhteiskunta- ja kulttuuritieteiden yksikkö, Tampereen yliopisto. Helmikuu 2012.
- Nuorteva, J. 2008. Asunnon yhteiskunnan jäsenenä. Sosiaalisesti syrjäytyneen osallistumismahdollisuudet ja deliberatiivinen demokratia. Sosiaalietiikan pro gradu -tutkielma, Helsingin yliopisto.
- Näkki, P. 2006. Vankien velkaantuminen ja yhteiskuntaan integroituminen. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2006:38.
- Pekkola, K. & Sundman, T. 2006. Lainrikkoja-asiakkaiden näkökulma palveluihin ja niissä tehtäviin suunnitelmiin. Pikassos Oy, 6/2006.
- Rantasalmi, S. 2008. Aikuissosiaalityön suunnitelmallisuus – kehittämistyön suuntaviivoja. Teoksessa Huotari, K. & Hurtig, J. (toim.). 2008. Sosiaalityötä monitoroimassa. Palmenia, yliopistopaino.
- Rikosseuraamuslaitos. 2010. Yhdistymisen aika. Rikosseuraamusalan vuosikertomus 2009.
- Rikosseuraamuslaitos 3.1. 2012. Vankien mahdollisuus käyttää internetiä laajenee koskemaan kaikkia avolaitoksia. Tiedote.
<http://www.rikosseuraamus.fi/57209.htm>
- Rikosseuraamuslaitos. 2012. Sähköpostitse saatu tilastotieto 4.4. 2012.
- Ruusuvuori, J. & Nikander, P. & Hyvärinen, P. 2010. Haastattelun analyysi. Vastapaino, Tampere.
- Ryynänen, H. 2010. Seinien takana paljon työtä. Selvitys vankilasta vapautuvien vaikeasti asutettavien tukimahdollisuuksista. Kriminaalihuollon tukisäätiön raportteja 1/2010.
- Sarivaara, S. 2010. ASUNNOTTOMUUDEN ARKKITEHTUURI. Kuvaus asunnottomuudelle altistavista tekijöistä, asuntola-asumisesta ja poluista kohti uutta elämää. Opinnäytetyö, sosiaalialan koulutusohjelma, Diakonia-ammattikorkeakoulu, Helsinki.
- Salonen, S. & Solehmainen-Haapanen R. 2007. Valitsemaan numeroon ei juuri nyt saada yhteyttä. Vapautuneiden vankien näkemyksiä ja kokemuksia yhteiskuntaan sopeutumisesta. Opinnäytetyö, Lahden ammattikorkeakoulu, sosiaalialan koulutusohjelma, sosiaalipedagoginen aikuistyö.
- Savolainen, K. Sosiaalityö toivon luoja. Yhteisösuuntautunut toimintakulttuuri mielen terveyden edistämiseksi. Teoksessa Ruuskanen, P. & Savolainen, K. & Suonio, M. (toim.) 2011. Toivo sosiaalisessa. Toivoa luova toimintakulttuuri sosiaalityössä. UNIPress.
- Selvitys Helsingin kaupunginhallitukselle sosiaaliasiamiesten toiminnasta 28.3. 2012.

Soini, E. & Virtanen, A. 2011. ”Valvonta on valvottavan puolella.” Valvonnan merkitys vapautuvalle vangille. Opinnäytetyö, Sosiaalialan koulutusohjelma, Palveluohjauksen ja sosiaalityön vaihtoehtoiset ammattiopinnot, Tampereen ammattikorkeakoulu.

Sosiaali- ja potilasasiamies Anna Kaisa Friman 2011. Sosiaaliasiamiehenselvitys 2011, Oulun seutukunta

Sosiaaliasiamiehen selvitys vuodelta 2011. Asiakkaan aseman ja oikeuksien tarkastelua Akaan, Hämeenlinnan ja Riihimäen kaupungeissa sekä Hattulan, Hausjärven, Janakkalan, Lopen ja Urjalan kunnissa. Pikassos Oy.

Sosiaaliasiamiehen selvitys sosiaalihuollon asiakkaan oikeuksien ja aseman kehityksestä vuonna 2011. Kangasalan, Lempäälän, Nokian, Pirkkalan, Pälkäneen, Tampereen, Valkeakosken, Vesilahden ja Ylöjärven kunnanhallituksille. 23.2.2012. Sosiaaliasiamiehet Taija Heimo ja Pekka Einemäki.

<http://www.tampere.fi/tampereinfo/viestinta/tiedotteet/2012/65rOmgMyC.html>

Sosiaalibarometri 2012. Ajankohtainen arvio palveluista, palvelujärjestelmän muutoksesta ja kansalaisten hyvinvoinnista. SOSTE Suomen sosiaali ja terveys ry. Helsinki. 2012.

Suikkala, A. & Laine, T. 2010. Terveyskeskuspäivystys – osa matalan kynnyksen palvelujärjestelmää? Teoksessa Laine, T.; Hyväri, S. & Vuokila-Oikkonen P. (toim.). 2010. Syrjäytymistä vastaan sosiaali- ja terveysalalla. Tammi. Hygieia.

Suomen perustuslaki 1919/1995

Särkelä, A. 2001. Välittäminen ammattina. Näkökulmia sosiaaliseen auttamistyöhön. Tampere: Vastapaino.

Särkelä, M. 2009. Miten huono-osainen voi olla osallinen? Tarkastelussa päihteidenkäyttäjien, toimeentulotuen saajien, vankien ja asunnottomien osallisuus ja aktiivinen kansalaisuus. Pro gradu-tutkielma, Yhteiskuntapolitiikka/Kansalaisyhteiskunnan asiantuntijuuden maisteriohjelma, Yhteiskuntatieteiden ja filosofian laitos, Jyväskylän yliopisto.

Tainio, H. 2009. Kaupunkiköyhälistö asunnottomuuskierteessä – näkökulmia pääkaupunkiseudun pitkäaikaisasunnottomuuteen. Diakonia-ammattikorkeakoulun julkaisuja B raportteja 39. Juvenes Print Oy.

Tampereen kaupunki. 2012. Toimeentulotukea koskevat soveltamisohjeet 1.3. 2011 alkaen. Tampereen kaupungin tekemät sekä perus-, täydentävää ja ehkäisevää toimeentulotukea koskevat ohjeet.

<http://www.tampere.fi/perhejasosiaalipalvelut/toimeentulotuki.html>

Tampereen teknillinen yliopisto. 2010. Asumisneuvonnan ja asunnottomuuden vähentämistoimien kustannusvaikutusten mittaaminen - Case Härmälä. Power point esitys 2.9. 2010.

<http://www.ara.fi/download.asp?contentid=24075&lan=fi>

Toimeentulotuki, Opas toimeentulotukilain soveltajalle. 2007. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 2007:11.

Tourunen, J. & Perälä, J. 2004. Kohti kognitiivista yhteisöhoitoa? Helsingin vankilan päihitteettömän osaston arviointi- ja kehittämistutkimus. Rikosseuraamusviraston julkaisuja 2/2004.

Tuomi J., & Sarajärvi A. 2002, 2009. Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi. Helsinki: Kustannusosakeyhtiö Tammi.

Turun sosiaaliasiamiehen selvitys asiakkaiden aseman ja oikeuksien kehityksestä 2010. <http://www.turku.fi/Public/download.aspx?ID=132686&GUID={838D35A2-6EBF-4199-AAE5-36F106B72092}>

Valokivi, H. 2008. Kansalainen asiakkaana. Tutkimus vanhusten ja lainrikkajien osallisuudesta, oikeuksista ja velvollisuuksista. Väitöskirja, yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, Tampereen yliopisto.

Valtonen, A. 2005. Ryhmäkeskustelut – millainen metodi? Teoksessa Ruusuvuori, J. & Tiittula, L. (toim.) 2005. Haastattelu – tutkimus, tilanteet ja vuorovaikutus. Vastapaino.

Vankeuslaki 767/2005

Vilka, H. 2005. Tutki ja kehitä. Tammi.

LIITTEET

Liite 1: Suostumuslomake

Suostun siihen, että Nimi ovesa -hankkeen ryhmäkeskustelut nauhoitetaan tutkimuskäyttöä varten. Ryhmäkeskustelut raportoidaan siten, että kenenkään osallistujan henkilöllisyys ei tule ilmi.

Ryhmäkeskusteluja käyttävät tutkimusaineistona Anastasia Lapintie Tampereen ammattikorkeakoulun sosionomi ylempi amk-tutkinnon opinnäytetyötä varten sekä mahdollisesti dosentti Riitta Granfelt Suomen Akatemian rahoittamassa asunnottomuuteen kohdistuvassa tutkimushankkeessa. Lapintien opinnäytetyössä tarkastellaan, kuinka asunnon lainrikkoja tulee kuulluksi ja kohdatuksi palvelujärjestelmässä. Edellä mainittujen tutkimusten valmistuttua haastattelunauhut tuhotaan.

Paikka aika

Haastateltava
(Allekirjoitus ja nimen selvennys)

Yksilövalmentaja, Silta-valmennusyhdistys ry
(Allekirjoitus ja nimen selvennys)

Liite 2: Kutsu haastatteluun

Marraskuu 2010

Syksyllä on käynnistynyt Nimi ovesa -hanke, jonka tarkoitus on tutustua asunto ensin –periaatteeseen sekä asunnottomien kohtaamiin ongelmiin. Kyse on siitä, että jokaisella on oikeus asuntoon, ja asunnon saatuaan voidaan alkaa hoitaa muita asioita kuntoon. Ajatustapa on Suomessa uusi ja suorastaan vallankumouksellinen.

Siltavalmennuksen rooli Nimi ovesa -hankkeessa keskittyy vankilasta asunnottomana vapautuviin. Tarkoitus on kuulla sinua, kokemusasiantuntijaa, ja saada tietoa siitä mikä järjestelmässä ei toimi ja mikä toimii, mitkä ovat asunnottomuuden syitä ja minkälaisia asumismuotoja vankilasta vapautuvat ihmiset haluaisivat ja tarvitsisivat.

Tämä on siis **vaikuttamisen paikka** – tässä hankkeessa todella halutaan paitsi kuulla ajatuksiasi, myös käyttää niitä suunnitellessa asumispalveluja. Mieti siis, voisitko osallistua haastatteluihin ja antaa oman panoksesi siihen, että asumispalvelut vankilasta vapautuvien kohdalla paranisivat!

Haastattelut toteutetaan kahvin ja pullan kera ryhmissä. Tapaamiskertoja on kolme. Jokaiselle tapaamiselle on oma teemansa. Haastatteluissa on läsnä kaksi ihmistä, joista toinen tekee yhteenvetoa. Haastattelut nauhoitetaan työntekijöiden muistin virkistämiseksi. Haastattelutilanteessa kysytään nimi sekä muita perustietoja kuten ikä, mutta aineistoa käytetään nimettöminä vain hanketta sekä aiheesta tehtävää opinnäytetyötä varten.

Lisätietoja saat Oma ovi-hankkeen työntekijöiltä.